

SOSIOLOGIPÄIVÄT 2008

ABSTRAKTIT

Asiantuntemuksen, tiedon ja taiteen sosiologia	2
Civic Culture of the Changing Civil Society	5
Feminismi, tieto ja toimijuus	8
Hallinnan tutkimuksen työryhmä	10
Internet yhteiskunnallisessa ja poliittisessa toiminnassa - Internet in social and political action	13
Kansalaisten politiikka	16
Kriminologian ja oikeussosiologian työryhmä	22
Kvalifikaatiot, estetiikka ja liikkuvuus: ainakin kolme näkökulmaa työhön	25
Laadullinen hyvinvointitutkimus	28
Monikulttuurisuus ja etnisyys	29
Moraalisen työnjaon murros - The division of moral labor in transition	31
New Public Management ja yhteiskunnalliset käytännöt	35
Suomalainen kilpailuyhteiskunta ja valta	39
Terveys sosiologia	43
Tiedonsosiologian teoriaa ja menetelmiä	48
Tunteiden sosiologia - tunteet arjessa ja juhlassa	52
Työn sosiologia	54
Urheilun ja liikunnan sosiologia	59
Visuaalinen sosiologia	61
Yhteiskuntateoria	63
Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus	67
Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus	69
Yrittäjyyden henki talouden taikalampun ytimenä?	74

Asiantuntemuksen, tiedon ja taiteen sosiologia

Eläintalouden doksa eläinlääkärien käytännössä

Suvi Laakkonen (YTM, Jatko-opiskelija, Jyväskylän yliopisto)

Tuotantoeläimille tehdään toimenpiteitä ja pidetään oloissa, jotka tutkimusten mukaan aiheuttavat niille kipua, kärsimystä ja henkistä stressiä. Myös lemmikkieläimet joutuvat useinkin elämään olosuhteissa, jotka eivät vastaa niiden lajinmukaisia tarpeita. Nämä kärsimystä aiheuttavat tilanteet ja toimenpiteet eivät ole mitään yksittäistapauksia, vaan yleisesti käytössä olevia ja lain sallimia käytäntöjä, vaikka eläinsuojelulain tarkoituksena onkin suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua.

Eläinlääkärit ovat eläinten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ammattilaisia. Heillä on siis asiantuntijuus koskien eläinten terveyttä ja hyvinvointia ja käytännön tietoa edellisten toteutumisesta, vaikkakaan käsite "hyvinvointi" ei ole lainkaan yksiselitteinen. Eri yhteyksissä hyvinvoinnilla viitataan erilaisiin asioihin. Suhteessa eläimiin eläinlääkäreillä on kaksitasoinen asema. Toisaalta eläinlääkärit valvovat, että eläinsuojelulakia ja sen nojalla annettuja säännöksiä ja määräyksiä noudatetaan. Toisaalta ja samalla eläinlääkäriin velvollisuus on edistää eläinten hyvinvointia. Kuitenkaan tämän ammattikunnan eettisen velvollisuuden täyttäminen ja siihen pyrkiminen ei ole ongelmantonta: ammattikunnan professionaalisen tiedon valossa nyky-muotoiset eläinkäytännöt kun eivät kaikilta osin turvaa eläinten oloja lain perusperiaatteen edellyttämällä tavalla. Ei ole myöskään itsestään selvää, että eläinlääkärit pystyvät noudattamaan/noudattavat eläinlääkärien eettisiä ohjeita.

Esimerkiksi: "Yli kolmevuotiaista koirista 85% ja saman ikäryhmän kissoista yli 70% kärsii huonon suuhygienian aiheuttamista ongelmista. Mikään muu terveyteen liittyvä riskitekijä, esimerkiksi ylipaino, ei ole yhtä huomattava. Suuhygieniaan puututaan kuitenkin suhteellisen harvoin." (Eläinlääkäri. Suomen eläinlääkäri-lehti, 2/2006)

Työssäni kiinnostuksen kohteena ovat sekä ne käytännöt joita eläinlääkärit työssään harjoittavat suhteessa eläinten hyvän toteutumiseen että ne yhteiskuntarakenteelliset mekanismit, jotka on mahdollisesti löydettävissä näiden käytäntöjen taustalta.

Esittelen alustuksessa tänään alkuvaiheessa olevan, väitöskirjaan tähtäävän tutkimukseni nykytilannetta: sen lähtökohdista, teoriataustasta sekä suunnittelemaani aineistoa. Esittelen myös suunnittelemaani teemahaastattelurunkoa ja tuon esiin siihen liittyviä ongelmakohtia.

Asiasanat: professio, tieto, eläinlääkäri, doksa, ammattietiikka

Tietäminen ja oppiminen vuorovaikutuksessa

Inka Koskela (YTM, Sosiologian sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto)

Oppiminen ja tietäminen ovat perinteisesti olleet alueita, joita kasvatustieteellinen tutkimus on pyrkinyt tarkastelemaan erilaisin teoreettisin lähestymistavoin. Oppimiskäsitykset kuten sosiokognitiivinen, sosiokulttuurallinen ja situationaalinen ovat painottaneet oppimisen ja kognition tilannesidonnaista, vuorovaikutuksellista ja sosiaalista alkuperää. Oppiminen on tällöin ymmärretty ihmisen yksilöllisenä kehityksenä, jossa toiminnan tilanteisella, sosiaalisella ja kulttuurisella luonteella on tärkeä merkitys. Lähtökohdistaan huolimatta kasvatustieteellisissä tutkimuksissa on sovellettu kuitenkin suhteellisen vähän vuorovaikutustutkimuksen teorioita ja metodeja. Oppimistilanteisiin ja oppimisen tiloihin kohdistuva sosiaali- tai kielitieteellinen vuorovaikutusentutkimus on puolestaan keskittynyt useimmiten vuorovaikutuksen rakenteen analysointiin sekä toiminnan järjestymisen tarkasteluun, kun taas varsinainen oppimisen tai tietämisen luonne on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Esitelmässäni onkin tarkoitus pohtia tiedon ja oppimisen luonnetta vuorovaikutuksellisenä ilmiönä ja pyrkiä löytämään vaihtoehtoisia tapoja tutkia tietoa, kognitiota ja oppimista vuorovaikutuksellisenä ja sosiaalisena tapahtumana. Erityisenä tarkastelun kohteena esitelmässäni on 1) osallistumisen, 2) toiminnassa tapahtuvan muutoksen sekä 3) kognition ja kognitiivisten prosessien kuvaus vuorovaikutustutkimuksellisista lähtökohdistakin käsin.

Ajatuksia työelämäidentiteettiin kohdistuvien tiedonlajien (tieteellinen tieto, "taidetiето" ja "mediatiето" tiedonsosiologisesta tutkimuksesta

Ilkka Pirttilä (erikoistutkija ja dosentti, Työterveyslaitos)

Tausta:

Esitettävät ajatukset liittyvät itumuodossa olevaan tutkimusprojektiin Uusi tiedonsosiologia, aikuiskasvatus ja työelämäidentiteetti. Lähtökohtana on jo klassisessa tiedon sosiologiassa esitetty (Scheler ja Mannheim) ja myöhemmin kehitelty (mm. Berger, Luckmann ja Stehr) mahdollisuus erotella erilaisia tiedon lajeja ja tyyppejä niiden yhteiskunnallisen luonteen (ennen muuta tiedon erilaiset yhteiskunnalliset "kantajat" ja vaikutukset) suhteen. Nämä ajatukset liittyvät projektin toiseen osioon, jonka kohteena on työelämä rajattuna koskemaan työelämän "inhimillistä tekijää" ja erityisesti työelämäidentiteettiä. Työelämän inhimillisellä tekijällä tarkoitan ennen muuta työelämään osallistuvien toimijoiden toimintaorientaatiota ja kokemuksia erityisesti sitä, miten he ymmärtävät työelämän, millaisina he kokevat vaikutusmahdollisuutensa työpaikoilla ja kuinka mielekkääksi he kokevat työnteon. Tämä kulminoituu toimijan (henkilön tai ryhmän) jäsenyykseen itsestä työn tekijänä ja osana työelämää (vrt. työelämäidentiteetti).

Tutkimuskysymykset:

Tutkimuksen kohteeksi on valittu kolme sosiologista tiedon lajia: tieteellinen tieto, "taidetiето" ja "mediatiето" (ennen muuta kutakin ilmentävä tapausdokumentti). Valinnan perustana on ennen muuta se, että tutkijalla on työkokemuksensa kautta sekä kokemusta näistä tiedon lajeista (suhteessa työelämään) että mahdollisuus hyödyntää tuloksia omassa työpaikassaan. Toiseksi näiden tiedon lajien suhteita ei ole - ainakaan sosiologisessa katsannossa - analysoitu olemassa olevassa tutkimuksessa.

Tieteellinen tieto liittyy tutkimukseen ja tutkijoihin. Tutkijat ja tutkimus eivät toimi vain tieteellisen tiedon ja eksplikoitujen teorioiden ja metodologioiden maailmassa, vaan myös arkitiето, poliittinen tieto ja metafyyminen tieto ohjaavat omalta osaltaan tutkijoita (tutkimusyhteisöä) ja tätä kautta tutkijoiden yhteiskunnallisesti relevanttia "sosiologista kokonaistietoa". "Taidetiedolla" (taide todellisuuden tulkintana) ja tieteellisellä tiedolla on sekä yhtäläisyyksiä (esim. probleema molempien ytimessä) ja eroja (erot eksplikoituisissa esiintymismuodoissa vrt. tieteellinen artikkeli ja näytelmä). Eroista huolimatta tieteellinen tieto ja "taiteellinen tieto" voivat käsitellä samoja ilmiöitä kuten työelämää. Medialla on nykymodernissa yhteiskunnassa yhä keskeisempi sija. Näin myös tulkittaessa työelämänilmiöitä. Tästä syystä "mediatiето" on yksi tutkimuksessa tarkasteltava tiedon laji.

Tutkimuksessa on tarkoitus vastata seuraavien kysymyksiin:

Millaisia ovat työelämän "inhimilliseen tekijään" ja työidentiteettiin kohdistuvien tiedon lajien (tieteellinen tieto, "taidetiето" ja "mediatiето") representaatiot (vrt. todellisuuskuvat ja "tuottamismetodit) sosiologisesti tarkasteltuna?

Miten kyseessä olevat työidentiteettiä koskevat tiedon lajit kontekstualisoituvat nyky-yhteiskunnassa (vrt. tiedon määräytyminen ja vaikutus)?

Millaisia ovat edellä mainittujen työidentiteettiä koskevan tiedon kolmen lajin suhteet?

Miten näitä tiedon lajeja (lähinnä yhteiskuntatieteellistä tutkimustietoa) voidaan kehittää keskinäisen vuorovaikutuksen avulla?

Rationalisoitu asiantuntijamoralisointi - Tietämyksen ja vastuun reviirit televisiokeskusteluissa -

Hanna Rautajoki (Sosiologia, Tampereen yliopisto)

Tutkin väitöskirjassani osallistumiskehityksen muotoutumisesta yhteiskunnallis-poliittisissa televisiokeskusteluissa. Osallistujarooleja tarkastellaan tiedon, vastuun ja toimijuuden näkökulmasta. Suorat monenkeskiset televisiokeskustelut ovat Suomen mediamaisemaan ja Ylen ajankohtaisohjelmistoon vakiintunut formaatti. Ohjelmat ovat tarkkaan käsikirjoitettuja, aiheena on jokin julkista keskustelua herättänyt ajankohtainen tapahtuma ja tyypillistä aiheen käsittelylle on tapahtumaan liittyvien tekojen ja toiminnan arvioiminen. Mediajulkisuuden areenana ohjelmat pyrkivät sekä tiedottamaan, keskusteluttamaan että viihdyttämään isoa yleisöä. Tiedolla ja asiantuntemuksella on osallistujakaartin suunnittelussa ja keskustelun toteutuksessa keskeinen merkitys.

Esitelmäni fokus on asiantuntija-footing (Goffman 1981) moraalista arviota vaativien kysymysten käsittelyssä. Erilaiset jäsenyydet (MCD) ovat kulttuurisia työvälineitä, joiden avulla osallistujarooleja hallinnoidaan. Tietyn alan asiantuntijuus rakennetaan yhteistyössä kysyjän ja vastaajan kesken. Moralisoimisen kannalta kiinnostavaa on tarkastella, kuka vastauksessa on äänessä, millaisia päämiehiä puheessa rakentuu ja kuin-

ka moraalisia haasteita niiden puitteissa käsitellään. Erytystieto ja asiantuntijuus muodostavat moraalikeskustelussa reviiirin, joka vuorovaikutuksessa näkyy vallan, vastuu ja tiedon yhteenkietoutumisena.

Työstän aiheesta parhaillaan artikkelikäsitelmistä. Keskeisiä käsitteitä analyysissä ovat participation framework, expert footing ja rationalized morality. Aineistona on suora studiokeskustelu syyskuun 11:n terrori-iskuista.

Storytelling as a presentational knowledge: Researching aging, ethnicity and agency in Tornionlaakso, Sweden

Tarja Tapio (University of Jyväskylä, Visiting research student, University of Stirling, Scotland)

"There are many languages in which meaning can be created and communicated: the languages of words which lead to stories and poetry; the languages of action that lead to mime, gesture and drama, the languages of colour and shape that lead to painting and sculpture. (Reason and Hawkins 1988, 81)"

In my presentation, I am going to reflect on a traditional storytelling as a presentational knowledge of the particular community, in the context of researching aging, ethnicity and agency. The research process, which is a part of my PhD -studies, took place in a small, meankieli-speaking village in Tornionlaakso. There were seven, elderly, meankieli-speaking participants in the process during 2005.

The idea of the presentational knowledge is based on John Heron's (1996, 2001) research principles, known as co-operative inquiry. According to Heron, presentational knowledge is "non-verbal" knowledge, and it gets its form in a performing art, for example in dance, drama, sculpture and poetry.

Therefore, plots of the stories, or contents of the stories are not directly under my concern. Analysis of the research is based on the re-conceptualization of the collective, presentational knowledge based on collective memory (Connerton 1989). This is done during reflective group-interviews, which followed storytelling.

Here I have used the research model, which is based on the idea of Reason and Hawkins (1988). Writers have applied the idea of presentational knowledge on storytelling, and developed a model which is used as a starting point for the research model in my research.

Managerialistinen yliopisto - miten tästä eteenpäin?

Emma Vironmäki (FT, Turun kauppakorkeakoulu)

1990-luvun puolivälillä yliopistoihin ajettu tulosjohtaminen on akateeminen kirokana, josta kenelläkään ei tunnu olevan hyvää sanottavaa. Uuden hallintomallin tavoitteena oli saada rahoitusperusteita oikeudenmukaisiksi eli se, joka tuottaa, saa myös rahaa. Mutta oleellisin keskustelu jäi vaiheeseen: miten tehokkuutta tulisi mitata, eli mitä yliopisto oikeastaan tuottaa?

Väitöskirjani (Vironmäki 2007) kuvaa miten yksi akateeminen oppiaine (markkinointi) syntyy, kasvaa ja kehittyy. 31 markkinoinnin professorin elämäkerrallisiin haastatteluihin perustuvasta tutkimuksestani käy ilmi, että managerialistisen yliopiston peruseräpäätökset ovat huonosti hallussa. Yliopiston tuotteen lisäksi hukassa ovat myös asiakas ja työnantaja.

Koko yliopistomaailmasta luulisi juuri tämän oppiaineen (markkinointi) ja virkaluokan (professori) kokevan managerialistisen hallinnon omakseen. Kuitenkin markkinoinnin professorit tuottivat puheessaan toimijuutta, jonka hallitseva elementti on voimattomuus. Valta on viety subjektin käsistä kasvottoman hallintotahon taskuun, ja tuottanut tilanteen jossa edes tiedekunnan dekaani ei voi muuta tehdä kuin huokailla kahvihuooneessa.

Miten tästä pitäisi edetä? Olisin kiinnostunut keskusteleavasta puheenvuorosta näiden kysymysten ympärillä: Mitä me tuotamme, kenelle, ja miksi?

Civic Culture of the Changing Civil Society

Constructing cultural citizenship through alienation and creativity

Pirkkoliisa Ahponen (University of Joensuu)

The key idea is to see how cultural citizenship is processed by means of alienation and creativity. Creative citizens can express freely their individual capacities. Alienated people are non-citizens because they are not allowed or capable to express their creativity. The classic definition of alienation refers to estrangement of the self in purely instrumental working conditions. The problem concerns activities which are purified meaningless for their subjects or meanings which are distorted when individual creativity is taken into instrumental use. Now the innovative production seems to demand that new creative classes are extremely movable, because the more flexible and hybrid actors are the more useful they are for multicultural purposes. What happens to global citizenship when cultural rights are not ideologically fixed to given positions inside nation-states but continuously created, constructed and produced by certain subjects in their movable subject positions? In these processes alienation and creativity intermingle in ways that mean problems for cultural citizenship.

Intervention of the Civil Society in the Ongoing Economic Reform Programme in Nigeria

Adeyinka Oladayo Bankole (University of Warsaw)

Dating back to the pre-colonial period, various societies making up present day Nigerian state had long histories of self governance and enduring structures for popular participation in decision making. These structures suffered dramatic set-back due to colonialism and post-colonial political scheming. Many years of military rule and politics of exclusion by the political class as found in most African countries negatively affected the quality of social existence and limited the democratic space for popular participation in governance. Hence, Africa till date ranked the least on all Human Development Indicators despite two decades of reform.

This paper empirically examines the extent of state failure in Nigeria. It critically outlines major economic reform measures since mid-1980s and the sociological correctness of the policy instruments vis-à-vis civic aspirations. The revelation affirms that as desirable as economic reforms are, the efforts so far have significantly neglected relational and contextual elements in the society and produced the paradox of increasing poverty despite economic growth being recorded. The gap in policy outcomes and people's aspiration defines the nature of civil society intervention in policymaking arena. Using the concept of alienation, the theoretical premise of policymaking and civic culture as well as frameworks for synthesizing public interest into social policy making in Nigeria are discussed. While maintaining the principle of value neutrality, the paper proposes paradigm shift, strengthening of the civil society as societal mouthpiece, and need for mandatory assessment of the acceptability of the goals to be achieved through policies in the ongoing socio-economic reform programme.

Aktiivinen osallistuminen osallistujan ja yhdistyksen verkostojen yhdistämisenä

Ville Elonheimo (University of Joensuu)

Ihmiset osallistuvat yhdistysten toimintaan, kun siitä on enemmän hyötyä ja hupia kuin harmia ja haittaa. Yhdistyksille ihmisten osallistuminen on toiminnan kannalta välttämätöntä. Osallistuminen on sekä osanottamista että osan-antamista. Ihmiset ottavat osaa toimintaan. Samalla he ainakin hetkellisesti antavat osan itsestään yhdistykselle, tai tarkemmin sanoen: osallistuttaessa yhdistetään osallistujan ja yhdistyksen toiminnalliset, tiedollis-aidolliset, ajalliset, identiteettiset ja taloudelliset verkostot. Aktiivisen osallistumisen harkinta on neuvottelua siitä, miten osallistuja antaa ja saa erilaisia resursseja yhdistyksen käyttöön ja omaan käyttöönsä yhdistystoiminnan kautta.

Kansalaisuusnäkökulmasta monikulttuuristen nuorten osallistumisneuvotteluiden keskiössä on sopuun pääseminen siitä, miten yhdistyksen ja nuoren identiteetit tukevat toisiaan, sekoittuvat ja sekoittavat toisiaan. Minkälainen nuori on, kun osallistuu tähän-ja-tähän toimintaan? Minkälainen yhdistys on, kun tämä-ja-tämä nuori osallistuu toimintaan? Mihin kumpikin kiinnittyy, minkä tuntee omakseen? Millä tavoin osallisuus yhdistykseen vaikuttaa yleisempään kansalaisuuteen? Yhdistyksillä tässä tarkoitan yhtäältä yhdistyslain mukaisia rekisteröityjä tai rekisteröimättömiä yhdistyksiä; toisaalta muita toiminnallisia yhteisöjä, joille vapaaehtoisen osallistumisen osuus on merkittävä, tutkimusryhmässä erityisesti nuorisotaloja nuorten toiminnallisena ja

identiteetin muodostuksen ympäristönä. Aineistokenttänä tutkimukselle ovat 1) tutkimuskirjallisuus ja 2) oma yhdistystoimintakokemukseni sekä 3) ryhmän jäsenten tekemät lomakekyselyt ja haastattelut sekä monikulttuurisille nuorille että kuntien nuorisotyöntekijöille. Esitelmä keskittyy osallistumistilanteen teoreettiseen kuvaukseen.

Introduction to the project Changing Civil Society: Multiculturalism, Young People and the Finnish Civic Culture

Päivi Harinen (University of Joensuu)

The national project focuses on the contemporary Finnish civil society asking how prepared the current civic culture is to face the demands posed by multiculturalism and multinationality which can be seen as its most central features today. At the policy level Finland readily presents itself as a multicultural and pluralistic society, but consequences of a contesting discourse can be recognized when experiences of multicultural people steep in: immigration, "mixed marriages", and multiculturalism they implicate, have evoked attitudes of nationalism and racism, which get manifestations in the informal spheres of social coexistence. The project asks how the demands of multiculturalism and pluralism challenge and reorganize conditions, spaces and practices of civil society, which are regarded as important in young people's lives particularly. How civil society and especially its leisure structures, patterns and communities respond and submit to the multicultural reality? As the "age of multiculturalism" has a lot to do with age and generation, it is also asked what kinds of demands civic competence in a pluralistic civil society makes on civic education of multicultural youth. The project aims at answering the questions through manifold empirical data: 1) experiences and conceptions of young people with multicultural background, 2) multicultural challenges and practices collected among non-governmental organisations, and 3) strategies, discourses and practices compiled from the actors of multicultural youth work at the level of municipalities.

Gender equality and multicultural youth work

Veronika Honkasalo (University of Helsinki)

In my presentation I will introduce preliminary empirical findings that are based on my PhD thesis on multicultural and gender sensitive youth work. The focus of the presentation is on how normative Finnishness is constructed especially through gender equality discourses in multicultural settings. The ethnographical research data is composed by interviews made with multicultural young people, youth workers and participant observation in youth work projects that have been focused on multicultural girls.

Youth work, youth organizations and multiculturalism - a perspective from Eastern Finland

Antti Kivijärvi (University of Joensuu)

This presentation is based on my research plan for post-graduate studies in University of Joensuu. The aim is to explore how the concept of "multiculturalism" is defined and constructed in civic education or in leisure environments. The interest is both in youth organizations and municipal youth work, whose tasks are, among others, to strengthen integration and (multiple) identities, empower youth as active citizens and guide young people to "decent adulthood". Multiculturalism is seen as a challenge to traditional "Finnishness" or national projects. Multicultural society, however, can not lean on one static or hegemonic culture - it should be more of a negotiation between various traditions and perspectives. In addition, it is important to stress the local context: multiculturalism in Eastern Finland has probably its own unique nature.

Research objective is answering following questions:

- What kinds of contents and meanings are given to the concepts of multiculturalism and multicultural youth work?
- Which actors take part in the debate over multiculturalism?
- What kind of relationship formulates between multicultural and "traditional" youth work?

The research data is collected by using ethnographic methods (mainly observation and interviews). I am taking part in vocational training for professional youth workers in Eastern Finland. This training allows me to collect preparatory data. Primary data will be collected at the workplaces of these professionals: youth clubs and organizations around Eastern Finland.

At a more theoretical level, civic education is seen as interaction in informal situations where social categories and cultural limits are negotiated. I will explore how these social orders and cultural borders are negotiated in everyday interaction between actors with different socio-cultural capital. By actors I mean educators, youth workers, "Finnish" youth and "multicultural" youth. Central theoretical question is how these actors challenge or (re)produce hegemonic construction of multiculturalism, which seems to revolve around integration, cultural differences and tolerance. In everyday life individuals are able to challenge hegemonic or commonly shared definitions with new and creative practices, which are embedded in social relations.

Kolmas sektori kansalaisten ja yhteiskunnan intressejä sovittelevana toimijana: tapaustutkimus huumeita suonensisäisesti käyttävien ihmisten terveysneuvontakoulutuksista

Riikka Perälä (University of Helsinki)

Tarkastelen paperissa hyvinvointipalveluja kunnille tuottavien, kolmannella sektorilla toimivien järjestöjen roolia kansalaisten ja yhteiskunnan intressejä yhteensovittavina toimijoina. Hyvinvointivaltion hallintakäytännöissä 1990-luvun aikana tapahtunut muutos on tuonut kolmatta sektoria edustaville järjestöille merkittävän roolin erityisesti ns. marginaaliryhmille suunnattujen palveluiden tuottajina. Tämä on kasvattanut järjestöjen vaikutusvaltaa ja roolia yhteiskunnallisina toimijoina, mutta samalla järjestöt ovat joutuneet miettimään uudeleen toimenkuvaansa. Ristiriitaa ja keskustelua järjestötoimijoiden keskuudessa on aiheuttanut esimerkiksi se, kuinka paljon järjestöt ovat valmiita joustamaan omista "arvoistaan" ja päämäärästään yhteiskunnan kannalta olennaisten palvelumuotojen ja "arvojen" tuottamiseksi. Lähestyn kysymystä huumeita suonensisäisesti käyttävien ihmisten suunnatun terveysneuvontatyön näkökulmasta, joka on Suomessa pääasiassa kolmannella sektorilla tapahtuvaa, mutta kuitenkin kunnan rahoittamaa toimintaa. Huumeita käyttävien ihmisten terveysneuvonta aloitettiin Suomessa 1990-luvun lopussa huumeiden ongelmakäytön, etenkin suonensisäisen huumeidenkäytön yleistymisen myötä. Syinä toiminnan aloittamiseen olivat erityisesti kohonneen ongelmakäytön mukanaan tuomat HIV- ja hepatiittiepidemiat, joiden nähtiin muodostavan uhan myös valtaviestölle, mikäli tarvittaviin toimenpiteisiin ei ryhdyttäisi. Ruisruujen ja neulojen vaihtotoiminta sekä vaihtoon liittyvä terveysneuvonta oli todettu kansainvälisissä tutkimuksissa tehokkaaksi tartuntatautien ehkäisyn muodoksi. Terveysneuvontatyötä on koko toiminnan ajan taustoittanut ristiriita työhön liittyvien kansanterveystieteiden intressien ja ns. huumeiden käyttäjien yhteiskunnallisen aseman parantamista ajavien "voimaannuttavien" intressien välillä. Ensin mainittuja intressejä ovat edustaneet viranomaiset ja jälkimmäisiä terveysneuvontatoimintaa toteuttavat järjestöt. Tarkastelen paperissa, kuinka näiden kahden osittain ristiriitaisen tavoitteen välillä yritetään taiteilla terveysneuvontatyön arkipäivässä. Tätä kautta avautuu näkökulma kolmannen sektorin rooliin kansalaisten ja yhteiskunnan intressejä "välittävänä" toimijana. Kysymyksiäni ovat, miten kolmannen sektorin rooli tulisi nähdä. Onko kyseessä ns. yhteiskunnan intressejä ajava toiminta, ns. uusi hallinnan muoto, vai sittenkin radikaalimpi toiminta, joka kyseenalaistaa vallitsevia arvoja ja näkemyksiä. Vai muodostuuko kolmannen sektorille jonkinlainen uusi rooli. Käytän esitelmässäni apuna Jeffrey Alexanderin esittämiä näkemyksiä ns. kansalaissfääriin ja muiden yhteiskunnan "sfäärien" vallitsevista rajankäyntisuhteista.

Tied together - Citizenship and belonging under scrutiny

Jussi Ronkainen (University of Joensuu)

Paper presents some of the findings from my doctoral thesis "From status to practice. Multiple citizenship in Finland". Multiple citizenship is understood as a negotiated and contextual tie and analyzed as a relation between status and practice. I study the different ways dual citizens identify to their citizenships and how that affects to their participation as legal members of several countries.

Feminismi, tieto ja toimijuus

Sinkkujen arki - tutkimus yksin asuvista heteronaisista familistisessä yhteiskunnassa

Liisi Juvonen

Tutkimusongelman hahmottelua - kohteen jäsentäminen

Tässä tutkimuksessa tutkimusongelmana on miten yksinasuvien naisten toiminta ja kokemukset kohtaavat yhteiskuntaa vallitsevan perhediskurssin tuottamat pakot/rakenteet? Tavoitteena on saada tietoa yksinasuvan naisen kokemuksista ja toimintamahdollisuuksista hyvinvointiyhteiskunnassa. Yhteiskunnassa vallitseva perhediskurssi on tuottanut sosiaalisen tekeleen, kertomuksen perheestä, josta on tullut illuusio. (Bourdieu, 1998, 127-128). Vaikka kyseessä on illuusio, sillä on tosiasiallisia vaikutuksia yksinasuvien naisten arkeen ja elämään. Tutkimuksessani selvitän millaisia keinoja yksinasuvilla naisilla on käyttää, kääntää tai purkaa tätä illuusiota. Toteutuvatko yhteiskunnalliset oikeudet ilman perhettä?

- millaisilla mekanismeilla syntyvät elämään vaikuttavat pakot ja rakenteet
- erityisen kiinnostavaa on suhde arjentutkimukseen (havainnot arjesta)
- suhde kokemusmaailman tutkimukseen (millaisia kokemuksia ja toimintaa)

Yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen peruselementtejä on se, missä määrin eritoten naiset eivät koskaan mene naimisiin, missä määrin he asuvat yksin ja kuinka yleisesti ovat ruokakuntien päämiehinä. Yksinäistalouksien tutkimus olisi tärkeätä jo senkin vuoksi, että selvittämällä heidän asemaansa yhteiskunnassa ja niitä mekanismeja, joilla yhteiskunnan pakot ja rakenteet (sekä vallitsevat kategoriat) syntyvät sekä kuinka yksin asuvat ovat sopeutuneet heihin kohdistuneisiin usein poikkeuksellisiin vaatimuksiin, saataisiin uudenlainen näkökulma yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin.

Tutkimusaineistoa kerään haastattelemalla yksin asuvia naisia, kokoon haastateltavat lumipallomenetelmällä. En tiedä vielä mitä tietoja tarvitaan haastateltavasta, mitä kysytään saadakseni selville yllä oleviin ja oheisen kuvion keltaisten laatikoiden kysymyksiin vastauksia. Käytän aineistona ovat myös tilastoja ja muita tutkimuksia sekä muita aineistoja (kulttuuriset artefaktit, pakkaukset, mainokset).

Erojen yhteenkietoutuminen keski-ikäisten syrjäseutujen naisten tietotekniikkakokemuksissa

Noora Talsi

Esitelmäni keskittyy sukupuoleen, ikään ja paikkaan liittyviin eroihin informaatioteknologian kontekstissa. Tarkastelen eroja yhteenkietoutuneina. Erojen tutkimista voidaan lähestyä intersektionaalisuuden käsitteen avulla, jolla feministisessä teoriassa tarkoitetaan tapaa tarkastella sukupuolta yhdessä muiden erojen kanssa. Käytän tutkimuksessani etnografisia menetelmiä ja pohdin, miten etnografian avulla on mahdollista tunnistaa eroja sekä tarkastella niitä intersektionaalisessa analyysissä.

Tutkimusaineistonani ovat syrjäseudulla asuvien keski-ikäisten naisten pitkittäishaastattelut. Naiset olivat osallistuneet tietotekniikkakoulutukseen ja käyttivät teknologiaa omassa arjessaan. Seuraan näiden naisten tietotekniikkasuhteita erityisesti sukupuolen, iän ja paikan näkökulmista ja analysoin, miten sukupuoli, ikä ja paikka ovat läsnä informaatioteknologian kokemuksissa. Esitelmän lopussa pohdin syitä naisten tavoille käyttää informaatioteknologiaa hyötyperusteisesti.

Aineiston feministinen tietämys

Jaana Loipponen

Tutkin kolmen aineiston avulla soteleskien kertomuksia. Olen haastatellut soteleskiä, lukenut Kansanrunousarkiston Karjalaisten elämäkertojen kahden kokoelman soteleskielämäkertoja sekä tutkinut Valtiokonttorissa huoltoelämähakemuksia. Tavoitteeni on ollut kohdata tämä naisten tuottama tieto Dorothy Smithin (1990) antamasta lähtökohdasta: "[h]ow to explore the social from within without allowing it to be swallowed up into the wholly subjective", eli olen pyrkinyt analyttiseen läsnäoloon kohtaamistilanteessa sekä tämän läsnäolon ymmärtämiseen ympäröivän todellisuuden tarkasteluna. Reflektio aineiston kanssa on johtanut siihen, että lähes jokainen keskeinen käsite on saanut matkalla uuden tulkinnan, nimenomaan suhteessa naisten tuottamaan tietoon. Esimerkiksi kun ilmoitin aluksi hakevani sodanjälkeisiä selviytymistarinoita, haastatteluissa sotelesket kertoivat sotatarinoita. Tarkoitin tällä sitä, että ei ollut olemassa naisten sodanjälkeistä

tarinaa ilman tarinaa sodasta; he kuvasivat sodan ja sen seuraukset. Heidän kertomansa sotatarina käsitti sodan alun, paon, asettumisen ja uuden kodin rakentamisen.

Tutkimuksen kuluessa aineisto on siirtänyt fokusta subjektiivisesta tutkijan läsnäolon pohdinnasta yleiseen, kun aineiston itsensä tuottama feministinen tietämys on noussut esiin. Puhun tästä tiedosta sodan hiljaisina arkistoina. Esimerkiksi huoltoeläkehakemuksissa naiset ovat dokumentoineet sodan vaikutuksia elämäänsä ja perheisiinsä aina sodan alusta nykypäivään. Hakemukset sisältävät kirjeaineistoa ja oman elämän tarkkaa selvittelyä viranomaisille, mutta kaikki tämä tieto on piiloutunut kansioihin, joiden kannessa on hakijan miehen nimi ja vahinkonumero; hakijan, naisen, nimi löytyy kansion sisältä papereista hetken etsimisen jälkeen. Huoltoeläkehakemuskansiot ovat naisten oma sota-arkisto, joka karttuu jatkuvasti: uusia hakemuksia lähetetään vielä. Näin naisten kertomana sota paikantuu myös nykyhetkeen, mikä samalla haastaa yleensä käsityksen sodan kerronnasta. Samalla kertautuu tutkimuksen peruskysymys siitä, mitä on tieto ja mitkä ovat sen muodostumisen perusteet.

Feministinen tietäminen, kriittisyys ja toisin tietämisen tila

Katariina Hakala

Feministinen tietäminen on väitöskirjani "Paremmen tietäjän paikka ja toisin tietämisen tila. Opettajuus (ja tutkijuus) pedagogisena suhteena" (Hakala 2007) keskeisiä lähtökohtia. Se on tutkimus opettajuudesta, tutkijuudesta ja asiantuntijuudesta - paremmin tietämisestä - valtasuhteena. Se on empiirinen tutkimus peruskoulun opettajista, opettajuudesta ja erityisesti opettamisesta vuorovaikutustoimintana, jossa välitetään, rakennetaan, vaihdetaan - opetetaan ja opitaan tietoa. Tarkastelen tätä toimintaa erityisenä suhteena, jossa tieto ja valta kietoutuvat yhteen historiallisesti ja kulttuurisesti rakentuneissa kouluinstituution välittämässä käytännöissä ja puhetoissa. Näiden rinnalla samat diskurssit kertautuvat, muuntuvat ja kietoutuvat toisiinsa myös tiedeinstituution ja tutkimuksen teon käytännöissä ja puhetoissa. Sosiologipäivien työryhmässä esittelen väitöskirjani prosessia ja teoreettista jäsenystä pedagogisesta suhteesta.

Minkälaista toimijuutta feministinen tietäminen antaa?

Suvi Ronkainen

Hallinnan tutkimuksen työryhmä

Peruskoulujen uusi hallinnan tapa ja laadun arviointi

Susanna Hannus

Esityksessä tarkastellaan alakoulujen nykyistä hallinnan tapaa tutkineen pro gradu-tutkimuksen keskeisiä tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä sekä käynnistyneen väitöstutkimuksen lähtökohtia. Pro gradu-tutkimuksessa käytettiin Foucault'n governmentality-käsitteeseen pohjautuvaa hallinnan analyysin viitekehystä. Tutkimuksessa analysoitiin diskursiivisesti 16 alakoulunopettajan haastattelua ja yhtä koulupsykologin haastattelua. Haastattelujen perusteella rakentui kuva uudeltaisesta alakoulujen hallinnan tavasta, joka pitää sisällään hallinnan, kurin ja itsehallinnan elementit, ja jossa on käytössä hyvinvointidiskurssin lisäksi uusi kilpailukykydiskurssi, uusia hallinnan teknologioita ja tekniikoita, uudeltaisia näkyvyyden muotoja, ja joka synnyttää uudeltaisia eetoksia, etenkin etiikkaa. Näitä alakoulujen uuden hallinnan tavan elementtejä esitellään tarkemmin esityksessä. Alakoulujen opettajien puheessa alakoulujen uuden hallinnan tavan keskeisenä hallinnan teknologiana näyttäytyy liikemaailmasta peräisin oleva laadun arviointi. Alakoulujen uudessa hallinnan tavan näyttää myös yhdistyvän monikerroksisesti uusia ja vanhoja vallankäytön ja hallinnan muotoja. (Hannus 2007; 2006.)

Väitöstutkimuksessa tutkitaan edelleen peruskoulujen uutta hallinnan tapaa ja laadun arviointia sen keskeisenä teknologiana. Väitöstutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on hallinnan analyysin viitekehys sekä heuristisena lähtökohtana pro gradu-tutkimuksen myötä jäsentynyt alakoulujen uuden hallinnan tavan hahmotus. Väitöstutkimuksessa peruskoulujen hallinnan tapaa tutkitaan mahdollisimman perusteellisesti peruskoulun tasolla. Peruskoulujen uudesta hallinnan tavasta on tarkoitus saada tarkempi kuva rehtoreiden haastattelujen, vanhemmille tehdyn kyselyn, pienimuotoisten kouluetnografioiden sekä koulujen arjessa läsnä olevien dokumenttien analyysin avulla. Tutkimuksessa tarkastellaan myös kohdistuuko uusi hallinnan tapa erilailla sosiaalisesti erilaisilla alueilla oleviin kouluihin ja eroavatko koulujen itsehallinnan tavat. Huomiota kiinnitetään myös uuden hallinnan tavan konstitutiivisiin vaikutuksiin.

Yliopistot, luovuus ja numerojohtamisen taide?

Tomi J. Kallio, Ville Niukko & Kirsi-Mari Vihermaa

"When I consider all the organizations I have studied and worked with over the past 22 years, there can be no doubt: creativity gets killed much more often than it gets supported. For the most part, this isn't because managers have a vendetta against creativity. On the contrary, most believe in the value of new and useful ideas. However, creativity is undermined unintentionally every day in work environments that were established - for entirely good reasons - to maximize business imperatives such as coordination, productivity, and control. Managers cannot be expected to ignore business imperatives, of course. But in working toward these imperatives, they may be inadvertently designing organizations that systematically crush creativity." - Teresa M. Amabile

Kuten Amabile (1998) yllä esitetystä sitaatista toteaa, koordinaatio, tuottavuus ja kontrolli ovat liiketoiminnan ja jokaisen liiketoiminnasta vastuussa olevan johtajan imperatiiveja. Mainittuja imperatiiveja sovelletaan nykyään yhä enemmän myös julkisen sektorin organisaatioiden, kuten yliopistojen johtamisessa. Kun imperatiiveja sovelletaan johtamisessa väärin, tuloksena voi olla organisatorisen luovuuden tuho.

Yksilötason suoriutumista mittaavan ajattelumallin taustalla on tulosjohtaminen. Ajatuksena yksilöiden suoritusten mittaamisessa on organisaation strategian jalkauttaminen ruohonjuuritasolle. Jos henkilöstö tuntee, että käytetyt parametrit ovat oikeudenmukaisia ja että mittaaminen on tarpeeksi läpinäkyvää, tulosjohtaminen voi tuottaa hyviä tuloksia. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että liian usein näin ei tapahdu, vaan tulosjohtaminen muuttuukin itse asiassa numerojohtamiseksi. Tulosjohtamisessa keskeistä on harkitun tuloksen, yleensä taloudellisen, saavuttaminen; tulosjohtamisen latteammassa versiossa numerojohtamisessa sen sijaan numerot ovat pääroolissa. Sillä mitä tuotetaan ei ole niinkään väliä - tärkeintä on, että tuotetaan paljon ja nopeasti. (cf. Johnson 2004).

Ajatus siitä, että tehtävämotivaatio on keskeistä luovuuden synnyssä, on laajasti hyväksytty (Amabile 1998). Tässä tutkimuksessa analysoidaan sitä, millaisia vaikutuksia tulosjohtamisella on luovuuteen. Tutkimuksen empiirinen laadullinen aineisto koostuu sähköpostikyselyllä kootuista suomalaisten yliopistojen tutkimushenkilökunnan näkökannoista tulosjohtamisen implikaatioihin. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että vää-

ränlaiset mittarit voivat osaltaan tappaa luovuuden jos tietointensiivistä työtä mitataan määrällisin mittarein. Oikeanlaisten mittareiden kehittäminen luovuuden edistämiseksi vaatii taitoa. Tässä voitaisiin ottaa oppia taiteellisten prosessien johtamisesta, ja näin löytää uusia tapoja akateemisen tietotyön kehittämiseksi myös tulosjohtamisen aikakaudella.

Arviointi tutkimuskohteena. Toimijuus ja valta maaseutupolitiikan arvioinnissa

Päivi Pylkkänen

Arviointi ja sille rinnasteiset toiminnot ovat yleistyneet erityisesti 1990-luvulta alkaen Suomessa miltei kaikilla elämän aloilla, niin myös eri yhteiskuntapolitiikoissa. Arviointitoiminnan moninaisuutta kuvaa se, että esimerkiksi suomalaisen alue- ja maaseutupolitiikan arviointia tehdään EU:n 27 jäsenvaltion tasolla, kansallisella tasolla rajattuun politiikkalohkoon, teemaan tai instituutioon kohdentuen sekä alueellisella tai paikallisella tasolla alueellisten ohjelmien tai yksittäisten kehittämishankkeiden parissa. Arvioinnissa selvitetävät kysymykset voivat olla moninaisia toiminnan työllisyys- tai tasa-arvovaikutuksista hankkeisiin osallistuneiden kokemuksiin osallistumisestaan. Oma tarkastelukohteeni on arvioinnin ilmeneminen maaseutupolitiikan kontekstissa, missä arviointi on kiinteä osa politiikan toimeenpanoa ja politiikkaa itseään. Kiinnostuksen kohteeni on arviointi hallinnollisena ja poliittisena projektina. Tarkastelen arviointia ikään kuin "projektina itsessään" ja kysynkin mm: millaisia rakenteita, toimintaa, mentaliteetteja ja kulttuuria arviointi edustaa ja tuottaa maaseutupolitiikan kontekstissa?

Esitettävä alustus ja paperi käsittelee arvioinnin teoreettista paikannusta ja rajausta sekä empiriaa ohjaavien kysymysten muotoilua. Arvioinnin teoreettinen paikannus yhdistää perinteisesti rationaaliseen ja systeemiiseen ajatteluun liitettyä arviointia hiukan poikkeavalla tavalla tulkinnallisiin ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Katsoinnossa edetään systeemiajatteluun nojaavan arviointiteorian alkukommentoinnista arvioinnin hallinta-analyttiseen ja kulttuuridynaamiseen paikannukseen. Esityksessä pääpaino annetaan hallinta-analyttisille näkökulmille.

Tutkimus on osa Helsingin yliopiston Ruralia -instituutin (HT Torsti Hyryläinen) koordinoimaa ja Suomen akatemian rahoittamaa hanketta "Hajautettu hallinta ja valta verkostomaisessa maaseutupolitiikassa" (2007-2009).

Going the 'Soft' or 'Hard' law path in Global Governance? Exploring Legitimacy and Effectiveness Implications for Developing Countries

Sylvia I. Karlsson & Antto Vihma

There is a lot of governance aimed at achieving collective interests at the global level which relies, among other things, on various types of norms (law/rules), with the assumption that these are able to influence behaviour of states and other actors. While global governance is often using norms in the form of 'hard' (treaty or customary) law, there are also a range of 'softer' forms of legalization which are employed, in addition to other measures such as capacity building, ad hoc policies, projects etc. If one accepts the statement that there is a significant degree of legalization which is 'thickening' global governance, then questions of their effectiveness and legitimacy come to the fore. What are the differences, linkages or even trade-offs between effectiveness and legitimacy for harder (in the sense of relying on law) or softer (relying on non-legal norms) modes of governance? This question has been increasingly discussed in the past decade but the literature is often making hypotheses and assumptions without much basis in comparative empirical work. More importantly, they are often made as if the norms are applied in a world of homogenous states.

In this paper we look at legalization as a continuum of norms from 'hard law' to 'soft law', and explore how effectiveness and legitimacy differ along that continuum. After a brief introduction we briefly go through the definition jungle around hard and soft law and give some structure to the analysis by aligning them along a scale of descending 'hardness'. In section three we give some theoretical and normative directions for analysing the effectiveness and legitimacy of different forms of norms, looking at a set of mechanisms through which they exert influence and some components through which they build legitimacy with special attention to how these could vary between different types of states; more and less industrialised, larger and smaller, more democratic and less democratic. The discussion of such differences is of a very speculative nature, phrased more as questions to guide future empirical analysis rather than attempts at answers. In the fourth section we take speculation to a higher level, formulating some hypotheses about how effectiveness and legitimacy may vary along the hard-soft law continuum as emerging from the literature and expanded to the

context of a world of diverse states. Finally, in the concluding section we outline how we intend to put these rather theoretical discussions into the concrete empirical framework of global governance of energy and climate change in the next four years.

Vakuutus ja solidaarisuus

Jyri Liukko

Vakuutus on yksi merkittävimmistä riskin jakamisen teknologioista nyky-yhteiskunnassa. Samalla vakuutus on moraaliteknologiaa, joka muokkaa ihmisten elämäntapojen ja ajattelutapojen. Riskinhallinnan tekniikkana vakuutus voidaan jakaa vapaaehtoihin vakuutuksiin ja lakisääteisiin sosiaalivakuutuksiin. Periaatteessa kaikki vakuutuksen muodot perustuvat vastavuoroiseen riskien jakamiseen - ja sitä kautta toteutuvan erityislaatuiseen solidaarisuuden - ideaan, vaikkakin solidaarisuuden ajatus liitetään usein vain lakisääteiseen ja tuloja tasaavaan sosiaalivakuutukseen. Yksityis- ja sosiaalivakuutusta ei kuitenkaan voida erottaa tiukasti toisistaan. Päinvastoin vakuutuksen eri muodot muodostavat jatkumon, jota voidaan tarkastella analysoimalla niihin liittyvän solidaarisuuden tyyppiä ja laajuutta.

Tässä paperissa tarkastelen vakuutuksen ja solidaarisuuden välistä yhteyttä, ja siihen liittyen myös yksityis- ja sosiaalivakuutuksen suhdetta. Tarkoituksena on problematisoida yksityisen vastuun ja yhteiskunnallisen solidaarisuuden välistä rajanvetoa. Samalla käsittelen hallinnan analytiikasta ammentavaa vakuutusteoreettista keskustelua suhteessa suomalaisen vakuutusjärjestelmän ajankohtaisiin kysymyksiin.

Internet yhteiskunnallisessa ja poliittisessa toiminnassa - Internet in social and political action

Politiikkaa 2.0 - internet poliittisen toiminnan synnyttäjänä

Kari A. Hintikka (Jyväskylän yliopisto, Sosiologian yksikkö, jatko-opiskelija)

Pohjoismaissa syntyi vuosina 2006-2007 useita internet-perustaisia ja verkkointensiivisiä poliittisia yhteenliittymiä, jotka ovat tavoitelleet pääsyä parlamentaariseen toimintaympäristöön. Näitä ovat Tietoyhteiskunta-puolue (Suomi), Wikipuolue (Suomi) ja Piraattipuolue (Ruotsi), joka osallistui menestyksellisesti Ruotsin 2006 eduskuntavaaleihin.

Paperi esittelee näitä virtauksia sekä peilaa vakiintuneiden toimijoiden reaktiota internetiin. Tilanne on aseellisesti kiinnostava, sillä uudet internetissä mobilisoituvat aktiviteetit tähtäävät perinteiseen parlamentarismiin, aktivismi siirtyy kasvavassa määrin internetiin ja vastaavasti vakiintuneet puolueet pitävät kiinni toimintamalleistaan ja siirtyvät internetiin varsin verkkaisesti. Internetistä itsessään on muodostunut niin väline, julkisuusareena ja organisoitumismuoto kuin kasvavassa määrin myös aktioiden tapahtumapaikka ja kohde.

Piraattipuolue (Piratpartiet) on yhteenliittymistä suurin. Se sai 2006 Ruotsin eduskuntavaaleissa 0,63 % äänistä ja ylti kymmeneksi suurimmaksi puolueeksi. Helmikuussa 2006 tekijänoikeuslain protesti synnytti Tietoyhteiskuntapuolueen ja nopeasti myös 3-sivuisen ohjelmajulistuksen, joka yhdistää luovasti oikeistolaisia, kollektiivisia so. vasemmistolaisia ja myös vihreitä teemoja, mutta toiminta alkoi hiipua. Wikipuolueen (2007) tavoitteena on muodostaa internetin wiki-kollektiiviyökaluilla yhteisiä näkemyksiä asiakysymyksistä ja lähteä sitten edistämään niitä. Organisatorinen muoto päätetään tilanteen mukaan.

Esiteltävät liikkeet ovat keskenään varsin erilaisia eivätkä internet-perustaiset yhteenliittymät ole mitenkään itsestäänselvästi samasta muotista hakkerikulttuurin, teknologiautopistien tai teledemokratian kannattajien välimaastossa. Pikemminkin yhteenliittymien samankaltainen internet-olomuoto ja erilaiset tavoitteet näyttävät Tapio Häyhtiön ja Jarmo Rinteen esittämänä refleksiivisena politiikkana. Sille on ominaista niiden järjestäytymättömyys ja mobilisoituminen verkostomaisena liikehdintänä. Toiminnallinen sosiaalinen verkosto kukoistaa lyhyen ja intensiivisen jakson, kuten myös tyytymättömyys satunnaiseen politikointiin, millä viitataan esimerkiksi äänestämiseen vaaleissa kansalaisen pääasiallisena vaikutuskeinona.

Esimerkiksi Graham Meikle esittää, että vakiintuneet puolueet itse asiassa haluavatkin ylläpitää nykyistä osallistumismallia, jossa äänestäjällä on käytännössä vain harvoja tapoja osallistua. Meiklen päätelmää tukee esimerkiksi globalisaatio-liikkeen erittäin monipuolinen internet-käyttö jo 1990-luvun lopulla.

Lähtökohtaisesti suomalaiset äänestäjät syntyvät ja kasvavat nykyään internetiin osana arkea. Internetin murros haastaa vakiintuneen ja varsin verkkaisen yksisuuntaisen toimintamallin, jos ei vaaleissa, niin osallistumisen ja kiinnostavuuden areenana.

Seeking the Citizenry on the Internet. Political Use of Innovative Net-politics

Tapio Häyhtiö & Jarmo Rinne (Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos)

There is a new orientation in political science research; activity by the people instead of activity for the people. This has a profound effect on the notion of citizenship, which in modern democracies seems to parallel to the right to vote. Emerging rival articulations in regard of citizenship contain more 'having a voice during electoral periods'-claims. That means a greater involvement and say in decisions concerning the future shape of community/society. More and more often political claims are channeled through networks or organisations of civil society or even by individuals. This altering of scope is contrary to the earlier top-down model of politics. The transformation has controversial implications - actionist and administrative consequences. The forms and forums along with the concept of political activity and participation are changing.

In the current turmoil, two opposite discourses on political citizenship in respect of civic involvement and participation are somehow salient. The first one aims to create and rationalise the practices of participation from above (e.g. the planning of land use and urban construction, good governance practices). The second one strives for bringing alternative meanings and practices from below (e.g. the criticism of 'official' influence opportunities, the inhabitants' own initiatives and plans, citizens' public performances). Due to the actionist 'do-it-yourself' -tendency political environment has fractured into a diverse, complex and multi-spatial net-

work, especially enabled by computer-mediated communication (CMC). On the other hand, from the administrative perspective, CMC is utilised in order to increase citizens' political participation. Using the Internet seems to be very promising tool to deploy in overcoming the apathetic traditional political involvement, and empowering the commitment to political issues. Both institutional and civil societal actors, and even single individuals have noticed that Internet and other CMC - related technical applications have inherently politically facilitating features.

The Internet as an Instrument of Resistance - Observations from the Transnational Anti-War Movement

Tiina Seppälä (Department of Social Studies, University of Lapland)

In my presentation, I will explore the Internet as an instrument and/or a forum of resistance by the transnational anti-war movement against the U.S. hegemony in the on-going symbolic struggle concerning the information and interpretations of the War on Iraq.

Recent studies show that the anti-war movement, like most social movements of the so called Information Age, has been using the Internet actively in internal and external communication as well as in mobilization (e.g. Gillan, Pickerill & Webster 2008). Via the Internet it is possible for a social movement to organize in spite of the locations of the people taking part in it, and it can be used for forwarding political messages to a world-wide audience in real-time. In this sense, the Internet can offer possibilities for not only (transnational) political organization and 'counter-politics' but it can also serve as a channel for alternative information that may challenge interpretations of the mainstream media. The Internet can be used as an instrument of resistance in both informational and political realms.

How is the Internet used by the anti-war movement in organizing resistance against the War on Iraq, and the U.S. hegemony? What are the main difficulties and challenges in this regard? How can the Internet help the anti-war movement in its efforts to reach out to local, national and 'global' audiences? Can the Internet be regarded as the main facilitator of the transnationalization of the anti-war movement?

I will try to give some preliminary answers to these questions on the basis of interviews of anti-war activists that will be conducted in London between the 15th and 20th of March. I will also draw on observations of an on-going study on the Internet and the anti-war movement by Gillan, Pickerill and Webster (2008).

While discussing these issues, I will reflect on theoretical debate on the role of new information technologies in collective action by social movements (e.g. Castells, Tarrow, and Della Porta). I will also bring forward Best's and Kellner's (2001) arguments for a critical theory of technology that would question both the 'technological utopia' of omnipotent new technologies as well as the 'technological dystopia' regarding the new technologies as mere instruments of capital, the state, and domination.

Internet emansipaation keinona - iranilaisten naisten kirjoittamat weblogit

Ulla Karikoski (yhteiskuntatieteiden yo, Lapin yliopisto)

Paperi käsittelee iranilaisten naisten kirjoittamia verkkopäiväkirjoja eli weblogeja. Iranissa on huomattava määrä blogeja ja internet on saanut kehittyä harvinaisen vapaasti, valtion jopa kannustaessa sen käyttöön ja nähdessä sen mahdollisuutena islamin sanoman levittämiseen. Naisille internet on kuitenkin ilmaisukanava, tila joka mahdollistaa ilmaisun joka ei julkisissa tilanteissa tulisi kysymykseen.

Naisen asemaa pohditaan sekä vallan että emansipaation käsitteiden kautta. Paperi käsittelee myös naisen ja islamin suhdetta kontekstissa, eli Iranin laajassa historiassa sekä naisen sijoittumisessa siihen. Koska patriarkaalisissa yhteiskunnissa valta pyritään ulottamaan kaikille elämän osa-alueille, tarkastellaan tutkimuskysymyksiä sekä yksityisen että yhteiskunnallisen tasolla. Paperin lähtökohta oletus on, että naiset pyrkivät internetin avulla tai internetin maailmassa eroon Iranissa vallitsevasta patriarkaalisesta yhteiskunnasta.

Paperin tarkoitus on selvittää, miten suljetun ja patriarkaalisen yhteiskunnan naiset käyttävät internetiä hyödykseen. Kenet he näkevät vallankäyttäjinä ja miten he teksteissään kokevat vallan suhteessa itseensä ja muihin? Miten, sekä millä tasolla he internetin avulla pyrkivät purkamaan valtarakenteita ja mistä he pyrkivät emansipoitumaan?

Aineistona paperissa käytetään noin kymmentä eri nettipäiväkirjaa. Ainoa kriteeri aineiston valinnalle on ollut se, että päiväkirja on iranilaisen naisen englannin kielellä kirjoittama. Aineisto sisältää siis myös Iranin ulkopuolella elävien naisten päiväkirjoja - Iranin valtion harjoittama sensuuri ei ulotu näihin yhtä helposti.

Queer Jihad as an Alternative Islamic Voice

Aini Linjakumpu (YTT, Lapin yliopisto)

Islamic extremism has increasingly occupied the arena of public discourse in the Muslim world. Aggressive and narrow interpretations of Islam have been common and there has only been limited space for criticism or counter arguments towards e.g. the Islamic doctrine, traditions or culture - either by non-Muslims or Muslims themselves. On the other hand, mainstream Islam representing the conventional and traditional ideas of Islam has remained the main option for the majority of Muslims.

In this context, private life of Muslim people has remained a major guardian of appropriate Islamic lifestyle. Open discussion about for example sexuality, and especially sexual minorities, has often remained a taboo among the Muslim people. In most Muslim countries, homosexuality is not considered lawful, and it is not tolerated in cultural terms either. Therefore, homosexuals and other sexual minorities have mostly remained a hidden phenomenon. However, a growing number of Muslims, living in the Muslim world or in diaspora, have explicitly or implicitly produced alternative discourses, interventions, and communication. Themes related to sex, gender, and sexual minorities have broken the confines of private life.

The aim of this contribution is to examine the meaning of sexual minorities (gays, lesbians, bi- and transsexuals) in the context of transformation within Islam. Themes related to sexual minorities - Queer Jihad - will be studied in the context of the Internet and the global public sphere. The Internet reflects and reproduces the world outside the Internet, but, on the other hand, it also creates its own reality by extending the borders of "ordinary" life. The empirical focus is on the global expressions of Queer Jihad, ie., a global public sphere dominated by the English language. In the contribution, different homepages, portals, blogs, online discussions, cyber dating platforms, etc. will be studied in order to cover the idea of Queer Jihad.

The Internet may be the only possible communication medium for many Muslim people to convey their non-mainstream ideas. The Internet is particularly powerful in increasing the common consciousness of people sharing a particular situation; they are not alone in the existing political, social, or cultural circumstances. For sexual minorities the Internet is a powerful new channel of communication. The Internet provides a forum for communities and individuals to express their feelings and emotions related to sexual orientation. In this way, internal differences in Islam are being recognized and confirmed. In other words, there will be more and more articulated discussions within Islam about Islam.

Kansalaisten politiikka

Sosiaalisen pääoman muodot ja paikallisuus

Tomi Kankainen (Jyväskylän yliopisto)

Kansallisten ja kansainvälisten survey-tutkimusten avulla on saatu jo tähän mennessä paljon tietoa sosiaalisesta pääomasta. Niiden pohjalta tiedetään muun muassa, että kansainvälisesti ottaen suomalaiset ovat varsin laajalti mukana yhdistystoiminnassa. Vaikka suomalaiset kuuluvat eurooppalaisittain ottaen useisiin yhdistyksiin, maatamme luonnehtii kuitenkin mielenkiintoinen erityispiirre. Suomalaiset ovat esimerkiksi muihin Pohjoismaihin verrattuna melko passiivisia yhdistysjäseniä. Yhdistyslaitos on muuttunut myös sisäisesti. Samaan aikaan kun poliittiset ja ideologiset yhdistykset ovat menettäneet asemiaan liikunta- ja urheiluseurat, kulttuurialan yhdistykset ja erilaiset muut vapaa-ajan harrastusmuotojen yhdistykset ovat kasvattaneet suosiotaan. On myös empiiristä näyttöä siitä, että Suomessa sitova sosiaalinen pääoma (suhteet sukulaisiin, ystäviin ja tuttaviiin) on vähäisempää kuin useissa muissa maissa.

Näiden aineistojen avulla ei kuitenkaan pystytä tutkimaan paikallisesti sosiaalisen pääoman - verkostojen, luottamuksen - muotoutumista ja merkitystä. Tämän vuoksi on mahdollista saada kiinnostavaa tietoa tutkimalla paikallisesti yhdistysten, ystävyys- ja tuttavuusverkostojen sekä paikallisten instituutioiden merkitystä heidän elämälleen. Tutkimukseni kohdistuu Lievestuoreeseen, koska tämä mahdollistaa yhteistyön Suomen Akatemian projektin Resurssit, paikallisuus ja elämäntilanne kanssa. Sen puitteissa on jo kerätty aineisto Lievestuoreelta. Toiseksi näin voidaan analysoida toimijoiden sosiaalista pääomaa yksityiskohtaisesti ja systemaattisesti suhteessa aikaan ja tilaan. Tarkoitukseni on selvittää paikallisia sosiaalisia verkostoja, niiden muodostumista ja merkitystä sekä sosiaalisen pääoman muuntumista muiksi resursseiksi.

Talonvaltaukset kansalaistoimintana ja yhteiskunnallisena liikkeenä- Tapaustutkimus valtauksesta Helsingin Elimäenkadulla vuonna 2007

Leo Stranius (Tampereen yliopisto, Yhdyskuntatieteiden laitos)

"Elimäenkadun Sosiaalikeskus on omaehtoinen toimintatila ja kohtaamispaikka. Talon käyttöä ei säätelä kapitalistinen voitontavoittelun logiikka, vaan tilan käyttäjien tarpeet." - Mikä on Elimäenkadun sosiaalikeskus? -kirjoitus osoitteessa: <http://valtaus.org>

Helsingin Vallilassa sijaitseva Elimäenkatu 15 oli kolmastoista rakennus, joka Helsingissä vallattiin vuoden 2001 jälkeen. Talonvaltaukset kiihtyivät kaupungissa kesällä 2007, jolloin joukko valtaajia pyrki ottamaan luvatta käyttöön useita eri tiloja tarkoituksenaan autonomisen sosiaalikeskuksen perustaminen.

Väitöskirjatutkimuksessa perehdytään vuosituhaten vaihteen jälkeiseen, erityisesti vuonna 2007 tapahtuneeseen talonvaltaustoimintaan Helsingissä. Suurenuslasin alla on lähes viisikuukautta kestänyt Helsingin Vallilassa Elimäenkadulla sijainneen kiinteistön valtaus.

Tutkimuksen tavoitteena on eritellä kenttää talonvaltauksia koskevan tapaustutkimuksen kautta. Olen kiinnostunut aktivisteista ja heidän toimintamuodoista, verkostoista sekä neuvottelusuhteista ja kommunikaatiosta viranomaisten suuntaan. Näin talonvaltausten tarkastelu toimii ikkunana kansalaisyhteiskunnan toimintaan Suomessa. Erityisen kiinnostavaksi tutkimushankkeen tekee se, että Suomessa talonvaltauksia tai valtaajia ei ole aiemmin väitöskirjatasolla tutkittu.

Valtauksissa yhdistyy kansainväliseltä kentältä inspiraatiota saava toimintatyylit ja siitä nouseva retoriikka sekä paikallisuuteen ja yksittäisiin kohteisiin perustuva konkreettinen toiminta. Talonvaltaukset edustavat vastakohtaa niin rationaaliselle ja perinteiselle kaupunkisuunnittelulle kuin kaupungin tarjoamille nuorisotilojen käytölle. Talonvaltausten keskeisenä tavoitteena on konkreettisten ja omaehtoisten tilojen saamisen ohella myös kaupunkitilasta käytävän keskustelun kiihdyttäminen ja julkisen tilan hallinta.

Tutkimus edustaa metodiselta suuntautumiseltaan laadullista tutkimusta. Tutkimuksen aineisto koostuu osallistuvasta havainnoinnista, lehtiaineistosta, haastatteluista sekä aktivistien ja hallinnon tuottamasta materiaalista.

Empiirisen tutkimuksen pohjalta tarkastelen talonvaltausta osana kansalaisyhteiskuntaa ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin kiinnittyvää teoreettista tarkastelua (ks. esimerkiksi McAdam, McCarthy & Zald 1996; Melucci 1996;

Tarrow 1998; Della Porta & Diani 2006.). Pohdin, millaisia näkökulmia yhteiskunnallisten liikkeiden teoria voi poliittisen mahdollisuusrakenteen, mobilisaation ja kulttuurillisten kehysten kautta tarjota talonvaltausten tarkasteluun.

Yhteiskunnallisen kollektiivisen toiminnan henkilökohtaistuminen ja vaikuttamisen yksilöllistyminen Jarmo Rinne (Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos)

Esityksessäni tarkastellaan politiikan toiminnallista puolta. Käsillä olevassa esityksessä eräänä motiivina on hakea yhteisiä nimittäjiä erilaisissa toimintaympäristöissä esiin nousevasta poliittisesta toiminnasta. Pyrkimys pohjautuu ajatukseen, että poliittinen järjestelmä luo edellytyksiä politiikalle instituutiona, mutta samalla se rajaa politiikan ilmiön lähtökohtaisesti institutionaaliseksi, minkä vuoksi politiikan ilmiön paikantamiseksi on tarpeen kehittää myös kansalais-, toimija- ja yksilölähtöisiä teoreettisia selitysmalleja. Aktiivisen poliittisen kansalaisuuden yhdeksi keskeiseksi määrittäjäksi on siten nousemassa kyky henkilökohtaisten poliittisten arviointien tekemiseen ja niiden mukaan toimimiseen.

Poliittisten toimintatapojen muutokset, politiikan henkilökohtaistuminen, asiakohtainen politikointi, mobilisointumisen uudet tavat ovat reaktiivisen asemesta proaktiivisia, toiminnallista aspektia korostavia politiikan ja poliittisen ominaispiirteitä ja usein ne kiinnittyvät tilannekohtaiseen politikointiin saaden ekspressiivisen performanssin muodon, jonka avulla haluttu asia/epäkohta/vaatus tms. tehdään näkyväksi ja tuodaan julki. Poliittinen aktiivisuus ilmenee asiakohtaisessa, kansalaislähtöisessä, politiikassa monin tavoin, poliittisella toimijalla on tavallaan valinnan markkinat edessään pohtiessaan parhaita tapoja kanavoida poliittinen aktiivisuutensa. Poliittisesti aktiivisesta kansalaisesta tulee vaihtuvia toiminnallisia konteksteja ja tilanteita hyödynnettävä poliittinen kuluttaja.

Näkökulmia kansalaislähtöisen verkkopoliitiikan teoriaan ja käytäntöön

Tapio Häyhtiö (Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos)

Tutkimuksen kohteena on kansalaislähtöinen verkkopoliitiikka, jolla tarkoitan kansalaisten omaehtoista toimimista poliittisesti digitaalisissa toimintaympäristöissä. Verkon käsitteellä viitataan globaalisti kaikkialle ulottuvaan verkkojen verkkoon eli internetiin. Perinteiset yksisuuntaiset viestintämuodot ovat korvautumassa internet-pohjaisilla ratkaisuilla ja nopeilla langattomilla tietoliikenneyhteyksillä. Tällaisen "jokapaikan" verkko- viestinnän yleistymisestä ja viestintäteknologioiden konvergenssistä johtuen internetin rooli on korostumassa entisestään, mikä vaikuttaa online-kommunikaatioon liittyvien uusien toimintatapojen leviämisenä ihmisten arkipäiväiseen elämään.

Esitykseni lähtökohta on, että tietokonevälitteinen viestintä vaikuttaa myös poliittisen toiminnan edellytyksiin ja toimintamuotoihin, minkä vuoksi monia politiikan teorian peruskäsityksiä on syytä arvioida uudelleen. Käsitteideni mukaan verkossa esiin nousevaa politiikkaa ei voida kattavasti selittää fyysisen toimintaympäristön valta- ja kommunikaatiosuhteilla, jotka heijastelevat politiikan rakenteellista organisoitumista ja paikantumista valtiossa tai kansalaisyhteiskunnassa. Verkkoympäristössä korostuu erityisesti politiikan toiminnallisuus ja viestinnän horisontaalisuus, sillä netissä vaikuttamisen pyrinnot voivat olla niin yhdeltä-yhdelle, yhdeltä-monille, monilta-yhdelle kuin monilta-monille suuntautuvaa kommunikaatiota. Verkossa politiikka hajautuu entistä monipaikkaisemmaksi sekä sen motiivit, toimintamuodot, tavoitteet ja vaikutukset voivat olla mitä erilaisimpia ja ennakoimattomampia

Työssä selvitän internetin vaikutuksia kansalaisten poliittiselle osallistumiselle ja toiminnalle. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata tällaista digitaalista verkkopoliitiikka eräistä keskeisistä teoreettisista näkökulmista käsin, kuten demokratia, kansalaisuus, julkisuus, toiminta ja kollektiivinen identiteetti. Tätä tutkimusotetta varten työssä esitellään refleksiivinen politiikkakäsitys, joka teoreettisena konseptina perinteisimmistä politiikkakäsityksistä poiketen, näyttäisi pystyvän selittämään erilaisia kansalaislähtöisiä nettipoliitiikan ilmiöitä.

International Nongovernmental Organizations in Finland

Suvi Ervamaa (Researcher, Department of Sociology, University of Helsinki)

The amount of international non-governmental organizations (INGOs) has multiplied during the past decades. Research on this growing sector (e.g. Boli & Thomas 1999) has shown that there are several factors which seem to enhance international civic participation. Countries with strong democratic and associational

traditions, intensive ties to the global governance and economic structures, good technical and communicational resources as well as a high level of organizational differentiation and professionalization tend to have most INGO activity. On the other hand, also the countries that are peripheral in the global system are exceptionally well represented in the international non-governmental organizations. This is because the countries with a marginal position have a specific interest in trying to integrate to the global community. Especially the small Northern European countries have been observed to be highly involved in INGOs. This paper examines the case of the INGO sector in Finland in relation to the tendencies described above. The fact that Finland has all the characteristics that have been perceived to foster the growth of INGOs on national level, leads one to expect the Finnish INGO sector to be thriving and well connected. Is this really the case? The analysis builds on the data provided by the Yearbook of International Organizations (Union of International Associations 2007).

Kykenevätkö etu- ja kansalaisjärjestöt tuomaan esiin kansalaisten näkemyksiä uutta EU-lainsäädäntöä valmisteltaessa?

Anna Hyvärinen (varatuomari, polities kandidat)

Tärkeä osa kansalaisyhteiskunnan tutkimusta on se, millaisia oikeuksia suomalaisilla on Euroopan unionin kansalaisina. Edustuksellinen demokratia, käytännössä äänestäminen eduskunta- ja Euroopan parlamentin vaaleissa, ei yksin riitä takaamaan suomalaisten äänen kuulumista EU:n lainsäädäntöprosessissa. Syynä on muun muassa se, että eduskuntavaaleissa integraatiokysymykset jäävät yleensä taka-alalle. Euroopan parlamentissa taas suomalaisia edustajia on melko vähän ja he toimivat hajallaan useissa eri puolueyhmittymissä.

Etu- ja kansalaisjärjestöjen osallistuminen EU-lainsäädännön valmisteluun voi täydentää edustuksellista demokratiaa, lisätä perustelujen monipuolisuutta sekä vahvistaa yritysten ja kansalaisten sitoutumista uuden sääntelyn noudattamiseen. Komissio on vihreässä kirjassaan Euroopan avoimuusaloitteesta (KOM(2006)0194) todennut, että lobbaaminen on oikeutettu osa demokraattista järjestelmää ja että lobbaajat voivat tuoda toimielinten tietoon tärkeitä näkökohtia. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä (28.3.2007) korostetaan, että kansalaisjärjestöjen asema on turvattu unionin päätöksenteon kansallisessa valmistelussa.

Keskeiset suomalaiset järjestöt tekevät lainsäädäntövaikuttamista sekä eurooppalaisella että kansallisella tasolla. Paperissani selvitän ensiksi, miten sidosryhmät osallistuvat Suomen neuvottelukannan muodostamiseen ja millainen painoarvo niiden näkemyksille on annettu. Toiseksi tutkin, kuinka suomalaiset etu- ja kansalaisjärjestöt lobbaavat unionin toimielimiä joko suoraan tai eurooppalaisten verkostojen ja kattojärjestöjen kautta.

Paperini perustuu laadulliseen aineistoon, jonka olen kerännyt toimiessani projektitutkijana Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa. Tutkimusta tehdessä olen haastatellut noin 25 virkamiestä eri ministeriöissä, sektori- ja virastoissa, Suomen EU-edustustossa, Euroopan komissiossa sekä ministerineuvoston sihteeristössä. Lisäksi olen tehnyt muutamia haastatteluja suomalaisissa etu- ja kansalaisjärjestöissä. Yksi teema haastattelussa on ollut kansalaisvaikuttaminen uutta EU-sääntelyä valmisteltaessa.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että sidosryhmät ovat mukana kansallisen, hierarkkisen EU-valmistelujärjestelmän alimmalla tasolla eli jaostoissa, mutta vain silloin, kun jaosto kokoontuu laajalla kokoonpanolla. Järjestöjen näkökulmasta suurin jaostoihin liittyvä ongelma on, että kokoukset järjestetään myöhäisessä vaiheessa, jolloin todelliset vaikutusmahdollisuudet Suomen neuvottelukantaan ovat vähäiset. Jaostoilla on silti tärkeä tiedonvälitystehtävä. Muodollisen valmistelujärjestelmän ohella järjestöt ja viranomaiset tekevät usein epävirallista yhteistyötä.

Eurooppalaiset kattojärjestöt ja verkostot ovat suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kannalta tärkeitä yhteistyökumppaneita, sillä niillä on tiiviit suhteet unionin toimielimiin. Kattojärjestöistä ja verkostoista kansalliset toimijat saavat tietoa siitä, millaista uutta sääntelyä komissio suunnittelee sekä siitä, miten säädösvalmistelu unionissa etenee. Lisäksi suomalaiset etu- ja kansalaisjärjestöt ja joskus jopa yksittäiset yritykset ja kansalaiset voivat harjoittaa itsenäistä lobbaamista Brysselissä. Se ei kuitenkaan ole helppoa, sillä sekä komissio että parlamentti ovat ruuhkaisia foorumeita.

Kumppanuuksien monet kasvot: kansalaistoiminnan verkostoituminen julkiseen sektoriin

Markku Kiviniemi (Helsingin yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos)

Paperin tarkoituksena on analysoida kansalaisjärjestöjen ja -ryhmien kumppanuuksia julkisen sektorin toimijoiden kanssa tutkimuskohteena. Kysymyksessä ei ole tutkimus, vaan aikaisempiin tutkimuksiin pohjautuva analyttinen katsaus. Katsauksen avulla on pyrkimyksenä hakea lähtökohtia ja viitekehystä kumppanuuksien tutkimukselle.

Taustaksi tarkastellaan julkisen sektorin viimeaikaisia muutospirteitä ja niiden vaikutuksia julkisen sektorin järjestöpolitiikkaan. Järjestöpolitiikan merkitys on korostunut uudella tavalla 1990-luvulta alkaen etenkin alueellisella ja paikallisella tasolla. Toinen taustaa hahmottava näkökulma avataan kansalaistoiminnan puolelta kiinnittämällä huomiota sosioekonomiseen kehitykseen ja sen tuomiin erilaistaviin ja fragmentoiviin vaikutuksiin paikallisten yhteisöjen tasolla. Julkisen sektorin järjestöpolitiikka ja paikallisyhteisöjen muutokset ovat heijastuneet järjestökenttään uusina piirteinä.

Julkisen sektorin näkökulmista valtiollinen kehittämisselitys on painottanut kansallisen kilpailukykyyn ja sitä tukevan taloudellisen ja funktionaalisen tehokkuuden edistämistä ja nähnyt myös kansalaistoiminnan näiden pyrkimysten valossa. Samaan aikaan alueellinen ja paikallinen julkinen sektori on kohdannut sosiaalisten ongelmien konkreettisen paineen, jonka hoitamisessa se on nähnyt tarpeita kaikkien paikallisten voimavarojen hyödyntämiseen. Paikallisella tasolla kansalaistoiminta on nähty potentiaalisena voimavarana ja kumppanina erityisesti kuntien tehtäväkentällä.

Kansalaistoiminnan näkökulmaa voidaan analysoida monesta näkökulmasta. Tässä yhteydessä voidaan painottaa yhtäältä paikallisten toimijoiden autonomian ja toimintavapauden näkökulmaa, toisaalta valtaistamisen (voimauttamisen) näkökulmaa. Nämä molemmat ovat relevantteja paikallisten kumppanuuksien tutkimuksessa. Autonomian näkökulmasta on kyse yhtäältä oikeuksista, toisaalta voimavaroista. Kumppanuudet sijoittuvat monesti tilanteisiin, joissa kansalaistoiminnan vapautta rajoittaa voimavarojen puute. Kumppanuudet voivat tuoda mukanaan uutta potentiaalia paikallisille toimijoille yhdistämällä voimavaroja.

Kumppanuus on luonteeltaan sosiaalinen verkosto. Täten verkostojen näkökulma ja verkostotutkimuksen käsitteet ja löydökset ovat relevantteja kumppanuuksien empiirisessä tutkimuksessa. Eräitä avainkäsitteitä ovat yhteistoiminta, kehitysprosessit, toimijoiden roolit ja kontekstuaaliset tekijät. Verkostoissa tapahtuu erilaisten todellisuuksien kohtaamista, jota voi tutkia mm. näiden käsitteiden kautta sekä järjestöjen että julkisen sektorin toimijoiden näkökulmista.

Paperin yhteenvedossa hahmotetaan kokonaiskuvaa kumppanuuksien analyysin viitekehystä kansalaistoiminnan ja julkisen sektorin toimijoiden verkostoitumisena. Empiiristä soveltamista ajatellen viitekehys kohdistuu ensisijaisesti paikallisten kumppanuuksien tutkimukseen.

Paperin rakenne on karkeasti sanottuna: (1) teeman taustaa/ (2) tarkastelun eri näkökulmia: julkinen sektori, kansalaistoiminta, verkostot/ (3) yhteenvedoa ja viitekehysten hahmotusta.

Uusien liikkeiden organisoituminen

Jukka Peltokoski (Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos)

Ottheim Rammsteinin tunnetun mallin mukaan yhteiskunnalliset liikkeet organisoituvat yksilöllisten kokemusten pohjalta kansalaisyhteiskunnan piirissä, mutta niiden väistämättömänä kohtalona on institutionalisoitua osaksi valtiollista hallintokoneistoa. Näkemys vastaa populaaria mielikuvaamme liikkeistä. Liikkeiden syntyä luonnehtii kansalaisten spontaani mobilisoituminen, mutta niiden kehitystä luonnehtii muodollisten rakenteiden synty sekä vakiintuminen osaksi legitiimiä järjestelmää.

Historia todistaa, että monet liikkeet todellakin ovat kulkeneet juuri tämän tien. Työväenliike, rauhanliike, naisliike, ympäristöliike ja monet muut vaikuttavat tänään ennen kaikkea virallisina yhdistyksinä, joilla on oma tunnustettu tehtäväalueensa parlamentarismen ja valtionhallinnon puitteissa. Toisaalta erityisesti niin sanotut uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat antaneet näyttöä myös muunlaisesta liikkeen kehitysmallista. Liikkeen piiriin ei välttämättä synnykään keskitettyjä muodollisia rakenteita, eikä se institutionalisoidu, vaan se levittäytyy yhteiskuntaan moninaisina toiminnallisina verkostoina, jotka ruokkivat kansalaisyhteiskunnan eloisuutta sellaisenaan. Uudet liikkeet eivät välttämättä suuntaudu ollenkaan valtiovallan haastamiseen vaan painottavat ihmisten voimaantumista arkielämän piirissä.

Rammsteinin mallia on moitittu deterministiseksi. Tällainen kritiikki ei välttämättä tavoita sen hedelmällisiä oivalluksia. Ehkä mallissa on jotain säilyttämisen arvoista, kunhan lähdemme siitä, ettei liikkeen liike kohdistu välttämättä ensinkään valtiovallan valtaamiseen. Ehkä suuntautuminen täysin erilaisten yhteiskunnallisten järjestelmien piiriin tuottaa erilaisia determinoituja kehityskulkuja sekä täysin uudenlaisia instituutioita.

Kansalaisuus ja politiikka Euroopan unionin asiakirjoissa

Katja Mäkinen (Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto)

Eri tasojen hallintoelimissä kylistä ja lähiöistä kansalliselle ja EU-tasolle asti laaditaan ahkerasti ohjelmia ja asiakirjoja kansalaisten aktivoimiseksi. Tässä työryhmälustuksessa luen Euroopan komission vuosina 2003 ja 2005 tekemiä ehdotuksia "unionin aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi" (KOM/2003/276, KOM/2005/116).

Analysoimalla asiakirjojen kansalaisuuteen liittyvää käsitteistöä pohdin ensinnäkin sitä, minkälaisia kansalaisuuskonstruktioita teksteissä tuotetaan ja toiseksi sitä, minkälaista politiikkaa näihin kansalaisuuskonstruktioihin liittyy. Kansalaisuuden monista ulottuvuuksista olen valinnut tutkimuksen kohteeksi oikeudet, velvollisuudet, osallistumisen ja identiteetin. Minkälaista toiminnan tilaa asiakirjoissa muotoillaan kansalaisille puhumalla näistä ulottuvuuksista?

Kysyn tarkastelemiltani teksteiltä, millaisia asiakirjojen nimissä mainitut aktiiviset kansalaiset ovat tai millaisia heidän pitäisi olla: mitä kansalainen tekee, missä hänen oletetaan olevan aktiivinen, miten kansalaisia aktivoidaan ja mihin aktiivista kansalaisuutta tarvitaan.

Näiden kysymysten kautta pääsen pohtimaan sitä, onko asiakirjojen puhe kansalaisuudesta pikemminkin jonkun muun kuin kansalaisten politiikkaa. Mitä tällainen poliittisuus tai epäpoliittisuus merkitsee kansalaisen käsitteen kannalta?

Avainsanat: kansalaisuus, poliittisuus, oikeudet, velvollisuudet, osallistuminen, identiteetti

Babushka Power: Aspects of Everyday Citizenship at the Suburban NGO Level

Anu Hirsiaho (YTT, tutkijatohtori, Naistutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto)

The paper is an ethnographic account of the daily life of an elderly immigrant women's study circle that has come together to study Finnish and discuss everyday concerns at the premises of a suburban NGO for six years now. It is a study of volunteerism, activism found in unlikely contexts, and everyday practices that, when examined more closely, have profoundly political roots. The so-called "granny club" is an example of the kind of multicultural work that has potential to change predetermined ideas about gender, age, ethnicity, nationality and citizenship. The fact that the meetings do not take place in a conventional centre for senior citizens makes the group differ strikingly from other activities provided for seniors in the suburb. The "granny club" has a teacher but it is a rather self-organised entity. The participants are not interested in discussing things related to ageing, but rather they prefer to study themes related to each others' cultures, the Finnish political system and history.

In this paper, I am looking for events related to everyday citizenship - how local politics emerges in the everyday life of the granny club. The paper is not about migration or about service-provision for senior citizens as such, but it discusses the possibility of invigorating local citizenship at the street level according to the model provided by this single self-organised group. What is Babushka power and what kinds of elements of social inclusion does it offer for the wider public, for instance, the innocent passer-by?

Globalisaatiokriittinen liike ja globalisaatiokeskustelu suomalaisessa mediassa

Tuomas Ylä-Anttila

Tutkimukseni tarkastelee globalisaatiokriittisen liikkeen vaikutusta globalisaatiosta käytyyn julkiseen keskusteluun Suomessa. Analyysi keskittyy keskustelun kannalta kriittisiin hetkiin: Seattlen (1999) ja Genovan (2001) globalisaatiokriittisiin suurmielenosoituksiin sekä kolmen globalisaatioraportin julkaisuun vuonna 2004 (ILO, EVA, Valtioneuvoston kanslia). Political claims analysis -menetelmää käyttäen tarkastellaan mm. sitä, millaiset puhujaryhmät ovat äänessä ja millaisin kehyksin ne tulkitsevat globalisaatio-

ta ilmiönä. Tutkimus osoittaa, miten globalisaatiokriittinen liike on keskustelun kuluessa tullut mukaan uutena puheenvuorojen käyttäjänä ja vaikuttanut osaltaan siihen, että globalisaatio on muuttunut pelkästä taloudellisesta ilmiöstä poliittiseksi kiistakysymykseksi.

Finnish participation in a comparative perspective

Raimo Blom & Martti Siisiäinen

Valtion tuolle puolen: näkökohtia konstitutionalismista

Tapani Turkka

Kriminologian ja oikeussosiologian työryhmä

Neuvoteltu sovinto? Parisuhdeväkivallan sovittelu suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmän piirissä

Tiina Qvist (Lapin yliopisto)

Puheenvuorossani esittelen väitöskirjaksi aiottua tutkimussuunnitelmaani, joka käsittelee parisuhdeväkivallan sovittelua suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmän piirissä. Tutkimukseni kohteena ovat käytännön sovittelutilanteet parisuhdeväkivaltatapauksissa, joiden kautta haetaan vastauksia konkreettisiin sovittelun toteuttamista koskeviin kysymyksiin. Suomessa sovittelumenettelyn käytäntöihin kuuluu, että parisuhdeväkivaltarikoksia saatetaan sovittelukäsittelyyn osapuolten ollessa siihen myöntäviä. Sovittelumenettelyn myötä voidaan siis vakaviakin henkeen ja terveyteen kohdistuvia lähisuhdeväkivaltarikoksia sovitella vaihtoehtona rikosprosessille.

Sovittelumenettelyn käyttö parisuhdeväkivaltarikosten yhteydessä asettuu kyseenalaiseen valoon tarkasteltaessa väkivaltaa koskevia tilastoja. Tilastot viittaavat siihen, että Suomessa parisuhde-väkivallan yleisyydestä asukasluokan suhteutettuna kertovat luvut ovat Euroopan unionin maiden joukossa korkeimpia. Vakava ja erityisesti naisen kuolemaan johtava lähisuhdeväkivalta on Suomessa tavallisempaa kuin muissa länsimaissa. Parisuhteessa tapahtuneet henkirikokset ovat tavallisesti aiemman väkivaltaisen käytöksen kärjistyminen, joten myös kysymystä sovittelusta parisuhdeväkivallan yhteydessä on tärkeää tarkastella kriittisesti. Kun huomioidaan lisäksi se, että noin 90 % tietoon tulevista parisuhdeväkivaltatapauksista on miehen naisen kohdistamaa väki-valtaa, on syytä kysyä, mistä parisuhdeväkivallan sovitteluistunnoissa käytännössä keskustellaan ja miten erityisesti sukupuoli tuotetaan sovittelussa osana väkivallan merkityksiä.

Tutkimuksessani analysoin pääasiassa sovitteluistuntojen keskusteluvuorovaikutuksen sisältöä. Tarkastelen sitä, minkälaisia sukupuolistuneita merkityksiä eri osapuolet tuottavat puheessaan väkivallasta, mitä aiheita nostetaan keskusteluissa esille ja mistä puhumista vältellään, sekä millaisia vastuita, velvollisuuksia ja oikeuksia - eli moraalisia järjestyksiä - jakaviin diskursseihin vedotaan. Analysoin myös sovittelun lopputuloksen muotoutumisen ehtoja eli sitä, vaikuttaako sovittelun lopputulokseen jonkin tietyn diskurssin hallitsevuus tai yritetäänkö joitakin tiettyjä diskursseja vähätellä, vaientaa tai sivuuttaa.

Tutkimusaineisto muodostuu pääasiassa rikos- ja riita-asioiden sovittelumenettelyä koskevien sovitteluistuntojen havainnoimisesta ja näiden keskustelujen nauhoittamisesta. Aineistoon otan mukaan mahdollisuuksien mukaan myös sovitteluasiakirjoja koskien sovittelijoiden tekemiä kirjallisia kuvauksia parisuhdeväkivallan sovitteluistunnoista. Mahdollisesti tarkastelen myös syyttäjien asiakirjoja sekä tuomioistuinten oikeudenistuntojen kertomuksia ja päätöksiä sovittelussa olleiden juttujen osalta. Tutkimus tulee avaamaan parisuhdeväkivallan sovittelumenettelyä määrittäviä periaatteita ja sille asetettuja tavoitteita suhteessa sovittelun toteuttamistapoihin. Sovittelumenettelyä ohjaavien periaatteiden ja käytäntöjen avaaminen sovittelukeskusteluja koskevien aineistojen analyysin avulla voi tuoda esiin parisuhdeväkivallan sovitteluun sisältyviä ongelmia niin sukupuolten välisen tasa-arvon ja valta-asemien kuin rikoksen uhrin ja tekijän sekä sovittelijoiden tehtävien suhteen. Tutkimustuloksia voidaan käyttää arvioitaessa parisuhdeväkivallan ja yleensä väkivaltarikosten sovittelumenettelyn eettistä perustaa; sovitteluperiaatteiden ja -käytäntöjen välisiä ongelmia sekä sovittelun kehittämis- tai muutostarpeita.

Siviilisäätyn naisen ruumiillisen itsemääräämisoikeuden rajoittajana - Avioliittoraiskauksen kriminalisointi Suomessa

Riikka Kotanen (Helsingin yliopisto)

Vertaan alustuksessani vuoden 1970 seksuaalirikoslain uudistusta avioliittoraiskauksen osalta vuoden 1994 lakiuudistukseen, jolla raiskaus kriminalisoitiin myös aviopuolison tekemänä Suomessa. Olen kiinnostunut sosiaalisen ongelman ja lainsäädäntökoneiston kohtaamisesta; siitä millaiseksi ongelmaksi raiskaus avioliitossa määrittyi kahdessa eri lainsäädäntöprosessissa, joiden ajallinen etäisyys on kaksi vuosikymmentä. Aineistonani on valtiopäiväasiakirjoja vuosilta 1965-1976 ja 1991-1994. Alustus liittyy väitöstutkimukseeni, jossa tarkastelen parisuhdeväkivallan muotoutumista sosiaalisesti ongelmaksi Suomessa.

Yliopistolainsäädännön oikeussosiologiset perusteet

Paavo Uusitalo (Helsingin yliopisto)

Käynnissä oleva tutkimushanke kuvailee ja vertailee yliopiston toimintaa ja hallintoa koskevaa normistoa sekä normien soveltamiskäytäntöjä ja rakentaa tähän evaluaatioon soveltuvaa teoreettista viitekehystä. Tehdävä liittyy osana tutkimushankkeeseen, jossa vertaillaan myös yliopistossa työskentelevän henkilökunnan oikeudenmukaisuuskokemuksia hallintomalliltaan poikkeavissa mutta tiederakenteeltaan toistensa kaltaisissa yliopistoissa.

Muuttuva kontrollipolitiikka? - Päihdetapausten jakautuminen sosiaali- ja terveyden-huollon sekä vankeinhoiton välillä Suomessa vuosina 1980 - 2006

Yaira Obstbaum (Oikeusministeriö/Helsingin yliopisto)

Onko alkoholin tai huumeen väärinkäyttäjät sairaita, sosiaalityttö, järjestyshäiriö vai rikollinen? Hyvinvointivaltiossa päihteen käyttö on eri aikoina nähty hyvin erilaisena sosiaalisena ongelmana. Sen, minä viranomaisen toimialaan kuulumisen päihdetapausten pääasiassa katsotaan kuuluvan, voidaan nähdä peilaavan yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevaa tapaa nähdä päihteenkäyttö joko sosiaalisena, terveydellisenä tai oikeudellisenä ongelmana. Kaikissa pohjoismaissa on 1990-luvulla havaittu kasvua päihdeongelmien vankien määrässä. Lisäksi vankiluku on tuolloin kääntynyt kasvuun kaikissa pohjoismaissa.

Päihteen käytön ongelmamäärittelyn muutoksien taustalta voidaan erotella kaksi pääasiallista prosessia. Toisaalta toimintaympäristössä, eli mm. päihteen käytön havaitussa prevalenssissa, tapahtuu muutoksia. Toisaalta muutoksia voi tapahtua viranomaisten tavassa käsittää päihteen käyttö. Lainsäädännölliset ja hallinnolliset muutokset sekä viranomaisille kohdenetut resurssit vaikuttavat viranomaisten toimintamahdollisuuksiin ja velvollisuuksiin. Tiedetään esimerkiksi, että vankiluvun kasvu harvemmin tarkoittaa että rikollisuuden todellisessa tasossa olisi tapahtunut muutoksia. Vankilukua kasvattavat ensisijaisesti viranomaistoinnin muutokset, kuten poliisin kontrollin tehostuminen tai rangaistuskäytännön kiristyminen.

Klaus Mäkelä ja Sirkka-Liisa Säilä ovat tutkineet alkoholitapausten jakautumista eri viranomaisten kesken vuosina 1960 - 1980. Ajanjaksolla havaittiin sosiaalihoito-osuuden mittava kasvu viranomaisten välisessä työnjaossa. Alustukseni käsittelee samantapaista aikasarjaa, jossa tarkastelen viranomaisten välistä työnjakoa ja sen muutoksia vuosina 1980 - 2006. Materiaalina käytän sosiaali- ja terveydenhuollon hoitoilmoitusrekistereitä sekä vankeinhoito-osuuden rekistereitä.

Esittelen alustuksessani alustavia tuloksia viranomaisten välisen työnjaon muutoksista ja pohdin niiden yhteiskunnallisia syitä. Lisäksi nostan esille viranomaisrekisteritutkimuksen rajoja ja mahdollisuuksia tämän tyyppisten aikasarjojen konstruoinnissa. Alustukseni pohjautuu aluillaan olevaan sosiologian väitöskirjatutkimukseeni.

Ihanteellisten uhrien tuottaminen Poliisi-tv-ohjelmassa

Mirka Smolej (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsingin yliopisto)

Uutismedian on lukuisissa tutkimuksissa todettu korostavan väkivaltarikollisuutta muiden rikoslajien kustannuksella. Myös rikosuutisoinnin määrällinen kehitys on monessa historiallisessa tilanteessa ollut erilaista kuin väestön kokeman rikollisuuden kehitys. Mikäli tiedotusvälineet jatkuvasti keskittyvät kaikista vakavimpien rikostyyppien uutisointiin, vaarana on, että yleisön käsitykset rikollisuudesta alkavat seurata pikemminkin median konstruoimaa rikollisuuskuvaa kuin tosiasiallisen rikollisuuden kehitystä. Tällä kehityksellä voi puolestaan olla vaikutuksia kriminaalipoliittisiin asenteisiin sekä koettuihin pelon ja turvattomuuden tunteisiin.

Median ja etenkin uutistuotannon viihteellistymisestä on keskusteltu pitkään. Yhtenä merkinä tästä kehityksestä voidaan nähdä Suomenkin televisiossa 1990-luvulla yleistyneet tosi-tv-ohjelmat. Rikosuutisoinnin osalta ohjelmatyyppejä edustaa vuodesta 1989 pyörinyt Poliisi-tv. Vastaavanlaiset rikoksiin keskittyvät tosi-tv-ohjelmat ovat formaatiltaan hybridejä, jotka sekoittavat televisiouutisia, dokumenttielokuvia ja salapoliisiohjelmiä. Ohjelmille on tyypillistä katurikollisuuden painottaminen, visuaalinen dramaattisuus, nopeatempoisuus ja voimakas tunteisiin vetoaminen.

Eräs klassinen kriminologian teoria on, ettei todennäköisin rikosuhri vastaa yleistä käsitystä tyypillisestä uhrista. Ihanteellinen uhri on perinteisesti heikko, rikoksen tapahtumahetkellä suorittamassa yleisesti arvostettua tehtävää jossain, missä olostaan häntä ei mitenkään voida syyttää. Rikoksen tekijän tulee puolestaan olla

iso ja paha ja entuudestaan uhrilleen tuntematon. Puheen-vuorossani esitän alustavia havaintoja siitä, millaisia ovat Poliisi-tv-ohjelmasta välittyvät tyypilliset rikokset. Lisäksi erittelen ohjelman esittämiä tyypillisen uhrin piirteitä sekä keinoja, joilla ihanteellinen uhri ohjelmassa tuotetaan.

Kvalifikaatiot, estetiikka ja liikkuvuus: ainakin kolme näkökulmaa työhön

Kvalifikaatiot murroksessa?

Leena Viinämäki (yliopettaja, YTT, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu)

Puheenvuoro perustuu KVALIFIKAATIOT MURROKSESSA? -tutkimukseen, jonka tutkimusaineiston muodostavat Helsingin Sanomien vuoden 2004 sunnuntainumerojen työ- (N=9106) ja koulutuspaikkailmoitukset (N=2073). Sanomalehdistä työ- ja koulutuspaikkailmoitusaineiston keräämisen taustalla ovat havainnot koulutus- ja työmarkkinakansalaisen muuttuneista kvalifikaatiovaatimuksista työmarkkinoilla, kvalifikaatioiden päivittämis- ja uudistamismahdollisuuksien lisääntyminen koulutusmarkkinoilla ja ilmoitusten imagon rakentajan varsin selkeä luonne.

Suomessa toteutetut koulutusjärjestelmäuudistukset ovat laajentaneet ja monipuolistaneet niin ensimmäistä ammatillista tutkintoa suorittavien nuorten kuin ammattia vaihtavienkin aikuisten opiskelumahdollisuuksia sekä tutkintotasojen että opiskelumuotojen osalta. Esimerkiksi sosiaalialan korkeakoulututkinto on mahdollista suorittaa useammalla tutkintonimikkeellä kuin koskaan aikaisemmin (ammattikorkeakoulu-, ylempi ammattikorkeakoulu-, kandidaatin, maisterin, lisensiaatin, ammatillinen lisensiaatin tai tohtorin tutkinto). Myös opiskelumuodot kehittyvät jatkuvasti. Etäopiskelussa on siirrytty perinteisen postin kautta välitetystä kirjukurssista virtuaaliseen interaktiiviseen niin ikään pääosin kotona tapahtuvaan internetpohjaiseen opiskeluun.

Nykyisin enempää työvoimaa rekrytoivat työnantajat kuin erilaisia opiskelumahdollisuuksia miettivät kansalaisetkaan eivät välttämättä tiedä eri tutkintojen tosiasiallista työmarkkinarelevanssiutta ja tutkinnon substanssiin liittyviä painotuseroja. Työnantajat näyttävät esittävän työpaikkailmoituksissaan yhä laajempia kvalifikaatiolistauksia ammatillisen perusosaamisen käsitteen laajentuessa kattamaan mm. ATK- ja kielitaidon. Lisäksi tosiasiallisten ammatillisten osaamiskvalifikaatioiden rinnalla näyttävät realisoituvan työntekijöiden persoonaan liittyvät kvalifikaatiot ns. retorisine kvalifikaatioulottuvuuksineen mm. työn vaativuuteen ja henkilökohtaiseen suoriutumiseen perustuvassa palkkausjärjestelmässä. Nuorten ja aikuisten koulutus- ja työmarkkinaratkaisuja rakenteistavat erilaiset realistiset sekä enemmän tai vähemmän streeityypiset mielikuvat opiskelu- ja/tai työpaikkakunnasta (ns. muuttovoitto paikkakunta vs. muuttotappiopaikkakunta), ammattialasta ("kutsumus-" vs. eurot) ja tutkintotasosta (esim. yliopisto vs. ammattikorkeakoulu) yksilöllisten opiskelu- ja työssäkäyntipreferenssien lisäksi.

Jo alustavankin työ- ja koulutuspaikkailmoituksista tehdyn analyysin pohjalta voidaankin puhua ammattimielikuvien lisäksi opiskelu- ja työpaikkakuntamielikuvien tavoitteellisesta luomisesta sanomalehti-ilmoitusten avulla. "Talouden hengen" nimessä on aiheellista mm. pohtia, miksi kansalaisille ei enää riitä yksi ammatillinen tutkinto heidän koko työuransa ajaksi, vaan yhä useammat kansalaiset suorittavat yhä useampia tutkintoja? Miten eri intressitahot (opiskelija, oppilaitos, työnantaja) kokevat tutkinnon suorittamisen taloudellisena investointina? Onko koulutus- ja työmarkkinoiden eri osapuolilla (opiskelija-oppilaitos-työnantaja) intressiristiriita vai intressiyhtenäisyys kustannus-hyöty -ajattelussa opiskelun käytännön organisoimisesta yksityis- ja työelämässä (opiskelija työnantajineen) sekä opetusjärjestelyiden osalta (oppilaitos opettajineen)? Missä määrin työnantajien rekrytoiviltaan työntekijöiltä edellyttämät kvalifikaatiovaatimukset ovat realistisia ja/tai epärealistisia työtehtävien tosiasiallisiin vaatimuksiin nähden?

Ääneen kiteytyvä esteettisyys

Tuija Koivunen (Naistutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto)

Yhteyskeskuksissa (call centre) tehtävässä vuorovaikutteisessa asiakastyössä keskeinen työväline on työntekijöiden ääniruuminen, joka sisältyy ikään kuin huomaamatta puhelimitse tehtävään työhön ja siinä edellytettiin palveluhenkisyys. Työntekijöiden erilaiset ääniruumiit ovat työnantajan näkökulmasta toivottuja, mutta vain tietyissä rajoissa. Puheenvuoron ytimessä on kysymys siitä, millaista esteettisyyttä työntekijöiden ruumiilta edellytetään yhteyskeskustuksessa ja millaisin eri tavoin tätä esteettisyyttä kontrolloidaan. Empiirisesti puheenvuoro pohjautuu kahdesta keskenään erilaisesta yhteyskeskuksesta kerättyyn etnografiseen aineistoon.

Ruumiillinen pääoma ja esteettinen kontrolli työelämässä

Katariina Mäkinen (Tampereen yliopisto)

Väitöskirjatutkimukseni aiheena on minuuden brändäys ja sukupuoli. Tutkin prosesseja, joissa minuudesta muokataan brändiä eli myytävää ja markkinoitavaa tuotetta. Brändätyt minuus rakentuu esteettisen työn ja kuluttamisen kauttaruumiin pintaan katsottavaksi ja haluttavaksi. Brändäys on osa ilmiötä, jossa ruumiin ulkoasu ja sen antamat vaikutelmat ymmärretään ikään kuin totuudeksi koko ihmisestä - itseään esimerkiksi työnantajille markkinoivan ihmisen on siksi keskityttävä erityisesti ulkoiseen haluttavuuteen. Tutkimuksessani kysyn, miten minuuden brändäys muokkaa subjektiviteettia ja miten sukupuoli ja seksuaalisuus tulevat osaksi brändäyksen prosesseja. Jäljitän sekä brändäyksen prosesseja hallitsevia normeja että brändäyksen tarjoamaa toimijuutta, menestyneen minäbrändin tuomia oikeuksia ja mahdollisuuksia..

Tutkimukseni kohteena on minuuden brändäys työssä ja työtä varten. Tarkastelen konsultti- ja valmennuspalveluita, jotka tarjoavat erilaisia minuudenmuokkauksen ja tuotteistamisen käytäntöjä. Yhdysvalloissa tällainen "personal branding" on tunnustettu ja tunnistettu life coaching - yrittämisen alue. Suomessa henkilökohtainen brändäys ei ole vielä samalla tavoin tunnettua, mutta ilmiö on selvästi tulossa meillekin ja muutamia suomalaisia yrityksiä järjestävät jo minä-brändäyksen kursseja ja valmennusta. Aineistoni tulee koostumaan tällä alalla työskentelevien henkilöiden ja heidän asiakkaidensa haastatteluista sekä erilaisesta taustamateriaalista kuten lehtijutuista ja nettisivuista.

Young Finns in Europe

Saara Koikkalainen (Yhteiskuntatutkimuksen laitos, Lapin yliopisto)

The freedom to choose one's country of residence inside the area of the European Union is often portrayed as one of the great achievements of the Union. Yet the numbers of mobile Europeans across national borders are low: today even lower than in the 1960's. The number of third country nationals is higher than the number of EU citizens resident in another member state.

Finland joined the European Union in 1995, and the opportunities of free movement were seen as an important argument for joining the Union. Fears of a significant brain drain of the educated and skilled were widely expressed during the negotiations for EU membership. Yet over a decade of membership has proven these fears unfounded.

My doctoral research focuses on the career trajectories and personal experiences of the transnationally mobile, university educated, 25-40 year old Finns. Does moving abroad to look for work constitute a turning point in the career and life course of these people? Does transnational mobility also signify social upward mobility, as often has been the case in labour movements within nation states? Do these people live the lives of elites or does their country-specific cultural capital form a barrier for employment abroad at the level expected from their degrees and previous job experience?

Many researchers argue that the main trend of migration has changed from the low-skilled economic migrants towards the mobility of the better educated and skilled. Yearly around 13.000 Finns move abroad, most of them to the European Union countries. Different forms of cross-border mobility, such as exchange studies, degree studies, traineeships and career placements for multinational companies, for example, have increased. However, little is known of those Finns who do leave to look for work abroad. This paper looks at how do the Finns moving to EU-countries fit into this framework of increased mobility: what kind of evidence do we have that they are out there?

Työaikoja ja vuosilomia koskevan sääntelyn ja sopimisen vaikutuksista työntekijöiden liikkuvuuteen Euroopan Unionin jäsenvaltioissa

Timo Tammilehto (Oikeustieteiden tiedekunta, Lapin yliopisto)

Tiivistelmä: Työelämää ja sosiaaliturvaa koskevan EU-lainsäädännön tavoitteena on yhtäältä yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaaminen jäsenmaiden kansalaisille ja toisaalta edistää työvoiman liikkuvuutta yhteisön alueella. Se, mitä käsitteellä "työntekijä" tarkoitetaan, vaihtelee työelämää koskevissa EU:n direktiiveissä. EU:n työoikeudelliset säädökset jättävät jäsenmaan määriteltäväksi mitä työntekijällä tarkoitetaan. Tämän takia EU-lainsäädännön yhdenmukainen soveltaminen jäsenmaissa on havaittu joiltakin osin ongelmalliseksi. Tämä koskee erityisesti valtioiden rajat ylittävää liiketoimintaa ja palvelujen tarjoamisesta.

Sopimusten asema työehtojen sääntelykeinona on muuttunut. Kollektiiviset työmarkkinoilla tehtävät sopimukset eivät enää vain täydennä tai täsmennä lainsäädäntöä. Niiden merkitys laajasti ymmärrettynä, käsitteellisenä lähtökohdana on muuttunut siten, että työelämän sääntelyn perusedellytysten muututtua kollektiivisopimukset ovat tärkeitä työkaluja, joiden avulla oikeusperiaatteet voidaan sovittaa tiettyihin taloudellisiin tilanteisiin ja kunkin sektorin tilanteisiin ja erityisolosuhteisiin.

Työaika- ja vuosilomasääntely on keskeinen osa työturvallisuuteen liittyvää normistoa. Vastuu työolojen turvallisuudesta ja terveellisyydestä ja niiden parantamisesta on pääasiassa kansallisella tasolla jäsenmaiden velvollisuutena. EU:n sosiaaliturvaa koskevat normit (social acquis) puolestaan tukevat ja täydentävät jäsenmaiden omia toimenpiteitä tältä osin. Työaikadirektiivi 93/104/EC on esimerkki sääntelykeinosta, jonka mukaan tietyt asiat on perustellumpaa jättää työmarkkinaosapuolten itsensä sovittaviksi, kuin käyttää yhteistä ja yhden mallin mukaista kaikkia samalla lailla koskevaa sääntelyä. Tämän ns. refleksiivisen sääntelytavan katsotaan voivan kannustaa jäsenmaita parantamaan työaikojen sääntelyä, sen sijaan että pakotettuna noudattamaan tiukkoja ja yhdenmukaisia säännöksiä ne taloudellisista syistä mieluummin tinkisivät vähimmäisvaatimusten noudattamisvelvollisuudesta. Tästä lähtökohdasta työaikadirektiivi laadittiin sellaiseksi, että a) jäsenmaille jätettiin lukuisia optioita (vaihtoehtoja) implementoida säännökset ja b) niille annettiin mahdollisuus säilyttää jo olemassa olevat sopimusperusteiset työaikajärjestelyt, jos ne vastasivat direktiivin vähimmäisvaatimuksia.

Sääntelyn ja sopimusjärjestelmän rakenteen ja toimivuuden perusteella voidaan arvioida, mikä on niiden mahdollinen vaikutus työvoiman liikkuvuuteen - tarkemmin niin, mitä seikkoja työntekijöiden ja työnantajien on otettava huomioon sekä silloin, kun työntekijä lähetetään työskentelemään ulkomailla, että silloin kun työntekijä siirtyy muuna kuin lähetettynä työntekijänä työskentelemään ulkomaille. Ja laajemmasta näkökulmasta ehkä myös sitä, edistävätkö vai vaikeuttavatko työntekoa koskevat normit liikkuvuutta yhteisön alueella?

'A land of a hundred thousand welcomes?' Lithuanians in Ireland

Steven Loyal (School of Sociology, UCD, Dublin)

Ireland has recently moved from being a country of emigration to one of immigration. Drawing on interviews and surveys this paper examines the labour mobility and integration experiences of Lithuanian nationals arriving in Ireland. Drawing on qualitative interviews and survey questions it examines their views and experiences of Irish society, why they chose to come to Ireland, and the kinds of jobs they have taken up in Ireland.

BIO:

Steven Loyal is Senior Lecturer in the School of Sociology, UCD, Dublin, Ireland. His research interests include migration (in Ireland and Punjabi-Sikh migration), class and stratification, sociological theory, and the sociology of knowledge.

Laadullinen hyvinvointitutkimus

Lapsen 'edun' ja hyvinvoinnin tutkiminen

Ritva Nätkin (lehtori, dosentti, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, Tampereen yliopisto)

Erityisesti uusi lapsi/lapsuustutkimus on nostanut lapset toimijoiksi ja heidän hyvinvointiaan on alettu tutki- maan perhekokonaisuudesta erillään. On haluttu kuulla lapsen ääni, kokemukset, arki ja tieto sekä määritellä heille oma asiakkuus hyvinvointipalveluissa. Näin on purettu myös perheen käsitettä. Samaan aikaan lain- säädännöllisellä ja poliittisella tasolla käytetään lapsen 'edun' käsitettä, jonka yhteys hyvinvoinnin tutkimuk- seen on satunnainen. Lapsen 'etu' on retorisesti vahva argumentti, jonka merkityssisältö kuitenkin vaihtelee tilanteen mukaan. Käyn esityksessäni lyhyesti läpi näitä käsitteellistyksiä ja niiden paradokseja lähimennei- syydessä. Lyhyesti sanottuna: lapsen 'edun' poliittinen tulkinta ja sitä kautta myös käsitys lapsen hyvinvoin- nin toteutumisesta on vaihdellut, ja kansallinen sekä yhteisöllinen etu on monta kertaa ohittanut kiintymys- suhteen.

Keskityn esityksessäni erityisesti ns. päihdeperheestä käytyyn tieteelliseen ja ammatilliseen keskusteluun ja pohdin, miten lapsen 'etu' ja hyvinvointi on lähivuosikymmeninä käsitteellistetty siinä. Tieteellinen keskustelu näyttää elävän omaa elämäänsä riippumatta esimerkiksi tilastollisesti havaittavasta kehityksestä. Kiinnitän huomiota erityisesti tieteenalojen välisiin suhteisiin, tieteellis-ammattillisiin muoteihin sekä eri painotusten kamppailuun, jotka kaikki kertovat lapsen 'edun' ja hyvinvoinnin erilaisista tulkinnoista. Kysyn, mihin yhteis- kunta ja yhteisö ovat hävinneet medikalisoituneen keskustelun tieltä.

Työikäisten kuntoutus - elämää arjen ja laitoksen välissä

Minna Ylälahti (Sosiaaligerontologian assistentti, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto)

Mitä kuntoutuksessa oleminen tarkoittaa? Työikäisten kuntoutus sisältää konkreettisella tavalla niin valtiolli- sia tavoitteita kuin ihmisen toimintakyvyn ylläpitoon liittyviä toimenpiteitä. Viime vuosina kuntoutuksen tavoit- teiksi on pyritty asettamaan yhä enemmän esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyyn ja ihmisen itseohjautuvuu- teen liittyviä elementtejä. Työikäisten kuntoutuksen taustalla on tavoitteita pitempien työurien, ikääntyvän väestön psyykkisten ja fyysisten resurssien sekä tehokkaan ja tuottavan työelämässä toimimisen suhteen. Kuntoutuksen perinteinen orientaatio on tiettyjen mitattavissa olevien ominaisuuksien tarkastelua.

Kuntoutus ja kuntoutustoiminta sosiaalisena ilmiönä ei ole vain virallisten harjoitteiden ja ryhmäkeskustelujen sarjaa vaan myös laitoksen arjen, eri toimijoiden, tilan, ympäristön ja vakiintuneiden käytäntöjen vuorovaikut- teista suhdetta. Esitys pohjautuu käynnissä olevaan etnografiseen tutkimukseen ikääntyvien työntekijöiden elämäntilanteesta sekä kuntouksesta ja kuntoutusprosessista kokemusmaailmana.

Esityksessä käsitelen etnografisen aineiston keräämistä sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksessa sekä poh- din siihen liittyviä haasteita. Fokuksessa on institutionalisoituneen, yksityisen ja julkisen rajapinnoille asettu- van ilmiön käsitteellistäminen laadullisen tutkimuksen avulla. Työikäisten laituskuntoutus ja kuntoutuspro- sessi koskettaa ihmisten arkielämää, sen intentiot ulottuvat paitsi työpaikoille myös yksityiseen elämänpiiriin, perheen ja pienyhteisön elämään sekä elämänpoliittisiin valintoihin. Laituskuntoutuksessa ihminen irrottau- tuu omasta elämänpiiristään ja tulee kuntoutujaksi laitokseen, missä kohtaa erityisen sosiaalisen maailman sekä elää ja toimii siinä.

Miten tehdä laadullista vertailevaa hyvinvointitutkimusta?

Hannu Ruonavaara (Lehtori, Sosiologian laitos, Turun yliopisto)

Esityksessä pohditaan laadullisen haastattelututkimuksen tekemistä osana kansainvälisesti vertailevaa tut- kimusta. Tutkimusesimerkkien avulla keskustellaan laadullisen vertailevan tutkimuksen kynnyskysymykses- tä: miten saavuttaa vertailukelpoisuus säilyttäen samalla laadullisen menetelmän vahvuutena oleva jous- taavuus ja avoimuus. Vertailukelpoisuuden tavoittelu vaatii menetelmän standardisoimista, ja se taas helposti johtaa muuttujapohjaiseen tarkasteluun - jonka voi nähdä olevan laadullisen menetelmän ominaisluonteen vastaista. Ratkaisua dilemmaan haetaan tyypittelevästä, tapausten kokonaisuuden säilyttävästä analyysita- vasta.

Monikulttuurisuus ja etnisyys

The Low Occupational Attainment among Immigrants: Social Networks, Human Capital and Discrimination

Akhlaq Ahmad (University of Helsinki)

This presentation contributes to the discussion of various factors that depress the employment opportunities of immigrants and lead to their lower occupational attainment in the Finnish labour market. It proposes that, although the nature and composition of personal networks direct immigrants into low-prestige occupations and erect barriers to job mobility, it is important to consider the role of other structural factors such as exclusionary mechanisms in the labour market. Based on the observations obtained from 40 ethnographic interviews, the presentation argues that such mechanisms not only shrink the scope of immigrants' employment chances and job mobility but also may themselves lead to the formation of social networks of low socio-economic status that are non-conducive to immigrants' occupational attainment. The presentation further suggests that these mechanisms create a considerable sense of disenchantment on the personal level as well as prevent immigrants from building a sense of belonging to the host society.

Toteutuuko Suomessa yhdenvertaisuus maahanmuuttajien näkökulmasta?

Nexhat Beqiri (Lapin yliopisto)

Viimeisten vuosikymmenten aikana yhteiskunta on muuttunut ja muutos jatkuu edelleen. Suuret yritykset siirtävät tuotantoaan yhä enemmän halvan työvoiman maihin aiheuttaen näin valtioille haasteita palvelujen tarjoamisessa, kun työpaikat vähänevät. Hyvinvointivaltio, jollaiseksi Suomi viimeistään 1980-luvulla kehittyi, uhkaa nyt lakata olemasta. Myös valtioiden rajat ovat lännessä löystyneet ja siten ihmisten liikkuminen maasta toiseen on helpottunut. Suomesta on tullut muun Länsi-Euroopan tapaan maahanmuuton kohdemaana ja etnisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta on tullut yhteiskunnallisesti kiinnostava tutkimuskohde. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuus määritellään ihmisten perusoikeuksiin kuuluvaksi ja lainsäädännöllä onkin pyritty tukemaan yhdenvertaisuuden toteutumista. Globalisaatiosta on nykyään käytetyimpiä käsitteitä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä yritetään selittää globalisaation syillä ja seurauksilla. Selvää on, että käynnissä oleva prosessi synnyttää voittajia ja häviäjiä, mutta sopii kysyä, keitä ovat voittajat ja häviäjät ja onko häviäjien joukossa niitä ihmisiä, joka häviävät muita enemmän? Tutkin teema- haastattelulla maahanmuuttajien kokemuksia yhdenvertaisuuden toteutumisesta Suomessa erityisesti koulutukseen ja työhön hakeutumisessa. Myös kokemukset suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta kiinnostavat. Työskentelin yhdenvertaisuuden parissa vuosina 2003-2005 kahdessa eri työministeriön hankkeessa. Suunnittelin ja toteutin lukuisia seminaareja ja koulutustilaisuuksia eri puolille Suomea. Tutkin itselleni tuttua aihetta kahdesta syystä: Ensiksi koen, että yleensä avoimissa tilaisuuksissa ihmisten on tapana myötäillä yleistä mielipidettä ja toiseksi, koska syrjintä on useimmiten herkkä aihe, siitä ei helposti puhuta avoimesti. Myös oma maahanmuuttajataustani on vaikuttanut aiheeni valintaan.

Työkulttuuriset siirtymät - tutkimus maahanmuuttajien työelämäkokemuksista Suomessa

Marja Katisko (Helsingin yliopisto)

Väitöskirjatutkimuksessa tutkitaan miten maahanmuuttajataustaisten sosiaali- ja terveydenhuoltoalaa opiskelevien aikuisopiskelijoiden työelämäkokemukset muuttuvat opintoihin sisältyvien työelämäjaksojen aikana. Millaisten reflektiivisten prosessien kautta heidän ammatillinen oppimisensa tapahtuu? Millaisten prosessien kautta uusi työkuulttuuri on omaksuttavissa? Tutkimusta varten on haastateltu 12 henkilöä. Haastattelut ovat luonteeltaan kerronnallisia haastatteluja, jotka on suoritettu 4 kertaa/haastateltava, siten että ensimmäisellä haastattelukerralla on keskitytty haastateltavan työhistoriaan lähtömaassa ja loput 3 haastattelua opintoihin sisältyviin työelämäjaksoihin. Tutkimuksen lähtökohtana on se, että yksilö tulkitsee kokemuksiaan suhteessa aiemmin omaksumaansa tietoon. Pohdittuaan historiaansa ja aikaisempaa työkokemustaan, haastateltava on pystynyt hahmottamaan rakenteita näiden tapahtumien merkityksellisyydestä nykyhetkeä ajatellen. Tutkimus kiinnittyy elämäntutkimukseen ja se on saanut vaikutteita oppimisteoreettisesta käsityksestä kokemuksellisesta oppimisesta ja kriittisestä reflektiosta. Tutkimus perustuu konstruktionistiseen ajatukseen siitä, ettei kieli yksinomaan kuvaa maailmaa tai sosiaalista todellisuutta, vaan myös tuottaa sitä. Narratiivisen tutkimusaineiston analyysissä kiinnitetään huomiota tarinoissa esiin tuleviin teemoihin, kertomuksen toimijoihin ja kertojan positioon tarinoissa.

Kotouttaminen, kulttuuri ja hallinta

Heikki Kerkkänen (Jyväskylän yliopisto)

Kotouttamisen tarkoituksena on kotouttamisen virallisen määritelmän mukaisesti tukea "maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen". Kotouttamislain piirissä olevan henkilön toivotaan kotoututtuaan käyttävän kaikille yhteiskunnan jäsenille suunnattuja normaalipalveluita ja toimimaan väestötieteellisen keskiarvokansalaisen mukaisesti. Vastaavasti palvelujärjestelmän ja valtaväestön oletetaan muuttuvan sensitiivisemmiksi kulttuurisia eroja kohtaan. Erittelen esitelmässäni kotouttamisen hallinnan käytäntöjen regiimiä erityisesti Jyväskylässä. Lähestymistapa pohjautuu Michel Foucault'n myöhäistuotantoon, jonka käsitteistöä ovat kehittäneet etenpäin erityisesti Mitchell Dean ja Nikolas Rose. Aineistossani kotouttamisen ohjelmallisten tavoitteiden takaa löytyy autonomisen, yhteiskunnallisesti aktiivisen ja vapauttaan deliberatiivisen järjestytylin mukaisesti toteuttavan yksilön hallintarationaalisuus. Tämän ihanteen mukaista yksilöä pyritään rakentamaan neljällä toisiinsa kytkeytyvällä alueella. Näitä alueita ovat 1. yksityinen alue ja perhe 2. palvelujärjestelmä 3. taloudellinen järjestelmä ja työmarkkinat sekä 4. julkinen tila ja kansalaisyhteiskunta. Onnistunut "kotoutuminen" yhdellä alueella ei välttämättä implikoi sitä toisella. Usein hyvinvointivaltio ja sen instituutiot määritellään lähtökohtaisesti tietyistä "kulttuureista" tulleille ihmisille täysin vieraiksi paikoiksi (kts. esim. sisäasiainministeriö 1997, 194). Tällä tavoin kotoutuja subjektoidaan tietyllä tavalla ajattelevaksi ihmiseksi, jonka kulttuuri oletetaan muita olemuspuolia olennaisemmaksi identiteetin ytimeksi. Tällä on vaikutus siihen, kuinka epänormaaliksi luokiteltua kotoutujan toimintaa selitetään ja kuinka siihen pyritään puuttumaan. Kun kotouttamiskäytäntöjä suunniteltaessa pyritään ottamaan kulttuurisia eroja huomioon, ollaan pakotettuja kysymään, millaiset kulttuuriset soveltamistavat saavat erityisesti sijaa. Valtasuhteet vaikuttavat siihen, kuinka eri sukupuolet, sukupolvet, enemmistöt ja vähemmistöt voivat neuvotella omasta kulttuuristaan (Hall 2003, 251). Tästä syystä on kysyttävä, mitä "oman kulttuurin säilyttäminen" käytännössä tarkoittaa ja mitä seuraa, jos väestön sosiokulttuurista integraatiota tarkastellaan ihmistieteellisen tiedon auktoriteetilla juuri kulttuurisen sopeutumisen kysymyksenä.

Monikulttuurisuus turkulaisissa lähiöissä

Jukka Niemelä (Tampereen yliopisto, Porin yksikkö)

Olen suunnittelemassa tutkimusta monikulttuurisuudesta kolmessa suuressa turkulaisessa lähiöissä (Varissuo, Lauste, Halinen), joissa asuu runsaasti maahanmuuttajia (osuus alueen väestöstä vähintään viidennes). Tarkoitukseni on tutkimuksen alkuvaiheessa kerätä olemassa olevaa tilastotietoa näiden lähiöiden sosiaalisesta rakenteesta ja kartoittaa lähiöissä vaikuttavien toimijatahojen (viranomaisten, päivähoiton, asukas-yhdistysten ja maahanmuuttajayhdistysten) kokemuksia monikulttuurisuuden eri puolista. Mitkä seikat vaikeuttavat ja edistävät kotoutumista maahanmuuttajien asuinympäristössä? Tarkastelen asiaa edellä mainittujen toimijoiden näkökulmasta, koska ne ovat keskeisiä maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa. Pidän kotoutumisen keskeisenä indikaattorina sitä, miten ja minkälaisen asioiden merkeissä valtaväestön ja maahanmuuttajien vuorovaikutus jäsentyy lähiöissä. Jatkossa tarkoitukseni on tutkia erityisesti tätä vuorovaikutusta dokumenttiaineistoilla sekä haastatteleamalla ja havainnoimalla lähiöiden asukkaita.

Etniset vitsit arkipäivän rasismien muotona

Vesa Puuronen (Kuopion yliopisto)

Alustuksessa tarkastellaan venäläisiä ja suomalaisia etnisiä vitsejä arkipäivän rasismien muotona. Tarkastelun lähtökohtana on se, että rasismi ei ole ainoastaan ideologia eikä yhteiskunnan rakenteellisen tai institutionaalisen tason ilmiö, vaan se perustuu ihmisten arkielämän mikrotason käytäntöihin, joissa tai joiden perusteella ihmiset asetetaan ihonväriinsä tai kulttuurinsa perusteella eriarvoiseen asemaan. Eräs arkisen elämän kielellisen kommunikaation muoto ovat vitsit. On olemassa suuri määrä eri kansallisuuksia ja ihmisryhmiä leimaavia, loukkaavia ja halventavia rodullisille ja kulttuurisille stereotyyppioille perustuvia vitsejä. Näissä vitseissä esiintyvien vähemmistöjen kustannuksella voidaan pilailta hyvinkin pahantahtoisesti ja julmasti. Vieraita kansallisuuksia ja etnisiä ryhmiä koskevissa vitseissä on maailmanlaajuisesti varsin samantyyppisiä toistuvia aiheita: tyhmyys, ulkonäkö, saituus, kummallinen ruoka ja seksuaalisuus. Etnisen huumorin tutkijat ovat väittäneet, että etnisten vitsien kertominen tai niille nauraminen ei välttämättä edellytä, sitä että näin toimiva henkilö on rasisti. Alustuksessa pohditaan tämän väitteen todenperäisyyttä.

Moraalisen työnjaon murros - The division of moral labor in transition

Yritysvastuun politiikkaa

Jukka Mäkinen & Arno Kourula (Helsingin kauppakorkeakoulu)

Liikeryitysten yhteiskunnallisesta vastuusta on tullut yksi yhteiskuntamme elävimpiä poliittisen keskustelun aiheita ja merkittävä uusi yhteiskunnan järjestäytymisen kehys. Samaan aikaan akateemisessa keskustelussa laajenevaa yritysvastuuta pidetään pääsääntöisesti poliittisesti neutraalina prosessina tai sen ideologisista ulottuvuuksista vaietaan. Akateeminen yritysvastuudebatti tarkasteleekin yritysvastuuta teknisenä ja instrumentaalisenä kysymyksenä ja keskittyy yrityksen taloudellista ja sosiaalista suorituskykyä parantaviin yritysvastuun työkaluihin ja johtamisen tapoihin.

Tarkastelemme artikkelissamme akateemista yritysvastuukeskustelua poliittisesta teoriasta peräisin olevan moraalisen työnjaon käsitteen avulla. Tällöin huomio kohdistetaan eri poliittisten yhteiskuntakäsitysten tapoihin jakaa moraalinen työ yhteiskunnassa keskeisten poliittisten ja sosioekonomisten instituutioiden ja toimijoiden välillä. Kyseisestä näkökulmasta akateeminen yritysvastuudiskurssi näyttäisi kiinnittyvän libertaristiseen poliittisen ajattelun traditioon, vaikka yritysvastuukeskustelu onkin edennyt suhteellisen kauan ilman julkilausuttuja ideologisia sidoksia. Osana pyrkimystä kohti poliittisesti avarakatseisempaa ja avoimempaa yritysvastuudebattia, esitämme alan valtavirralla vaihtoehtoisia yritysvastuun poliittisia ymmärryksiä ja niiden välisen demokraattisen keskustelun idean.

Minimaalinen valtio

Oikeudenmukaisuus ja vapaus sopimusyhteiskunnassa

Petri Räsänen (Tampereen yliopisto)

Minimaalisen valtiokäsityksen mukaan vastuu yhteiskunnan poliittisista, sosiaalisista, taloudellisista ja henkisistä ulottuvuuksista tulee viime kädessä olla yhteiskunnan yksittäisillä jäsenillä. Tämä näkemys nojaa sopimusteoreettiseen ajatteluun, jonka mukaan ihmisten keskenään tekemät sopimukset ovat yhteiskunnan keskeinen instituutio. Sopimusvapauksien kunnioittamisen tulee ohjata kaikkea poliittista ja valtiollista toimintaa. Uusliberalistiset ajattelijat kannattavat tätä näkemystä.

Minimaalisen valtion yhteiskunnassa valtion tehtävänä on turvata ihmisten lainmukaisesti keskenään tekemät sopimukset sekä heidän fyysinen koskemattomuutensa ja omaisuutensa. Uusliberalistien mukaan tämä yhteiskuntajärjestys täyttää oikeudenmukaisuuden ja vapauden vaatimukset. Siinä määrin kuin ihmisten keskenään tekemät sopimukset ovat vapaaehtoisia, ovat ne myös oikeudenmukaisia. Valtion auktoriteetin väheneminen puolestaan lisää yksilöiden vapautta. Ajattelutavan keskeisiä teoreetikkoja ovat Friedrich Hayek (1899-1992), Robert Nozick (1938-2002) ja Milton Friedman (1912-2006).

Valtion roolin kaventuessa markkinatalous saa minimaalisen valtion yhteiskunnassa keskeisen roolin. Ovathan markkinat instituutio, jossa ihmiset voivat solmia itselleen mieluisia sopimuksia. Puolustaessaan vapaata markkinataloutta uusliberalistit nojaavat toisinaan moraalisiin ja toisinaan taloustieteellisesti perusteltuihin näkemyksiin.

Ajatus minimaalisen valtion yhteiskunnasta, jossa ihmiset sopimusten teon kautta ja markkinoilla toimien saavuttavat oikeudenmukaisuuden ja vapauden ihanteet on kuitenkin kestävä. G.A. Cohen on kritisoinut Nozickin ajatusta, että vapaaehtoiset sopimukset, jotka tehdään vallitsevan oikeudenmukaisen tilanteen muuttamiseksi, säilyttävät oikeudenmukaisuuden myös uudessa tilanteessa. Toisaalta pelkkien vapaiden sopimusoikeuksien turvaaminen ei huomioi ihmisten välisiä eroja heidän mahdollisuuksissaan solmia itseään hyödyttäviä sopimuksia. Tämä vaikuttaa suoraan heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Cohenin mukaan ihmisten taloudellinen tilanne puolestaan vaikuttaa heidän vapauteensa, koska vapaus on verrannollinen käytettävissä olevaan rahamäärään.

Ethical Framework for Understanding Social Responsibility

José-Carlos García-Rosell (University of Lapland), Johanna Moisander (Helsinki School of Economics) & Jukka Mäkinen (Helsinki School of Economics)

Recently, the discussion on the role of business in society has not only become more widespread but also more sophisticated and complex. Much of this discussion has revolved around the notions of corporate social responsibility (CSR) and corporate citizenship (CC), which typically theorize the social role of business in society in terms of the economic, legal, ethical, and philanthropic responsibilities that corporations may have. As it is largely taken for granted that corporations have the responsibility to be profitable and to abide by the laws of society, the focus of attention has largely been directed on the philanthropic and ethical dimension of CSR and CC.

While the ethical dimension of CSR (to do what is right, just, and fair) appears to have gained significantly attention, most studies have been based on the implicit assumption that ethics is something singular; that it is either right or wrong to act in a particular way, and that there is only one appropriate ethical perspective that applies. And the discussion on the numerous moral theoretic positions that CSR could be based on has been scant and inadequate.

In this paper we set out to elaborate theoretically on the ethical dimensions of CSR, arguing that to develop and implement effective strategies for socially responsible business practice, companies need not only to view themselves as ethical subjects and corporate citizens but also to identify the main reasons-consequences or principles-that support their ethical identity. CSR entails complex ethical issues and requires that the company makes informed and justified ethical judgments about what is right and fair for all members of society. And to be able to make well informed and justified ethical judgments they need carefully analyze and evaluate the concepts, principles, and theories that they appeal to in defining and defending their philosophies and normative claims about social responsibility.

Our objective, more specifically, is to provide conceptual tools for CSR-related moral deliberation and strategizing by introducing a conceptual framework that can be used by firms to identify and clarify their ethical responsibilities and roles in society. The framework is based on the prevalent approaches to environmental ethics - teleology, deontology and virtue ethics - that inform the discussion on corporate citizenship and the social responsibilities that corporations have in society. We argue that environmental ethics offers a fruitful starting point for building moral positions for CSR strategies as it opens up a broader perspective to morality that covers also bio- and ecocentric considerations, which are typically beyond the anthropocentric moral orientations that are prevalent in the CSR literature.

Neuvoteltava vastuullisuus

Pekka Pälli (Helsingin kauppakorkeakoulu)

Käsittelen esitelmässäni eettisiä haasteita, joita liike-elämän voitontavoitteluun perustuvien objektiivien ja sosiaalisesti vastuullisen toiminnan vaateen yhteentörmäys aiheuttaa.

Esitelmässäni tarkastelen eettisiä haasteita diskursiivisina kamppailuina, jotka näkyvät yritysten ja muiden instituutioiden diskursiivisissa käytännöissä. Erityisesti kohdistan tarkasteluni yritysten yhteiskuntavastuureportteihin, joista ilmeneviä diskursiivisia kamppailuja tai merkitysneuvotteluja jäljitän yhteiskunnan ja liike-elämän välisen suhteen muutokseen ja erityisesti uudistuvaan moraaliseen työnjakoon.

Edellä kuvatun pohdinnan kautta lähestyn vastuun ja vastuullisuuden käsitteitä yhteiskunnassa neuvoteltavina ilmiöinä. Neuvoteltavuudella viitataan siihen, että vastuullisuus on jatkuvasti neuvottelujen ja merkityskamppailujen kohteena sekä yritysten diskursiivisissa käytännöissä että median välittämässä keskustelussa.

Avaan esitelmässä vastuun ja vastuunjaon ymmärrystä toisaalta bahtinilaisen dialogisuuden ja toisaalta yleensä kielen kognitiivisena kuvaustapana pidetyn kehysesemantiikan tarjoamien teoreettisten ymmärrysten kautta.

Economic and social dimensions of CSR

Stakeholders' demands and companies' legitimising strategies in downsizing operations

Hannele Mäkelä & Salme Näsi (University of Tampere)

Corporations' decisions to drastically downsize their operations set corporate legitimacy in danger. The decision to close down a factory and lay off hundreds or thousands of employees affects not only the employees themselves but also the local community as a whole. Downsizing decisions naturally cause strong reactions among many of the company's stakeholders as they perceive themselves betrayed and ask for the corporation's social responsibility.

The aim of this paper is to contribute to the understanding of a social dimension of the corporate social responsibility (CSR). This is done by studying how the key stakeholders and the corporation itself understand the social aspects of CSR in a context of organizational downsizing. Using a theoretical framework that consists of the legitimacy theory and the concept of social contract, we analyse the key stakeholders' demands and the company's response as well as initial argumentation to legitimise their downsizing actions in a multinational corporation (MNC) setting.

In this study we use the corporation's annual reports and other disclosure as well as mass media articles of selected newspapers as our empirical data. A special attention is given to explore the use of accounting information and rhetoric by the corporate representatives to legitimise the downsizing operations. The methods of textual analysis, rhetorical analysis and the insights provided by the discourse analysis are used to analyse the empirical data.

The main finding of the paper is that the corporation and its key stakeholders, especially employees and their representatives view the responsibilities of an MNC rather differently. However, the concept of CSR is seldom defined; the concept is commonly used as a rhetorical tool to dramatize the message of the stakeholders but also of the corporation itself. Based on the empirical findings the economic dimension heavily dominates the social aspect in the corporate representatives' argumentation, where the employees emphasize the social dimension of CSR. Moreover, economical information can also be seen to be used rather with rhetorical purposes in order to legitimise the downsizing actions, than for real accountability purposes with transparent informative content.

Globalist Representations of Corporations, Citizens, and the State: Perlos lay-offs in Finnish Business Media

Heidi Hirsto & Johanna Moisander (Helsingin kauppakorkeakoulu)

In January 15th, 2007, the Finnish mobile phone casing maker Perlos announced plans to end production in Finland and lay off its 1200 Finnish employees.

Perlos factory shutdown takes place in a historical moment where power relations between nation-states, politics and the economy are undergoing a fundamental change. Finnish business and industry have become increasingly dependent on international capital markets - and increasingly independent from the nation state (Tainio 2006). Within this new social order, the nation state is assigned the task of improving the competitiveness of the national economy and of creating a favorable environment for business (Heiskala 2006). This shift has given rise to a new kind of consensual and pragmatic politics, which is based on market-based thinking and a managerial attitude (Kantola 2003).

In this article, we explore the negotiation on the changing roles of societal actors through a case study, by analyzing the representation of Perlos factory shutdown in Finnish business media. Our objective is to contribute to a better understanding of the processes through which moral responsibilities are negotiated in the market, the (intelligible) terms of this negotiation, and the moral and political tensions that are involved. In specific, we focus on the ways in which rights and responsibilities of corporations, citizens and the state are (re)articulated in business media through a "globalist" discourse on industrial restructuring.

Globalism can be defined as a form of economic reductionism, whereby globalization is represented in solely economic terms (Beck 1999). It is currently seen as the dominant discourse on globalization, and a "nodal discourse" around which many other discourses cluster (Fairclough 2006: 39).

Our analysis illustrates how within the globalist discourse, rights and responsibilities of market actors are primarily defined in reference to property rights, freedom of contract, and a general responsibility of all market actors to anticipate and adapt to market changes. Being based on the idea of strict societal division of labor, globalist discourse renders many social and political questions irrelevant in the context of industrial restructuring. Employees and consumers are represented as flexible, replaceable and disposable factors of production or as market demand, which enables the use of these categories as rhetoric devices for legitimizing restructuring.

The globalist discourse can be argued to sustain a form of ethical egoism, i.e. a normative position according to which the morally right thing to do is to act in one's self-interest. In the level of societal governance, ethical egoism is organized as "market-oriented individualism" (Kantola 2003). This means that societies are to be guided by the market mechanism, and the morally right thing to do is not to interfere with the laws of the market. In an extreme form, all social action is understood through market-based ethical egoism. In such a case, politics, for instance, can only be understood as competitive strategies of political parties and politicians - as their own "business".

The role of counter-hegemonic teaching in business education

Matias Laine (University of Tampere)

Today, the business enterprises in society seem to be more powerful than ever, and this trend seems to be likely to continue. These enterprises and their actions not only affect the lives and the well-being of most citizens, but also have a direct effect on how the natural environment surrounding society looks like today and in the future. However, the decisions in corporations are mainly (if not always) made by human beings. In the Finnish context, most of the managers having control over business entities have been trained in the business schools and departments of Finnish universities.

The study at hand aspires to analyze the role and possibility of business education in shaping the expectations and worldviews of the business managers and decision-makers of the future. The study is based on an assumption that university education has an effect on how a student passing through it becomes to see the world. It seems as raising "responsible business leaders" may become a buzzword in the higher education in the near future. An example of this is a speech given by the Rector of Helsinki School of Economics Eero Kasanen at the Studia Economica in February 2008, in which he emphasised that HSE is aware of and also responding to the challenge of rising responsible business leaders, while simultaneously announcing HSE's signing of the UN's Global Compact initiative.

This research focuses on one specific section of business education: accounting. In general, accounting education is embedded in the dominant business discourse, which underscores the beneficial outcomes of market economy and economic growth (see e.g. Ferguson et al, 2007 on accounting textbooks; see also Thomson and Bebbington, 2005). It seems that in accounting education alternative worldviews are seldom taught in compulsory courses, leading to issues such as environmental and social questions being usually raised and discussed only during optional courses. Such a setting creates a situation, in which the alternative approach has to be taught and discussed to students only after they have been influenced by the hegemonic paradigm.

This research seeks to shed light on whether such optional courses rising from alternative paradigms are a potential way of affecting the mindsets and worldviews of business students. Data for this study has been collected during a master's level course "Accounting and corporate social responsibility" in a major Finnish university. The dataset consists of the texts written during and after the course by a total of approximately 60 students, who have participated to the course during the years 2004-2006. Methodologically, the study employs critical discourse analysis (Phillips and Hardy, 2002; Fairclough, 1992) to make sense of the texts.

The theoretical perspective from which the research question and the texts will be approached has not been set as of yet. This is mainly due to the willingness of the researcher to let data guide the analysis as far as is suitable. Regardless of the theoretical approach, the study aims at increasing understanding over how well an alternative paradigm offered at a late stage of higher education is able to counter and undermine the hegemonic discourse the students have been familiarized to during the earlier stages of their studies. In this vein, the study seeks to contribute by highlighting the role of business education in raising tomorrow's business leaders. Furthermore, the paper seeks to discuss, whether it makes a difference how and at what stage of the education the alternative worldviews are being taught to the business students.

New Public Management ja yhteiskunnalliset käytännöt

Hyvinvoinnin taloudellinen hallitseminen, solidaarisuus ja vakuutus

Turo-Kimmo Lehtonen (Helsingin yliopisto)

Esityksessäni tarkastelen kahta kysymystä: Ensinnäkin minkälainen sisäinen yhteys on solidaarisuudella ja vakuuttamisella? Ja toiseksi, miten vakuutustekniikat ja niihin sisäänrakennettu solidaarisuus liittyvät hyvinvoinnin tuottamiseen ja hallitsemiseen? Kun solidaarisuudesta puhutaan vakuuttamisen yhteydessä, keskeistä ovat ajatukset vastavuoroisuudesta ja jaetusta vastuusta. Vakuutus sopimuksessa jokainen riskipoolin jäsen sitoutuu kantamaan vastuuta kaikista poolin jäsenistä. Vastuu rajautuu sopimuksen määräämään (tai sosiaalivakuutuksen tapauksessa valtion määräämään) elämänalueeseen. Huolimatta sopimuksellisuudesta on mielekästä ajatella, että vakuuttamisessa on oikeasti kysymys solidaarisuudesta: riskeistä otetaan vastavuoroisesti vastuu, sitoudutaan korvaamaan toisten mahdollisia tulevia taloudellisia menetyksiä. Tällainen solidaarisuus ei kuitenkaan edellytä samastumista mihinkään ryhmään eikä solidaarisuuden tunnetta.

Vakuuttaminen on ollut keskeinen keino operationalisoida hyvinvoinnin ideaalit. Monien mitattavien hyvinvoinnin ulottuvuuksien joukossa - esimerkiksi elinaikaodote, koulutustaso, sosiaalisten verkostojen laajuus tai viime aikoina onnellisuus - tärkein on raha: ei ainoastaan siksi, että hyvinvointia itseään on mitattu säännöllisesti käytössä olevan rahamäärän mukaan, vaan vielä olennaisemmin siksi, että raha on yleistyökalu, jolla kaikkia muita hyviä asioita tuotetaan. Vakuutusajattelu puolestaan on ollut väline asioiden tulevan taloudellisen arvon hallitsemiseksi. Lisäksi vakuutustekniikan ydin eli aktuaariset laskelmat - arviot nykymaksujen tasosta, joka todennäköisesti vastaa tulevia kustannuksia - ovat keskeisiä suuren osan hyvinvointihyödykkeistä tuottamisessa ja hallinnoimisessa. Tällaisten välitysten kautta hyvinvointi-ideaaleista tulee jotakin, mitä voidaan hallita (sosiaali)vakuutuksen avulla. Vakuutustekniikoiden asema on korostunut, kun lääketieteen tai finanssi- ja turvapalveluiden aloilla on kehitetty yhä tarkempia riskiluokitteluja ja kun on yhä täsmällisemmin määritetty "riskiylisyyden" ulottuvuuksia.

Vakuutustekniikoiden immanentin solidaarisuuden ymmärtäminen auttaa näkemään, miksi erilaiset "minimitasot" ovat tärkeitä hyvinvointipolitiikan kannalta ja miten ne viittaavat vakuuttamisesta poikkeavaan tapaan ajatella solidaarisuutta. Minimitasot takaavat perusturvan niille, joilla ei ole itsellään mahdollisuutta tuottaa taloudellista arvoa riskipoolien hyväksi. Jos perusturvan tuottamista ajatellaan solidaarisuuden muotona, korostetaan solidaarisuuden määritelmässä samastumista: joko vähäosaisiin itseensä tai heitä ja muita yhdistävään taustaryhmään (esim. Suomen kansalaiset, kunnan asukkaat). Vaihtoehtoisesti perusturvan tuottannosta on puhuttu jonain täysin solidaarisuudesta riippumattomana: joko puhtaana lahjana ilman vastavuoroisuuden oletusta tai toisessa ääripäässä taloudellisesti laskelmoituna vaihtona, keinona ostaa yhteiskuntarauhaa. On kuitenkin korostettava, näissä vaihtoehtoisissa tulkinnoissa on lähtökohtaisesti rajauduttu sellaiseen solidaarisuuden määrittelyyn, joka sisältyy vakuutusajatteluun: ainoat huomioon otetut yhteisen hyvän eli riskipoolin eteen annetut panostukset ovat luonteeltaan taloudellisia.

Yliopiston uusi moraalinen järjestys

Leena Koski (Joensuun yliopisto)

Suomessa aloitettiin keskustelu yliopiston luonteesta, sen antaman koulutuksen sisällöistä ja hallinnan taivoista 1960-luvulla. 1980-luvulla keskustelu muuttui aiempaa intensiivisemmäksi ja sen kohteet lisääntyivät. Kyse oli sekä eliittien aseman yhteiskunnallisesta murroksesta että yliopiston suhteesta moderniin kapitalismiin. Yliopisto oli modernin synnyssä ja legitimaatiossa legitimoitunut olemassaolonsa valistuksen ihanteisiin kiinnittävänä eliittien koulutusinstituutiona, jossa, yhtyivät julistus totuudesta, hyvyydestä, viisaudesta, kasvusta, valosta ja etsimisestä symbolisen väkivallan ja patriarkaatin tunnuksiin ja sisältöihin (totuuden miekat yms.). Yliopistoideaaliin oli asetettu ominaisuuksia, jotka korostivat tiedon hidasta muodostumista, erillisyyttä arjesta ja toisenlaatuisuutta suhteessa sosiaalisesti muotoutuvaan tietoon ehtona edistykselle - ideaali kiinnittyi moderniin ilman sisäistä sidosta kapitalistisen tuotannon logiikkaan ja rationaliteettiin. Modernin laskennallisen rationaliteetin rajautui yliopiston ja yliopistossa toimivien ihmisten itsensä ulkopuolelle samalla kun yliopiston tehtäväksi muotoutui sosiaalisen todellisuuden aiemmin määrittämättömien ilmiöiden määrittäminen, luokittaminen, nimeäminen, laskeminen ja tilastointi.

Yliopiston eetosta ja asemaa kapitalismin logiikasta vapaana tilana alettiin 1980-luvulta lähtien arvioida kriiteerein, joiden legitimitettiin kiinnittyi uusliberalistisen hallinnan tapoihin ja päämääriin. Aluksi lähinnä valtiolta alkoi puhua yliopistojen "tehottomuudesta" ja "tuloksettomuudesta", mikä tarkoitti 1980-luvun puolivälis-

sä sitä, että opintoajat venyivät ja tutkintoja suoritettiin liian vähän suhteessa sisäänotettujen määriin. Varsin nopeasti tehottomuuden kritiikki alkoi kohdistua myös tutkimukseen. Tuloksettomuus ja tehottomuus asettuivat yliopiston sisäisiin moraalisiin järjestyksiin sekä ongelmallisesti että ongelmattomasti: itseisarvoinen toisuus ja siihen perustunut moraalinen järjestys kriisiytyi samalla kun uusi järjestys sai kiinnityspinnan symboliseen väkivaltaan sisältyneestä moraalista.

Tässä esityksessä tarkastelen sitä prosessia, jossa uusi (kapitalismin) logiikka perusteltiin yliopistoon kysyen, miten se uusien luokituksien synnyttää uuden moraalisen järjestyksen ja uusilla haluilla hallitun ihmisen. Analysoin erilaisista asiakirjoista ja toimintaohjeista (VPJ, opetuksen ja tutkimuksen arviointijärjestelmät, erilaiset tilinpäätökset yms.) uuden yliopiston moraalisen järjestyksen logiikkaa.

OECD ja julkisen sektorin muutos

Ari Rasimus (Tampereen yliopisto)

Useiden muiden länsimaiden tavoin myös Suomessa käynnistyi 1980-luvun puolivälissä poliittinen ja sosiaalinen murros, jota voidaan luonnehtia esimerkiksi siirtymänä valtiokeskeisestä suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen. Institutionaaliselta kannalta tässä yhä jatkuvassa muutoksessa on kyse siirtymästä julkishallinnon resurssiohjauksesta markkinaohjaukseen. Valtion ja kuntien byrokraattisen hallintokoneiston rooli kehityksen suunnan määrääjänä on kaventunut. Tilalle on tullut ohjausjärjestelmä, jossa todelliset tai kvasimarkkinat ja niiden toimintaa tehostamaan pyrkivä kilpailulainsäädäntö ovat keskeisessä asemassa. Ideologisella tasolla kehitys kytkeytyy kansainväliseen uusliberaaliin suuntaukseen, jonka edistämiseksi taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD on ollut keskeisessä roolissa.

Koska OECD ei omaa virallista ja suoraa toimivaltaa suhteessa suvereeniin jäsenvaltioihinsa, ilmenee sen vaikutus jäsenmaiden poliittisissa valinnoissa ainoastaan epäsuorasti - esimerkiksi kansallisen tason politiikkojen, virkamiesten ja etujärjestöjen välityksellä. Arvioitaessa OECD:n ja muiden hallitusten välisten järjestöjen vaikutusta jäsenmaihin, lähtökohtana tulee siis olla niiden tapojen, joilla järjestöjä ja niiden tuottamaa tietoa jäsenmaissa hyödynnetään. OECD:n roolia erilaisten kansallisten reformien edistämiseksi voidaan näin ollen analysoida tarkastelemalla sitä, kuinka sen julkaisemiin tilastoihin, tutkimustuloksiin ja suosituksiin viitataan uudistuksia perusteltaessa tai niitä kritisoitaessa. Näiden viittausten välityksellä erilaiset OECD:stä lähtöisin olevat teemat, käsitteet ja mallit nivoutuvat osaksi kansallisia poliittisia diskursseja, joissa erilaisia toimintavaihtoehtoja puolustetaan ja vastustetaan. OECD:n tiedontuotanto siis konkretisoituu esimerkiksi erilaisiksi reformeiksi ja reformivaateiksi vasta sitä domestikoivien kansallisten poliittisten kamppailujen tuloksena. OECD osallistuu tähän kamppailuun ainoastaan jos ja siinä määrin kuin sen tiedontuotantoon tässä prosessissa viitataan.

Tämä on lähtökohta alustuksessani, jossa tarkastelen OECD:n vaikutusta jäsenmaihinsa analysoimalla niitä tapoja, joilla järjestöön ja sen tiedontuotantoon on suomalaisissa valtionhallinnon asiakirjoissa edellä kuvatun poliittisen ja sosiaalisen rakennemuutoksen yhteydessä viitattu. Tavoitteena on samalla avata sitä prosessia, jonka välityksellä OECD - yhdessä muiden kansainvälisten hallitusten välisten järjestöjen kanssa - tuottaa yhdenmukaista kehitystä kaikissa moderneissa markkinatalousmaissa. Tämän prosessin ymmärtäminen on tärkeää, koska samansuuntaiset muutosprosessit eri kansallisvaltioissa voivat muutoin näyttäytyä jollain tapaa evolutiivisesti etenevänä yhteiskunnallisena kehityksenä. Myös sosiologinen teoretisointi yhä uusista yhteiskunnallisista kehitysvaiheista - kuten jälkiteollisesta tai informaatioyhteiskunnasta tai refleksiivisestä modernisuudesta - voi omalta osaltaan luoda tällaista myyttistä kuvaa globaalin muutoksen dynamiikasta.

Uusi julkishallinto ja kysymys lastenhoidon järjestämisestä

Kirsi Eräranta (Helsingin yliopisto)

Luonnehtiiko viimeaikaista suomalaista hyvinvointipoliittikkaa iskulause "valtio ohjaa ja paikallistoimijat soutavat"? Onko julkinen sektori osin vetäytynyt sosiaalipalvelujen tuotannosta ja siirtänyt vastuuta siitä yksilöille, perheille, markkinoille, kolmannelle sektorille ja paikallisyhteisöille - luoden samalla uutta institutionaalista kehystä näiden aiemmin toisistaan riippumattomien toimijoiden välille?

Tarkastelen esityksessäni empiiriseen tutkimukseen perustuen, millaisia uudelle julkisjohtamiselle tyypillisiä rationaliteetteja ja käytäntöjä näkyy suomalaisissa hallinnollisissa ja muissa tekstidokumenteissa 1980-luvulta 2000-luvulle. Keskityn erityisesti kysymykseen lastenhoidon järjestämisestä tapausesimerkinä työn ja perheen yhteensovittamista koskevat keskustelut. Lähestyn aihetta kansalaisuuden käsitteen avulla. Tut-

kin minkälaisia (hoiva)oikeuksia ja -velvollisuuksia teksteissä määritellään ja osoitetaan yksilöille ja eri yhteiskunnallisille toimijoille.

Ensikoti-järjestelmän kehittäminen päihdeongelmallisille äideille (1998-2008)

Anna Leppo (Helsingin yliopisto)

Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen keskeinen toimintamalli on aina ollut uusien toimintamuotojen kehittäminen määräaikaissa hankkeissa. Usein nämä uudet toimintamallit on jonkin ajan kuluttua siirretty julkisen vallan vastuulle. Järjestöjen rooli sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajana korostui Suomessa 1990-luvulla; kuntien talouden kärsiessä laman vaikutuksista yhä enemmän sosiaali- ja terveystyötä tehtiin nimenomaan järjestöjen projekteissa. Erityisen selvästi tämä kehityskulku näkyi päihdehuollossa. On puhuttu jopa "projektityhteiskunnan" syntyisestä. Tässä esityksessä tarkastelen empiirisen tapaustutkimuksen avulla yhden järjestön yritystä puuttua naisten päihdeongelmiin. On todettu, että projektimuotoinen toiminta voi sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä olla varsin ongelmallista esimerkiksi rahoituksen lyhytkestoisuuden, vähäisyyden ja epävarmuuden vuoksi; erilaisten kehittämisprojektien tavoitteet voivat myös olla auttamattoman abstrakteja tai epämääräisiä. Toisaalta projekteissa järjestöt voivat tarttua nopeasti uusiin ongelmiin ja kehittää ja tarjota uudenlaisia palveluita. Ensi- ja turvakotien liitto kääntyi 1980-luvun lopulla Raha-automaattiyhdistyksen puoleen halutessaan perustaa uudenlaisen hoitolaitoksen päihdeongelmallisille raskaana oleville naisille ja pienten lasten äideille. 1990-luvun puolivälin jälkeen Raha-automaattiyhdistykseltä anottiin huomattavia lisäresursseja toiminnan laajentamiseen ja valtakunnallisen hoitojärjestelmän luomiseen. Mitä tästä kaikesta seurasi päihdeongelmaisten äitien hoitojärjestelmän kehittämisen kannalta: tavoitteensa saavuttanut menestysprojekti vai epämääräistä projektimuotoista poukkoilua? Tarkastelen tässä esityksessä Ensi- ja turvakotien liiton toimintaa päihdeongelmaisten äitien hoitojärjestelmän kehittäjänä 1980-luvun lopulta aina 2000-luvulle liiton omien arkistolähteiden, poliittisten dokumenttien ja asiantuntijahaastattelujen valossa. Tutkimus tulee valmistuttuaan olemaan osa väitöskirjaani, jossa tarkastelen etnografisesti raskaana olevien naisten päihdeongelmien hoitoa sekä hoitojärjestelmän kehittymistä.

Varastosta vanhainkotiin: Miten kova managerialismi siirtyi prosessiteollisuudesta julkissektorille?

Niina Koivunen (Vaasan yliopisto)

Tämän paperin tarkoituksena on kuvata muutamien tutkimusesimerkkien sekä organisaatiotutkimuskirjallisuuden avulla, miten managerialismin kovat arvot siirtyivät ja ovat siirtyneet alkuperäisestä kontekstistaan (varastohallintajärjestelmät prosessiteollisuudessa) uudenlaisiin ympäristöihin (hyvinvointivaltion julkinen sektori). Edelleen paperin tarkoituksena ja tavoitteena on avata ja edistää keskustelua ja vuoropuhelua yhteiskuntatieteiden ja liiketaloustieteiden välillä.

Liiketaloustieteiden eri oppiaineista, kuten markkinointi, laskentatoimi ja rahoitus, talousoikeus ja organisaatiot ja johtaminen, erityisesti viimeksimainittu eli organisaatiotutkimus on yhdistelmä sosiaalipsykologiaa, sosiologiaa, psykologiaa ja työn sosiologiaa. Kiinnostuksen kohteena ja kontekstina ovat erilaiset organisaatiot ja usein liiketoimintaa harjoittavat yritykset. Julkisen ja yksityisen sektorin rajojen edelleen hämärtyessä monet liiketaloustieteen tutkijat tutkivat myös julkisen sektorin organisaatioiden toimintaa.

Tutkimusesimerkkeinä käytetään Richard Windischhoferin tutkimusta Suomen vesisektorin privatisoimisyrityksistä (Windischhofer, 2007), Timo Hyvösen ja Janne Järvisen tutkimusta terveydenhuollon taloushallinnon laskentakäytännöistä sekä omaa tutkimustani management-terminologian ilmaantumisesta kulttuurilaitosten johtajien ja taiteilijoiden kielen käytäntöihin (Koivunen, 2003, 2007).

Kansainvälistä vertailukohtaa on löydettävissä esimerkiksi englantilaisesta tutkimuksesta. Iso-Britanniassa yksityistettiin Margaret Thatcherin kaudella raskaalla kädellä monia toimialoja, joita valtio oli aikaisemmin hallinnoinut. Yhtenä esimerkkinä tästä on rautatie- ja junaliikenne, jossa nykyään on mukana useita toimijoita, joiden välinen yhteistyö ja koordinointi on osoittautunut katastrofaalisen huonoksi. Monet kulttuurilaitokset ovat myös läpikäyneet laajoja muutosprosesseja, mm. BBC ja British Library (Harris, 2006, Harris & Wegg-Prosser, 2007). Näiden vaiheiden jälkeisessä hybriditilanteessa (byrokratian ja markkinatalouden yhteismalli) monet tutkijat, kuten Harris osoittavat byrokratiaan kuuluvien hyvien ominaisuuksien edullisuuden ja sopivuuden julkissektorille. Toisin sanoen, yhteiskunnassa tulee aina olemaan organisaatioita ja laitoksia, jotka eivät voi toimia markkinatalouden ehdoilla. Näissä organisaatioissa perusbyokraattinen hallintomalli on usein paras ja toimivin.

Johtajuus- ja organisaatiotutkimuksen puolella Grint ja Case (1998) ovat verranneet yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin ja management-ideologioiden välisiä yhteyksiä ja kuvanneet erään 1990-luvun keskeisen management-opin eli business process re-engineering -tekniikka (BPR) takana olevia hyvinkin raakoja periaatteita. Heidän mukaansa tämä amerikkalainen tekniikka oli vastaisuksi 1980-luvun lopulla hallinneelle japanilaisen "pehmeämmän" laatuajattelun ja kokonaisvaltaisuuden aikakaudelle. Yhdysvaltojen talous oli menettämässä asemiaan Japanille ja tarvittiin riittävät kovat menetelmät herruuden palauttamiseksi amerikkalaisille yrityksille.

Tämän paperin tarkoituksena on siis keskustella tästä kansainvälisestä yritysmaailmasta peräisin olevien oppien translaatiosta suomalaiseseen yhteiskuntaan. Tämän kehityskulun ilmentymiä ovat mm. New Public Management ja uusi tulosjohtaminen, kilpailuttaminen ja tuottaja-tilaaja -mallit.

"Kurjan ääni." Todistuksia työn ja talouden murroksesta

Leena Eräsaari (Jyväskylän yliopisto) & Eeva Jokinen (Joensuun yliopisto)

Työ ja koko ihmisten elämä on globaalin ja kansallisen muutoksen kourissa. Konsensuksen aseman saavuttanut uusliberalistinen talouspolitiikka erilaisine muunnelmineen rakentaa idealle talouden kasvusta tärkeimpänä toimeentuloa ja hyvinvointia lisäävänä logiikkana. Tähän eetokseen nivoutuu Euroopan Unionin tavoite luoda Euroopasta uuden talouden, erityisesti tietotalouden edelläkävijä. Taloudellista kasvu ei voi enää perustaa uusien markkina-alueiden valloittamiselle eikä luonnonvarojen ja raaka-aineiden käytön laajentamiselle. Sen sijaan talous voi perustua tietämiselle, kielelle ja kommunikaatiolle, jotka ovat inhimillisiä voimavaroja, voivat kasvaa loputtomasti eivätkä kulu käytössä. Monien ihmisten henkilökohtaiset käsitykset työstä ja työelämästä ovat kovin erilaisia kuin ohjelma- tai politiikkaohjelmien ideaalit innovatiivisista ihmisistä ja uudistuvista toimintaympäristöistä.

Pohjoismaiset hyvinvointivaltioiden rakennettiin 1900-luvulla lisäämään ihmisten keskeistä solidaarisuutta, taivottamaan tuloeroja ja tarjoamaan kaikille kansalaisuuteen perustuvan turvallisen olemassaolon edellytykset. Uuden julkishallinnon (NPM, New Public Management) lähtökohtana on sosiaalisten oikeuksien sijaan idea siitä, että kilpailu parantaa laatua myös julkisella sektorilla. Uusi globaali talous yksinkertaisesti edellyttää, että markkinavoimat säätelevät myös julkisten palveluiden tarjontaa ja kysyntää. Silloin kun julkisia palveluita ei yksityistetä, niistä muokataan "ikään kuin yksityisiä", kilpailutetaan, pilkotaan, tilataan, tuotetaan, vaihdetaan jne. Adalbert Evers väittää, että NPM synnyttää julkisen sektorin, josta puuttuvat sekä pelisäännöt että kestävä toimintatavat. Eversin näkemys julkisesta sektorista on samansuuntainen kuin Naomi Kleinin näkemys shokki periaatteesta tai tuhokapitalismista.

Ajatuksena on, että luokkien (kapitalistien ja muiden) väliset intressierot eivät ole hävinneet vaan kasvaneet ja kasvavat. Mutta Benjaminia (1940/1989) lainaten historia kirjoitetaan voittajien ehdoilla. Historian kirjoitus voittajien ehdoilla tarkoittaa myös sitä, että "häviäjien ääni ei pääse kuuluviin". Allekirjoittaneiden pyrkimys on pelastaa "näiden sodan raunioihin vajoavien ihmisten elämäkerrat unohtukselta". Ajatuksena on kerätä ns. aikalaistodistajien näkökulma, jotta työelämää, sosiaaliturvaa ja sosiaalipalveluita koskevat "kampailut eivät jäisi kertomatta pitkäksi aikaa kuten vaikkapa toisen maailmansodan tapahtumat. "Kurjan ääni" - tutkimushanke on kiinnostunut keräämään ihmisten "todistuksia" siitä, millaista on elää "tuhokapitalismia" ja "julkisen sektorin pysyvää" muutosta.

Suomalainen kilpailuyhteiskunta ja valta

Kilpailuyhteiskunta, kilpailuvaltio ja kilpailukansakunta hallitsemisen itseymmärryksen käsitteinä

Markku Koivusalo (Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto)

Suomalaisen yhteiskunnallisen toimintamallin on nähty muuttuneen jyrkästi 1980- ja 1990 lukujen taiteessa ja tätä muutokseen on usein liitetty siirtymä suunnitelmataloudellisesta ajattelusta kilpailukykytaloudelliseen periaatteeseen. Samalla valtiota, yhteiskuntaa ja kansakuntaa on alettu hahmottaa kilpailuvaltion, kilpailuyhteiskunnan ja kilpailukansakunnan käsitteillä. Tämä ei ole merkinnyt varsinaisesti hyvinvoinnin teeman tai hyvinvointivaltion unohtamisesta, vaikka tässäkin suhteessa hyvinvointivaltion sijaan hyvinvoinnin järjestämisestä on alettu käsitteellistää enemmän hyvinvointiyhteiskunnan käsitteellä. Hyvinvointi yleensä ja siihen liitetty hyvinvointivaltio tai yhteiskunta nauttiikin edelleen laajaa kannatusta. Väittäisin näin, että hyvinvointivaltion tai yhteiskunnan käsite on edelleen keskeinen vallan legitimitettiin käsite. Hyvinvointivaltion aseman sijaan on muuttunut hallitsemisen ajattelua ja toimintaa ohjaavana periaatteena, erityisesti sen aseman vallan käytön ja hallitsemisen käsitteenä. Kilpailuvaltion ja kilpailuyhteiskunnan käsitteet eivät ole siten syrjäyttäneet hyvinvointiyhteiskunnan legitimitettiin, mutta ne ovat syrjäyttäneet hyvinvointivaltion käsitteen hallitsemista ohjaavana käsitteenä. Hyvinvoinnin säilyttäminen ja pelastaminen nähdään riippuvaiseksi kilpailukykyyn kasvattamisesta ja jälkimmäistä hallitsemisen tehtävää ohjaa taas kasvavasti kilpailuvaltio, kilpailuyhteiskunnan ja kilpailukansakunnan käsitteet.

Paperin tarkoituksena on hahmottaa hieman näitä käsitteitä ja niiden avaamaa poliittis-hallinnollisen toiminnan kenttää. Metodinen lähtökohtani on poliittisen kokemuksen filosofinen analyysi ja näkökulmani näihin käsitteisiin historiallis-filosofinen. Tässä kyse ei ole universaalista a priori käsitteen filosofiasta, josta lähtien sitten analysoitaisiin käsitteen empiirisiä toimintoja, mutta ei myöskään empiirisestä a posteriori analyysistä, jossa käsite palautettaisiin sen täydelliseen historialliseen kontingenttiuteen. Ja vaikka tarkastelussa on historiallisten käsitteiden toiminta ei tarkastelutapani ole käsitteiden historiallisia käyttötapoja tutkivaa käsitehistoriaa. Sen sijaan seuraamatta uskollisesti Foucault'n "ajattelun historian" metodologia, pyrin sen tapaan välttämään sekä karkeaa historismia että abstraktia universalismia ja keskittyä ennemmin käsitteiden avaaman historiallisen ajattelun kentän tai niiden asettaman ymmärryksen säleikön (grille d'intelligibilité) tarkasteluun erityisesti suhteessa siihen mitä Foucault kutsui hallitsemisen itsetietoisuudeksi (conscience de soi du gouvernement). Foucault'sta hieman poiketen tuo analyysi kuitenkin pyritään liittämään poliittisen kokemuksen ja hallitsemisen yleiseen filosofiseen reflektioon sekä purkamaan käsitteiden kenttää myös niiden elementtien: valtion, yhteiskunnan ja kansakunnan käsitteiden erittelyyn.

Valtiobrändäys - modernia valtion toimintaa

Kaisa Hytönen (Yhteiskuntatutkimuksen laitos, Lapin Yliopisto)

Valta ja hallinta ovat valtioon perinteisesti liitettyjä termejä, kun taas markkinat ja kilpailu mielletään yrity maailman termeiksi. Näiden kahden "rinnakkaisen" toimintakulttuurin liittyminen samoihin ympyröihin valtion toiminnassa herättää mielenkiintoisia pohdintoja toimintojen samankaltaistumisesta. Tätä ilmiötä olen tutkinut valtiobrändäys-tematiikan yhteydessä. Valtiobrändäys edustaa tuoretta valtiollista ilmiötä, jonka tarkoituksena on merkkituotteistaa valtio siten, että sillä on paras mahdollinen tunnettavuus kansainvälisessä toiminnassa. Positiivisella julkisuuskuvalla valtio pyrkii turvaamaan oman osansa rajallisista kansainvälisen talouden markkinaosuuksista. Positiivisesta julkisuuskuvasta huolehtiminen on pehmeän vallankäytön muoto, jolla pyritään turvaamaan omia etuja ja saavuttamaan tavoitteita.

Tutkimuksen valta-käsite on kaksijakoinen. Toisaalta tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten kilpailu vallasta on pakottanut erilaiset toimijat muuttamaan toimintaansa menestyksensä turvatakseen. Toisaalta tutkimuksessa perehdytään siihen, millaisia ajatuksia brändäys valtion toimintana synnyttää suomalaisessa yrity maailman, hallinnon ja tutkimusmaailman eliitissä. Jälkimmäisessä tutkitaan muun muassa sitä, millaista valtaa valtiolle perinteisesti mielletään, kenelle vastuu valtion positiivisen julkisuuskuvan luomisesta mielletään ja sitä, millaisia näkemyseroja valtion brändäystoiminnasta eliitin joukossa ilmenee.

Tutkimuksessa puhutaan brändäyksestä pehmeänä vallankäyttönä. Pehmeällä vallankäytöllä tarkoitetaan Joseph S. Nyen tavoin kykyä saavuttaa tavoitteet omalla "viejätysvoimallaan" mieluummin kuin turvautumalla pakottamiseen. Kun valtion toiminnassa silti edelleen säilyy kovan vallankäytön muotoja, voidaan puhua näiden kahden vallankäytön yhteensulautumasta, älykkästä voimankäytöstä (smart power). Alustuksessa

esitellään tutkimuksen teoreettisia pohdiskeluja siitä, millaista brändäystoiminta on osana valtion toimintaa ja millaista vallankäytön muotoa se itsessään ja osana valtion perinteistä toimintaa edustaa.

Maailman kilpailukykyisimmän maan hallinta: kansallinen kilpailukyky suomalaisen kilpailuvaltion valtastrategiana

Anu Kantola (Viestinnän laitos, Helsingin yliopisto)

Paperi analysoin kansallisen kilpailukyvyyn käyttöä poliittisena valtastrategiana Michel Foucault'n ajatuksiin pohjautuvien hallinnan teorioiden näkökulmasta. Kansallisen kilpailukyvyyn voi nähdä rationaliteettien, tieteenalojen, tilastojen, mittareiden ja poliittisten strategioiden löyhänä yhteenliittymänä, hallinnan regiiminä, jonka avulla valtioiden hallintaa pyritään jäsentämään ja järjestämään globalisoituvassa maailmantaloudessa. Kuvaan kilpailukyvyyn ympärille kehittyneen hallinnan regiimin rakentumista: millaisille teorioille, mittareille ja hallinnan tekniikoille kilpailukyvyyn poliittinen käyttö on rakentunut. Erityisesti tarkastelen kilpailukyvyyn käyttöä Suomalaisen politiikan valtastrategiana. Millaisten poliittisten linjausten ja valtastrategioiden perustavana järkenä sitä on käytetty Suomessa 1990-luvulta lähtien?

Määrävähemmistösäännökset ja eduskunnan muuttuva asema

Timo Moilanen (Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto)

Tutkimuksessa tarkastellaan määrävähemmistösääntöjen poistamisen vaikutuksia eduskunnan asemaan ylimpänä valtioelimenä. Määrävähemmistösäännökset pohjautuivat vuoden 1906 valtiopäiväjärjestykseen. Niiden perusteella eduskunnan määrävähemmistö (67 kansanedustajaa) on halutessaan voinut estää enemmistön hyväksymän lakiesityksen voimaantulon siirtämällä sen seuraavien vaalien jälkeisten valtiopäivien käsiteltäväksi. Lepäämäänjättämissäännöksistä luovuttiin vuonna 1992, ja lakiesityksen hyväksyntään riittää yksinkertainen enemmistö. Lukujen valossa lepäämäänjättämistä on käytetty harvoin, sillä vain puoli prosenttia hyväksytyistä lakiehdotuksista on jätetty lepäämään.

Määrävähemmistösäännöksen tosiasiallinen merkitys löytyykin siitä, että se on käytännössä pakottanut hallituksen ottamaan opposition kannan huomioon johtaen osiltaan konsensuspolitiikkaan. Määrävähemmistösäännösten poistaminen on periaatteessa vahvistanut eduskunnan asemaa (enemmistön tahdon toteutuminen), mutta käytännössä uudistus on eniten vahvistunut hallituksen ja ministeriöiden asemaa lainsäädäntötyössä. Muutosta tutkitaan haastatteleamalla eduskunnan ja valtioneuvoston poliittista johtoa sekä ylimpiä virkamiehiä.

Heikkoa vai vahvaa energiapolitiikkaa? energiapolitiittisen vallankäytön pohdiskelua ja empiirisiä tutkimustuloksia

Tapio Litmanen, Miikka Salo & Mika Kari (Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos)

Esitelmässä pohditaan kysymystä energiapolitiittisen vallankäytön hallitsevista piirteistä ja poliittisista suhdanteista. Lähtökohtaisena oletuksena on, että on löydettävissä heikon energiapolitiikan ja vahvan energiapolitiikan kausia. Näiden määrittelyn kautta edetään kohti monipuolisempaa käsitystä heikon heikkoudesta/vahvuudesta ja vahvan vahvuudesta/heikkoudesta. Yksiuolotteisen jaottelun kyvyttömyys kuvata Suomen energiapolitiikkaa havainnollistuu, kun rinnalle nostetaan esimerkiksi 1990-luvun energiapolitiikka. Vahva energiapolitiittinen valta merkitsi, että energiamarkkinoita liberalisoitiin määrätietoisella yhteiskunnallisella otteella samalla pyrkiin huolehtimaan kilpailutilanteen aitoudesta. Näin ollen markkinoiden vapauttaminen ja valtiollisen sääntelyn vähentäminen ei merkinnyt yksioikoista kehitystä vahvan energiapolitiikan kaudesta heikkoon. Jonkinasteisen yhteiskunnallisen seurannan kytkeminen energiamarkkinoiden vapauttamiseen on ilmeisesti merkki heikon ja vahvan energiapolitiikan sekoittumista. Muita tarkemmin mietittäviä asioita ovat mm. yhteisymmärrys energiapolitiikan suunnasta, yhden painotuksen ylivalta, energiapolitiikan nousu ulkopoliittikan prioriteettilistalla, energiadiplomatia, geopolitiikka ja vaikkapa kansallisen energiatuotannon ja omavaraisuuden korostaminen sekä EU:n energia- ja ilmastopoliittiset linjaukset. Aiheen teoreettisen tarkastelun lisäksi käytössä on vuoden 2007 kyselyaineisto kansalaisten näkemyksistä energiapolitiittisesta vallankäytöstä. Tutkimus on osa Jyväskylän ja Tampereen yliopiston yhteisprojektia Energiapolitiittinen valta Suomessa. Projekti kuuluu Suomen Akatemian Valta Suomessa -tutkimusohjelmaan.

Valta, ylikansalliset hallintajärjestelmät ja yliopistojen uusi johtamistapa suomessa

Risto Rinne, Hannu Simola, Jaakko Kauko & Mari Simola (Kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto & Kasvatustieteen laitos, Helsingin yliopisto)

New Public Management (NPM) on saanut vankan jalansijan suomalaisella yliopistosektorilla noin vuosikymmen useiden muiden Euroopan maiden jälkeen. Hallinto- ja ohjaukseen muutos 1980-luvulta alkaen on tapahtunut pääasiassa soveltamalla yksityiseltä sektorilta lainattuja toimintatapoja yliopistoihin (esim. tulohajaus, laadunarviointi, erilaisten ammattijohtajien määrän lisääntyminen) sekä yliopistojen toimintojen siirtäminen yksityiselle sektorille. Tällä hetkellä keskeisinä (suomalaisen) yliopistopolitiikan tavoitteina tuntuu olevan globalisaation, kansallisen kilpailukykyyn ja koulutusmarkkinoiden haasteisiin vastaaminen lähinnä keskittämällä yliopistoja ja yliopistojen toimintoja suurempiin yksikköihin.

Aikaisemmassa tutkimuksessa yliopistojen aseman muutoksesta on havaittu, että manageriaalisen ohjauksen lisääntyessä akateeminen itsehallinto ja akateemisten työntekijöiden valta määrittää työtään näyttävät rapautuvan. Uudet toimintalogiikat ja -kulttuurit asettuvat yliopistoihin esimerkiksi lisääntyneen tilivelvollisuuden, arvioinnin, vertailun ja indikaattoreiden kautta. Tämä aiheuttaa väistämättä ristiriitoja ja yhteentörmäyksiä aikaisempien toimintatapojen kanssa. NPM-uudistusten problematiikka yliopistoissa kiteytyykin usein manageriaalisen ja akateemisen kulttuurin vastakkainasetteluun sekä kysymykseen siitä, kenellä on oikeus määrittellä kriteerit "laadukkaalle" tutkimukselle ja koulutukselle.

Tutkimushankkeemme "Power, Supranational Regimes and New University Management" on alkanut vuonna 2007 ja tämä on ensimmäinen hankkeeseen perustuva Suomessa pidettävä esitys. Keskeisenä tavoitteenamme on tutkia, kuinka globaalit ja eurooppalaiset vaikutteet ovat välittyneet Suomen yliopistoihin 1980-luvun lopulta lähtien sekä millaisen vastaanoton ja mitä muotoja ne ovat saaneet korkeakoulujen käytännöissä. Tutkimus keskittyy kysymyksiin vallasta rakenteellisella tasolla, jolloin valtaa ei ymmärretä resurssina vaan suhteiden verkostona. Tavoitteenamme on myös lisätä teoreettista ymmärtämystä politiikan ja toimintapolitiikan liikkumisesta eri toiminnan tasoilla. Hankkeen tutkimusmateriaali koostuu dokumenttiaineistosta, keskeisten valtakunnallisen tason toimijoiden haastatteluista sekä yliopistojen henkilökunnalle suunnatusta kyselystä.

Yliopistopolitiikan eliitin näkemyksiä politiikan muutoksista

Jaakko Kauko (Kasvatustieteen laitos, Helsingin yliopisto)

Suomalaisessa poliittisessa ohjauksessa on nähty raju muutos osana laajempaa kansainvälistä uuden julkisjohtamisen virtausta 1980-luvun lopulta alkaen. Yliopistopolitiikassa muutos on kohdistunut myös käsitykseen yliopiston kansallisesta ja kansainvälisestä roolista. Voidaankin katsoa, että yliopistopolitiikka on muuttanut erityisen paljon reaktiona kansainvälisiin kehityskaariin ja tarjoaa näin hedelmällisen tutkimuskohteen kansallisen politiikan muutoksen tutkimuksessa.

Aikaisemman eliittitutkimuksen perusteella voidaan työhypoteesina ajatella, että Suomesta on löydettävissä jotakuinkin yhtenäinen ryhmä ihmisiä, joka on vaikutusvaltainen yliopistopolitiikassa. Oletuksena on, että tämä yliopistopolitiikan eliitti tulkitsee kansainvälisiä virtauksia, omaksuu ja suodattaa näkemyksiä kansalliseen politiikkaan. Samalla eliitti tulee rajanneeksi kansallista keskustelua.

Tarkoituksena on hahmottaa Suomen yliopistopolitiikkaan keskeisesti vaikuttaneiden henkilöiden ajatuksia ja näkemyksiä muutoksesta ja sen vaikutuksista poliittiseen ohjaukseen. Yliopistopolitiikan eliitin näkemyksiä kartoitetaan teemahaastattelulla. Haastateltavina on henkilöitä eri taustaorganisaatioista: valtion poliittisista ja hallinnollisista orgaaneista, konsulttoivista tahoista, tutkimuksen rahoittajista, yliopistojen jäsenten järjestöistä sekä ammattiliitoista tutkimuslaitoksineen. Haastattelujen perusteella muodostetaan tulkinta eliitin tuottamasta puheavaruudesta. Puheavaruus voidaan nähdä myös kansallisena yliopistopolitiikkana.

Eliitin muodostamasta puheavaruudesta pyritään hahmottamaan erityisesti sen dynaamisia piirteitä. Olenaisia kysymyksiä tällöin on: Mitä muutoksia puheavaruus mahdollistaa? Miten asiat päätyvät kansalliselle asialistalle? Miten puheavaruus on muokkaantunut poliittisesti ja miten politiikka muokkaa sitä tänään? Miten eri toimijat ja toimijaryhmät vaikuttavat siihen?

Väitöskirjatutkimuksen ollessa alussa, tässä vaiheessa tullaan esittelemään lähinnä teoreettista kehikkoa ja ensimmäisiä vaikutelmia kevään aikana tehdyistä haastatteluista. Tutkimus on osa projektia "Valta, ylikansalliset hallintajärjestelmät ja yliopistojen uusi johtamistapa Suomessa".

Professionalismi näkökulmana yliopisto-opetuksen kehittäjiin

Mari Simola (Kasvatustieteen laitos, Helsingin yliopisto)

Opetus yliopistossa on perinteisesti pitkälti perustunut tutkija-opettajan omaan suunnitteluun ja harkintaan niin sisältöjen kuin menetelmien suhteen. Yliopiston toimijoista on kuitenkin erottumassa erityinen opetuksen kehittäjien joukko, jonka tehtäviin kuuluu nimenomaan päätoiminen koulutuksen ja opetuksen kehittäminen. Opetuksen kehittäjiä voidaan pitää myös esimerkkinä ns. uusprofessiosta ja ammattiryhmästä, jonka työ kytkeytyy kiinteästi yliopiston managerisoitumiseen ja erityisesti viimeaikaisiin hallinnollisiin uudistuksiin sekä pyrkimyksiin tehostaa koulutusta ja kehittää laatua (Ball 2004; Sommerfeld 2002).

Esityksessäni jäsenän opetuksen kehittäjien työtä ja toimintaa professionalismitutkimuksen valossa. Professionalismia voidaan tarkastella kolmen eri poliittisen toiminnan tason kautta (vrt. esim. Dahler-Larsen 2003). Ensinnäkin, professionalismi voidaan ymmärtää työn hallinnan logiikkana, jolloin keskiöön nousee ammattikunnan jäsenten oikeus itse määritellä työnsä ja vastata siihen liittyvistä päätöksistä (toimintapolitiikka). Toiseksi, professionalismilla voidaan tarkoittaa ammattikunnan pyrkimystä laajentaa toimivaltaa asiantuntija-alallaan sekä sitä kautta mahdollisesti hankkia yhteiskunnallista statusta (etupolitiikka). Kolmanneksi, ymmärrän professionalismin ammattikunnan sisäisenä normijärjestyksenä ja jaettuina käytänteinä sekä pyrkimyksinä näiden jäsentämiseen, jaettuun ammattipraktiikkaan ja -identiteettiin (identiteettipolitiikka). Professionalismi näkökulmana tarjoaa myös tavan tutkia yhtä ammattikuntaa niin makro- (kansainvälinen ja valtakunnallinen toiminta), meso- (instituutio, yliopisto) kuin mikrotasolla (kehittäjän työ). (ks. mm. Evetts 2003; 2006.)

Esitys perustuu väitöskirjatutkimukseeni, jossa käsittelen suomalaisten yliopisto-opetuksen kehittäjien pyrkimyksiä jäsentää omaa työtään ja luoda itselleen paikkaa yliopistossa.

Terveyssosiologia

Tulevat äidit ja sikiödiagnostiikka – “Werdende Mütter und vorgeburtliche Diagnostik“

Anu zu Dohna (Stuttgartin yliopisto)

Väitöskirjatyöni käsittelee sikiödiagnostiikkaa ja siihen liittyvää päätöksentekoa raskaana olevien naisten tilanteesta käsin. Taustanani käytän refleksiivisen modernin teorian (Beck, Beck-Gernsheim) pohdiskeluja päätösten teon, tietämisen ja hallinnan ”pakollistumisesta” valinnan mahdollisuuksien ja vapauden lisääntymisen käänköpuolena. Sikiödiagnostiikkaa voi pitää malliesimerkkinä tilanteesta, jossa teknologia luo valinnan mahdollisuuden siihen, mikä ennen nähtiin olevat inhimillisen vallan ulottumattomissa – syntymättömän lapsen terveyteen.

Työni kontekstina toimii myös saksalainen sosiaalitieteellinen aikalaiskeskustelu geeni- ja lisääntymisteknologiasta. Keskustelu käsittelee kriittisesti sikiödiagnostiikan moraaliseettisiä seurauksia olettaen samalla sen käytön jo rutinisoituneen tai jopa muuttuneen normiksi terveydenhuoltojärjestelmässä.

Tutkimuksessani haastattelen ensiraskauden keskivaiheilla olevia naisia heidän ratkaisuihstaan sikiödiagnostiikan suhteen. Mitä sikiödiagnostisia metodeja he haluavat/halusivat käyttää ja mitä eivät, ja keskeyttäisivätkö he raskauden mahdollisen sairaus- tai vammaisuusdiagnoosin jälkeen. Erityisesti minua kiinnostavat kuvaukset päätösten synnystä ja niiden perustelut. Lähestyn aineistoani mm. selonteon käsitteen avulla.

Analysissa esille on tullut useita moraaliseesti latautuneita teemoja. Ei vain päätöksiä itseään, vaan myös päätöksenteon tapaa ja siihen käytettyä aikaa ja energiaa käsitellään haastatteluissa suotavan ja ei-suotavan dimensiolla. Erilaiseen ratkaisuun päätyneistä vanhemmista puhuttaessa haastateltavat tasapainottelevat tuomitsemattomuuden ihanteen ja oman ratkaisun positiivisena esittämisen välillä. Vastoin aikalaiskeskustelujen oletusta selontekovelvollisuus vaikuttaa tällöin olevan suurin sikiödiagnostiikkaa tietoisesti vammaisen lapsen välttämiseen käytävillä naisilla. Mielenkiintoisia ovat myös haastateltavien käyttämät välttämistaktikat, joiden avulla he perustelevat miettimättömyyttä ja murehtimattomuutta. Niissä voi nähdä sekä vahvistuksen että vastarintaa myöhäismoderneille tietämisen ja päättämisen pakoille.

Terveystajua vai tajutonta meininkiä armeijassa?

Anni Ojajärvi (Nuorisotutkimusverkosto)

Jo 1920-luvulla pohdittiin armeijan terveydellistä merkitystä ja peräänkuulutettiin terveystajun parempaa huomioimista. Sitten varusmiesten terveyskäyttäytymistä on pyritty parantamaan muun muassa kasvatuksen ja valistuksen keinoin. Viimeaikainen tutkimus ja keskustelu varusmiesten terveydestä ovat keskittyneet nuorten munkkien syömiseen ja heikkoon fyysiseen kuntoon. Myös tähän on ehdotettu lääkkeeksi terveyskasvatuksen lisäämistä. Tiedon lisääminen ja valistus eivät kuitenkaan tunnu suoraan siirtyvän nuorten miesten terveyskäyttäytymiseen ja valistus jää usein ulkokohtaiseksi eikä tavoita heidän maailmaansa. Onko kyse nuorten miesten muista poikkeavasta terveyskäsitelmästä tai miehyyden mallista jättää oman terveys huomiotta vai ehkä silkasta terveystajuttomuudesta?

Kun nuorten maailma on muuttunut yhä moniäänisemmäksi ja yksilöllisiä valintoja korostavaksi, myös nuorten terveyskäyttäytyminen näyttää polarisoituneen. Osa nuorista naisista toteuttaa terveystajun liiankin hyvin, kun taas osaan nuoria miehiä terveystieto ei tunnu vaikuttavan lainkaan. Pelkän yksilön rationaalisen valinnan tai tiedon sijaan kyse on siitä, mikä pohjalta ja mitä merkityksiä nuoret antavat valinnoille, jotka vaikuttavat myös heidän terveyteensä. Tätä kautta tulee ymmärretyksi myös terveyden näkökulmasta katsottuna tajuton toiminta.

Varusmiesikäiset ovat terveystajun ja sen kehittymisen näkökulmasta erityisen mielenkiintoinen ryhmä. Monet heistä elävät siirtymävaihetta lapsuudenkodista ja koulusta kohti itsenäistä aikuista elämää. Varuskunnista ja muista varusmiehistä tulee tärkeitä sosiaalistajia tässä merkittävässä vaiheessa nuorten miesten ”terveysuraa”. Koska edelleen suurin osa nuorista miehistä suorittaa varusmiespalvelun, tarjoaa armeija ainutkertaisen tilaisuuden tutkia nuorten miesten elämäntyyliä, terveystajua ja ruokailutottumuksia.

Esityksessäni tarkastelen, miten nuorten miesten omia käsityksiä ja merkityksiä terveydestä, terveellisestä/epäterveellisestä elämäntyyleistä ja ravinnosta on tutkittu aiemmin ja millainen miehinen terveystaju varusmiesikäisille ja ylipäänsä nuorille miehille tutkimusten pohjalta piirtyy. Toimin osana Suomen Akatemian

rahoittamaa DefenceNutri- hanketta, jossa tutkitaan varusmiesten terveystietoisuutta. Aineistona väitöskirjatutkimuksessani on etnografinen aineisto, nuorten haastattelut ja erilaiset armeijan terveyden edistämistä koskevat dokumentit.

Päihdetyö kriminaalihuollossa. Semioottinen näkökulma asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutukseen Harri Sarpavaara (Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen yliopisto)

Syksyllä 2007 käynnistyi Suomen Akatemian ja Rikosseuraamusviraston rahoittama tutkimusprojekti ”Process and outcome of initial motivational interviews with substance abusers (MISA)”. Projektissa tutkitaan päihdetyössä viime vuosina laajasti käyttöön otetun motivoivan haastattelun (Motivational Interviewing) prosessia ja tuloksellisuutta kahdessa kontekstissa: A-klinikoilla ja Kriminaalihoitolaitoksen asiakastapaamisissa.

Tutkimusaineistoa tullaan projektissa analysoimaan sekä laadullisin että kvantitatiivisin menetelmin. Alustuksessani keskityn menetelmistä yhteen: semioottiseen analyysiin. Tarkoitukseni on rakentaa Kriminaalihoitolaitoksen toimipisteissä tapahtuvien päihdekeskustelujen analyysia varten semioottinen tulokulma, josta analysoin asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta merkkien käytön ja merkkien toiminnan tasolla. Pääasiallisena aineistona tässä semioottisessa analyysissä toimivat videoidut päihdekeskustelut.

Merkkien käyttöä ja toimintaa asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutuksessa lähdän tarkastelemaan soveltamalla Charles Sanders Peiracen pragmatistista merkkiteoriaa. Lisäksi hyödynnän joitakin strukturalistisen ja jälkistrukturalistisen semiotiikan käsitteellisiä välineitä.

Näitä alustuksessani esittelemiäni semioottisia välineitä apuna käyttäen pyrin rakentamaan uudenlaisen, aiempaa tutkimusta täydentävän näkökulman päihdekeskustelujen vuorovaikutukseen. Tämän näkökulman tuottamalla tiedolla on toivon mukaan tulevaisuudessa myös käytännön merkitystä. Tavoitteena on kyetä tarjoamaan päihdehoidon kehittämistyön tueksi välineitä, joiden avulla päihdeongelmaisen asiakkaan motivaatiota kohti muutosta voitaisiin vahvistaa.

Nautiskeleva keskiluokka ja riippuvaiset duunarit? Tupakoinnin luokkaeroja etsimässä

Anu Katainen (Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto)

Tupakointia ei nykyisin enää tarkastella kuluttamisen kehyksessä. Samoin puhuttaessa tupakoinnin luokkaeroista viitataan yleensä siihen, että tupakointi on Suomessa, kuten muissakin länsimaissa eriytynyt niin, että tupakointi on yleisempää ja runsaampaa alimmissa sosioekonomisissa ryhmissä. Tässä esitelmässä ei niinkään puututa näihin prevalenssieroihin, vaan jäljitetään tupakointiin liittyviä ”luokkakulttuureita”. Tupakoinnissa ei ole pelkästään kyse terveyteen liittyvästä valinnasta tai riippuvuudesta, vaan se on myös kulttuurinen ja sosiaalinen käytäntö, jolla on edelleen varsin vahva, vaikkakin yhä pienenevä jalansija yhteiskunnassamme. Esitys perustuu väitöskirjatutkimukseeni, johon on haastateltu 55 tupakoitsijaa ja tupakoinnin lopettanutta eri ammattiryhmistä. Tupakoinnin merkityksiä on tutkittu sekä Suomessa että muualla maailmassa, mutta onko näissä merkityksissä eroja eri ryhmissä? Mitä on keskiluokkainen tupakointi? Voisiko tupakointi olla raksa miehelle positiivinen symbolinen resurssi?

Aivovammautuneen kokemuksesta rakentuva itsetuntemus

Annamaria Marttila (Taideaineiden ja antropologian laitos, Oulun yliopisto)

Nyky-yhteiskunnan teknillistymisen monimutkaistumisen kautta aivot joutuvat lujille. Yksilön on sopeuduttava, havaittava ja opittava nopeasti, täydesti ja jatkuvasti. Jos ei tähän kykene, tippuu auttamatta keltasta.

Tutkimuskohteeni ovat aivovamman saaneet henkilöt. Tutkin heidän minäkokemustensa kulttuurisia malleja. Aivovamman määrittelyn valtakunnallisen Käypä hoito -suosituksen mukaisesti päähän kohdistuneen ulkoisen voiman aiheuttamaksi vaurioksi aivoissa. Kysymyksessä ovat siten traumaattisesti onnettomuudessa vammautuneet henkilöt. Heillä on siis takanaan vuosia vammattomana. Suurimmassa aivovamman saamisen riskiryhmässä ovat aktiiviset nuoret miehet, mutta toisaalta myös vanhukset. Niin sanottua normaalielämää on siis ehditty elää ja olla mukana työelämässä. Vammautuessa tulee pysähdys; kaikki muuttuu. Yhtäkkiä vamman saanut ei enää välttämättä kykenekään entiseen työhön, vaikka ulkoisesti kaikki olisi kunnossa. Ei ole jalka poikki tai pää kainalossa. Sen sijaan yleistä on väsyminen, muistamisen vaikeudet, kokonaisuuk-

sien hahmotuskyvyn puutteellisuus ja yleinen toiminnanohjauksen ongelmallisuus. Asiat eivät vain tapahdu. Pää ei toimi, ruumis ei toimi. Liikuntakyvyssä sinänsä ei toipumisen jälkeen välttämättä ole mitään vaikeutta. Kuitenkin oma toimintakyky ja jopa persoonallisuus voivat olla suuressa muutoksessa.

Sekä aivovammutuneiden puheessa että kirjoituksissa elämän kuvaukset ovat täynnä kuvauksia oireista, joita vammautuminen on tuonut tullessaan. Tämä on sinänsä ihan luonnollista; mikäli ihmisen arkipäivää hallitsee jokin vamma tai sairaus, on kerronta elämästä jopa kyllästettyä kuvauksilla oireista. Aivovammutuneiden kerronnassa mielenkiintoista on se, että oman kokemuksen kuvaukseen tuntuu olevan vaikea yltää. Kerronta kuulostaa siltä puheelta, mitä vammautunut on kuullut lääkäriltä, neuropsykologilta tai terapeuteilta. Heidän käyttämänsä termit ovat pääosin ammattikieltä, eivät siis arkipäivän kokemuksen kieltä. Myös oman vamman sopeutumisen- tai ymmärrysprosessia kuvataan hoitohenkilöstön avulla saavutetuksi. Lopultakin vammautunut on oppinut tietämään kuka on ja miten toimii, kun häntä hoitavat henkilöt ovat sen hänelle kertoneet. Erilaiset varsin yleisenä aivovammoissa esiintyvät oireet kuten väsyminen, muistamisen ongelmat ja aloittekyvyttömyys ovat sinänsä varmasti aitoa kuvausta vallitsevasta tilanteesta. Sen sijaan tapa, jolla niistä kerrotaan vaikuttaa itsestä etäiseltä. Kuin minuus olisi jokin outo asia, johon ote katosi vammautumisen myötä, minkä jälkeen siihen saadaan kontakti vain ammattilaisten avulla.

Hoitohenkilöstön rooli aivovammutuneen elämässä on yhtäältä merkittävä, toisaalta vammautunut voi haakeutua tai jäädä tilanteessaan yksin. Yksin jääminen voi johtua siitä, että vammautunut ei saa kontaktia muuttuneeseen minäänsä eikä pysty hyväksymään toisten kuvauksia. Tällöin vammautunut on ikään kuin välitilassa, ei missään. Hänen elämänsä on ennemminkin selviytymistä päivästä päivään kuin omanlaisensa elämän elämistä.

Kysymys siitä mihin yhteiskunnalliseen asemaan ja rooliin aivovammutunut asettuu, on oleellinen juuri vammautuneen tarpeiden ja kykyjen näkökulmasta. Kysymys ei ole pelkästään siitä kuinka vammautuneen kyvyt, tarpeet ja persoonallisuus ovat muuttuneet, vaan myös siitä, että muutosta on usein vaikea tunnistaa ja hahmottaa. Vammautunut voi kieltää muutoksen tai olla oiretiedostamaton, jolloin hän ei kykene tunnistamaan muutosta. Kysymys voi myös olla siitä, että vammautunut sen enempiä kuin hänen lähipiirinsäkään tai häntä hoitava henkilöstö ei osaa sanoa mikä on muuttunut ja miten.

Case osteoporoosi: kallista preventiötä?

Kirsi Vainionpää (Yhteiskuntatutkimuksen laitos, Lapin yliopisto)

Osteoporoosi määritellään pienentyneen luuntiheyden ja suurentuneen luun haurauden perusteella, mitkä molemmat lisäävät riskiä luumurtumille. Luuntiheysmittaukset (BDM) ovat keskeisiä osteoporoosin määrittelylle ja päätöksille hoidosta.

Osteoporoosin diagnoosi johtaa riskin hoitoon. Suomessa osteoporoosin hoitoon käytettyjen lääkkeiden, bifosfanaattien, käyttö on kasvanut yli kolminkertaiseksi aikavälillä 1998 - 2004. Myynnin arvo oli vuonna 1998 6,9 milj. euroa ja vuonna 2006 se oli jo 26,9 milj.euroa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on (1) lisätä ymmärrystä siitä, miten osteoporoosin diagnosointi on tullut yleiseksi ja (2) empiirisesti tutkia, miten paljon luuntiheysmittauksia Suomessa tehdään ja johtaako osteoporoosin toteaminen lääkehoitoon sekä (3) arvioida osteoporoosilääkehoidon mielekkyyttä julkisessa terveydenhuollossamme.

Osteoporoosia on alettu markkinoida kansantautina, ja se on hyvä esimerkki siitä, miten terveydenhuollon käytännöt ja resurssien allokaatio muuttuvat olematta näyttöön perustuvia. Kuitenkin julkisesti rahoitetut toimet pitäisivät perustua näyttöön.

Sekä laadullisia että määrällisiä menetelmiä käytetään tässä tutkimuksessa. Lääkärien oppikirjat sekä kaksi lääkärien tärkeintä lehteä (SLL, Duodecim) viimeisiltä kahdelta vuosikymmeneltä ovat kvalitatiivisen materiaalin ydin. Fulbright-professori Lorraine S. Wallacen kanssa teemme yhdessä myös katsauksen noin viiteen suomalaisiin ja amerikkalaisiin naisten terveystieteisiin muutamalta viime vuodelta ja siitä, mitä niissä kirjoitetaan osteoporoosista. Määrällisen materiaalin pohja ovat Kelan tilastot lääkemyynnistä sekä lääkärikäynneistä alueittain Suomessa. ATLAS.ti -tietokoneohjelmaa käytetään laadullisen aineiston analyysissä ja MS Exceliä määrällisen aineiston analyysiin.

Kantaaottamattomuuden etiikka terveydenhuollossa

Pekka Sulkunen (Sosiologian laitos, Helsingin yliopisto)

Potilaana sairaalassa - potilaan moninaisuus sairaalakäytäntöjen tuottamana

Riikka Lämsä (Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto)

Tutkimuksen keskiössä on sairaalahoidossa oleva potilas. Väitöskirjatyössä tarkastelen osallistuvan havainnoinnin keinoin millaisena sairaala ja erityisesti sairaalaosasto näyttäytyy potilaan silmin katsottuna. Minkälaista on viettää sairaalaelämää? Tutkimus on terveys sosiologinen ja etnografinen. Se tuottaa tietoa potilaan asemasta ja osallistumisesta. Tavoitteena on tuoda esiin, millaisia vahvuuksia ja heikkouksia nykypäivän sairaalassa on potilaan kannalta katsottuna.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat moninaisuus (Mol 2002) ja normaali (esim. Canguilhem 1991). Anne-Marie Mol kuvaa kuinka sairaalaympäristön ilmiöt (tauti, keho, potilas) muotoutuvat ja määrittyvät sairaalan sosio-materiaalisissa käytännöissä. Hänen tarkastelemansa tauti, ateroskleroosi, on hieman erilainen paikasta, hetkestä, erikoisalasta tai hoidosta riippuen. Ilmiöiden moninaisuus johtaa etsimään totuuden sijaan hyvyyttä. Emme enää löydä varmuutta kysymällä, onko tieto totta, joten kannattavampaa on miettiä, onko tämä käytäntö hyväksi niille, jotka ovat osallisina siinä. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteeksi asetuu potilas, joka ei ole vain yksi ja muuttumaton. Potilas molilaisittain näytellään tai esitetään sairaalan käytännöissä, materiaaleissa ja tapahtumissa erilaisena eri tilanteissa. Sairaalapotilaan moninaisuuden kautta on mahdollisuus miettiä, mitkä sairaalan käytännöt ovat potilaan kannalta rakentavia ja mitkä kenties antavat aihetta kritiikkiin.

Kaksoisuonteensa mukaisesti normaali on paitsi kuvaileva myös arvottava käsite eli normaalia voidaan käyttää tosiasioiden kuvaamisen lisäksi ilmaisemaan kuinka asioiden tulisi olla. Potilaan normaali määrittyy terveydenhuoltoinstituutiota vahvistavaksi, tavoiteltavaksi asiantilaksi. Potilaaseen sovellettuna normaalin jatkumolle sijoittuvat ne odotukset, ihanteet ja toiveet, joita potilaaseen kohdistetaan. Asteikon toisessa päässä on normatiivinen ideaali täydellisestä potilaasta, kun taas epänormaali potilas on poikkeava, sopeutumaton ja odotusten ja ihanteiden vastainen.

Tutkimuksessa tarkastelen potilaana oloa sairaalassa. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää mitä potiluus sairaalaosastolla on. Tutkimuskysymyksiä ovat 1) Millainen on sairaalan käytäntöjen tuottama potiluus? 2) Minkälaista normaalia potilaalle sairaalaosastolla tuotetaan?

Kerään tutkimusaineiston noin kahdeksan kuukautta kestäväällä osallistuvalla havainnoinnilla kolmella sairaalaosastolla. Aineisto muodostuu 1) kenttäpäiväkirjasta 2) kirjallisesta materiaalista (potilaspaperit, osaston esittelytekstit, potilaspalautteet jne.) sekä 3) potilaiden ja henkilökunnan vapaamuotoisista, keskustelunomaisista haastatteluista. Analysoin aineiston sisällönanalyttisillä menetelmillä Atlas.ti-ohjelmaa apuna käyttäen.

Aineistonkeruu on puolivälissä. Suullisessa esityksessä keskityn aineiston alustavaan analyysiin, joka osoittaa, että monet sairaalan ilmiöt (tila, aika, sosiaaliset suhteet ja tieto) näyttäytyvät potilaille usein toisenlaisina kuin henkilökunnalle. Potilaan positio tuottaa kokemuksellisesti erilaisia havaintoja sairaalaosastosta, mikä korostaa potilaan näkökulmasta tehdyn tutkimuksen tarpeellisuutta sairaalan kehittämistyössä.

Methodology for assessing social, psychological and other patient-related aspects of health technology

Päivi Reiman-Möttönen, Heidi Anttila, Tuija Ikonen & Juha Koivisto (STAKES, Finohta & FinSoc)

Background: The health technology assessment (HTA) aims to produce evidence of the health effects, adverse effects and costs of a new technology for decision makers. In the scope of HTA the analysis of social and patient-related issues has been a peripheral area.

Objectives: The aim of the social domain in EUnetHTA core model of HTA is to identify and define the patient-related issues. This presentation describes an a priori frame for the evaluation of social/patient-related aspects of health technologies. The evaluation concerned two technologies in coronary artery disease: treatment with drug eluting stents, and diagnosis by a multi-slice computed tomography.

Methods: The analysis can be based on different theoretical perspectives. The translation model is one of these perspectives. According to the model the patient has an active role as a co-creator of a technology as well as an evaluator of how the technology works and what the outcomes are.

Results: A comprehensive literature search identified only eight studies addressing social issues. In the second phase of the study expert interviews and patient interviews are going to be conducted. For the evaluation of social/patient-related aspects of health technology two sets of a priori study issues were defined on the basis of a literature review. The first set of study issues focuses on what kind of resources (lay people, practices, money etc.) has to be mobilized and organized for the support of a patient before, during and after the hospitalisation. The second set of study issues focuses on the different social spheres the technology has meaning in and what kind of changes the utilization of a technology may produce in a patient's life before, during and after the actual usage of the technology. The study issues may be used as a general frame for appraising social and patient-related aspects of a technology.

Conclusion: The results of literature review highlight the impression of insufficient evaluation of the social/patient-related issues in HTA. Future studies should focus on patient's needs in different settings and evaluate what kinds of resources are needed to meet these needs.

Hyvinvoinnin alueellinen jakautuminen Suomessa 2000-luvun puolivälissä

Sakari Karvonen & Timo M. Kauppinen (Stakes)

Väestön hyvinvointi on kohentunut, mutta samaan aikaan eriarvo kasvaa. Myös alueelliset hyvinvointierot näyttävät kasvaneen 1990-luvun laman jälkeen. Tässä tutkimuksessa kysytään: mikä eri puolilla Suomea asuvia suomalaisia jakaa? Näkökulma on hyvinvoinnissa, jolla tarkoitamme ns. objektiivista ts. mitattavissa olevin indikaattorein tilasto- tai rekisterilähteissä ilmenevää hyvinvointia. Tutkimus tuottaa yleiskuvan moniulotteisen hyvinvoinnin alueellisesta jakautumisesta Suomessa. Aineisto muodostettiin aiempaan alueerotutkimukseen perustuen siten, että pääasiassa Sotkanetistä valikoitiin indikaattoreita, joiden oletettiin kuvaavan tärkeimpiä hyvinvoinnin ulottuvuuksia: materiaalista hyvinvointia, terveyttä, psykososiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja poliittista osallistumista. Nämä ulottuvuudet jaettiin korrelaatio- ja faktorianalyyysien perusteella yhdeksään ulottuvuuteen, joita kuvattiin yhteensä 22 indikaattorilla.

Kutakin yhdeksää hyvinvoinnin dimensiota kuvaamaan muodostettiin summamuuttuja, ja kunnat ryhmiteltiin summamuuttujien mukaan klusterianalyysin avulla. Analyysissä päädyttiin viiteen kuntaryhmään, joiden sijoittuminen kuvaa hyvinvoinnin alueellista erilaistumista Suomessa 2000-luvun puolivälissä. Tuloksia verrataan vastaavaan ryhmittelyyn 1990-luvun puolivälisestä. Lisäksi analysoidaan kuntaryhmiin kuulumista selittäviä tekijöitä (kaupungistuneisuus, ikärakenne). Lopuksi pohditaan sitä, onko ajallisen analyysin perusteella näyttöä siitä, että Suomi ja suomalaiset olisivat jakautumassa uudella tavalla alueellisesti.

Tiedonsosiologian teoriaa ja menetelmiä

Tutkimuskohteena tiedon ja politiikan rajapinnat: metodologisia kysymyksiä

Marja Alastalo & Maria Åkerman (Tampereen yliopisto)

Tieteen tutkimuksessa on 1990-luvulta alkaen pyritty enenevässä määrin tuottamaan käsitteitä, joiden avulla tieteen ja politiikan yhteen kietoutumista voidaan luonnehtia ja tarkastella empiirisessä tutkimuksessa. Kiinnostuksen lähtökohtana on huomio tiedon tilanteisuudesta. Tieto ei ole arkisto, josta ammennetaan informaatiota ongelmanratkaisutilanteisiin, vaan tieto syntyy ja tulee merkitykselliseksi niissä käytännöissä, joiden avulla arjen ongelmanratkaisuun pyritään. Tämän vuoksi tieto on aina paikallista ja käytäntöihin kiinnittynyttä (esim. Knorr-Cetina 1981; Pickering 2000).

Tiedon tuotannon käytäntöihin keskittyneen tutkimuksen keskeisiksi tutkimusongelmiksi nousevat kysymykset erilaisten käytäntöyhteisöjen kohtaamisesta. Tällöin kiinnostus kohdistuu yhtäältä siihen, miten toimintatavoiltaan, tavoitteiltaan ja tiedon kriteereiltään erilaiset yhteisöt pystyvät muodostamaan toiminnallisen kokonaisuuden ja toisaalta siihen, miten makrotason hallintajärjestelmät kohtaavat mikrotason toiminnan. Rajakohteen (Star & Griesemer 1989, Bowker & Star 2001) ja rajaorganisaation (Guston 2001) käsitteet on luotu analyttisiksi apuvälineiksi edellisen kaltaisten kohtaamisten tarkasteluun.

Arvioimme esityksessämme rajakohteen käsitteen analyttistä käyttökelpoisuutta empiirisen tutkimuksen apuvälineenä. Tavoitteemme on erityisesti nostaa esille sitä, millaisia metodologisia vaatimuksia ja si-
toumuksia käsitteen taustalla oleva ajatus tiedon tilanteisuudesta tutkijalle asettaa, ja mitä nämä vaatimukset tarkoittavat käytännön tutkimustyön kannalta. Käytämme esimerkkejä tutkimuksistamme, joista toinen käsittelee suomalaisen sosiaalitaloustieteen mukauttamista käynnissä olevaan tilastotieteen harmonisoimiseen Euroopan Unionissa ja toinen käsittelee suomalaisen metsätaloustieteen reagoimista muuttuviin metsätalouden käytäntöihin.

Tilastotieto osana kulutuksen hallintaa

Kirsti Ahlqvist (Tilastokeskus)

Esittelen alustuksessani tutkimusta, joka käsittelee väestön kulutukseen ja toimeentuloon liittyviä vaikutuspyrkimyksiä Suomessa 1900-luvun aikana. Aihetta olen lähestynyt väestön kulutuksen tilastotieteen käytäntöjen kautta, jolloin tutkimuksen kohteena on ollut, minkälaisia kulutuksen yhteiskuntapoliittisen hallinnan muotoja, instituutioita ja käytäntöjä on esiintynyt, ja mikä on ollut tilastotiedon paikka tässä prosessissa. Miten kulutuksen hallinnan muutokset ovat ilmenneet tilastollisten käytäntöjen muutoksissa - tietotarpeiden määrittelyissä, käsitteissä, luokituksissa, tietojen käytössä sekä tiedon tuotannon organisoimisen tavoissa.

Kulutuksen hallintaa olen tarkastellut Michel Foucaultilta peräisin olevan modernin liberaalin hallinnan näkökulmasta käsin. Tällöin kulutuksen hallinnan voidaan ajatella sisältävän kaikki ne pyrkimykset, joilla väestön kulutusta pyritään muovaamaan tietyn mukaiseksi. Moderni hallinta merkitsee ennen kaikkea tietoon perustuvia tapoja käsitteellistää todellisuutta. Tutkimusaineistona olen käyttänyt kulutuksen yhteiskuntapoliittisia ohjelmapapereita, tilastointiin liittyviä kansainvälisiä ja kansallisia asiakirjoja, tilastojulkaisuja, tilastoaineistoihin perustuvia yhteiskuntapoliittisia selvityksiä sekä tutkimusraportteja. Kulutuksen käsitteellistämisen tavat, kulutukseen liittyvät vaikuttamisen keinot sekä sitä koskevat tiedon muodot ovat vaihdelleet, mutta ovat olleet kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Kulutuksen hallinnassa on ollut keskeistä etsiä tasapainoa taloudellisen hallinnan ja elämän prosessien (sosiaalisen) hallinnan välillä. Hallinnan tavat, perustelut ja teknologiat sekä tiedon tuotannon tavat ovat vaihdelleet sosiaalisen ja taloudellisen kysymyksen tulkinnasta riippuen. Hallinnan keinoille on ollut ominaista moderni tehokkuus- ja rationalisointiajattelu sekä integroiminen.

Talouden ja sosiaalisen alueen välinen suhde nähtiin viime vuosisadan alussa lähinnä työvoiman uusintamisen kysymyksenä, jolloin yksi keskeinen tiedon muoto oli ravitsemustiede ja mittarit liittyivät toimeentulominimin sekä palkkojen ja hintojen välisen suhteen arviointiin. Kulutukseen vaikuttamisen keinot olivat lähinnä väestön sivilisoimiseen liittyviä koulutuksen ja valistuksen keinoja. Taloudellisen ja sosiaalisen välinen suhde sai uuden tulkinnan, kun talouskasvusta tuli keskeinen yhteiskuntapoliittinen tavoite. Tällöin väestön kulutuksesta tuli sen yksi takaaja. Kulutusta käsitteellistettiin kansantaloustieteessä. Kansantalouden osto-voimasta ja sen jakautumisesta tuli merkittävä mittari ja säätelyn keino. Myös tilastollisella tietojärjestelmällä kansalaiset liitettiin kuluttajina ja tulonsaajina kansantalouden kiertokulkuun. Kulutuksen säätelyn vähittäisen

vapauttamisen myötä kulutusta on yhä enemmän alettu käsitteellistää valinnanvapauksien ja markkinoiden kautta, jolloin kulutuksen taloudellisten ulottuvuuksien lisäksi on tunnustettu sen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Tässä käsitteellistämässä taloustieteen lisäksi sosiologia ja esimerkiksi markkinatutkimus ovat olleet osallisena. Hallinnan keinot liittyvät nykyisin kannustamiseen ja yrittäjyyden korostamiseen. Kulutusta koskevat uudet mittarit liittyvät kuluttajien kykyihin, esimerkiksi kykyihin löytää ja käyttää tietoa sekä täten osallistua jollakin tavalla määriteltyyn kokonaisuuteen (kulutusyhteiskuntaan, tietoyhteiskuntaan, globaaleille markkinoille). Kulutuksen käsitteellistämässä on havaittavissa kuitenkin historiallista monikerroksellisuutta. Uuden hallinnan käytännön ilmaantuminen ei ole poistanut aiempia, vaikka muuttanut niidenkin tulkintakehyksiä.

Kulutuksen käsitteellistämisen muutoksiin on liittynyt myös toimijatahojen vaihtelut sekä tiedontuotannon organisoinnin ja periaatteiden vaihtelut. Nämä kysymykset liittyvät keskeisesti tiedon ja vallan suhteeseen. Kuka määrittelee sen, mitä ja miten tietoa tuotetaan, miten se oikeutetaan, sekä miten läpinäkyvä se on.

Kansalaisosallistuminen kaupunkisuunnittelussa - rajaorganisaatioita vai hybridien hallintaa?

Helena Leino (Tampereen yliopisto)

Kansalaisosallistuminen suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa on ollut jatkuvassa muutoksessa aina vuoden 2000 maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksesta lähtien. Tarkastelen tässä paperissa kansalaisosallistumisen asemaa kaavasuunnittelussa kahden analyttisen käsitteen, rajaorganisaation (boundary organisation, esim. Guston 1999, 2001) ja hybridien hallinnoinnin (hybrid management, esim. Miller, 2001) kautta. Yhdistämällä käsitteitä aikaisempiin empiirisiin tutkimuksiini kansalaisosallistumisen dynamiikasta, (esim. Leino 2006) yritän muodostaa käsityksen siitä, voivatko nämä käsitteet tarjota tuoreen näkökulman kansalaisosallistumisen tutkimuksen kentälle.

Rajaorganisaatioiden tulkitaan toimivan keskustelutilana tieteellisen tiedon ja politiikan välimaastossa. Käsite viittaa myös tilaan, jossa lineaariset ja osallistavat mallit kohtaavat ja kietoutuvat yhteen. Analyysini taustalla on kiinnostus uudenlaisten, dynaamisten, poliittisten tilojen kehittymisen mahdollisuudesta poliittikkaprosesseissa. Clarke Miller (2001) onkin kritisoinut rajaorganisaatioiden tutkimuksen keskittymistä liian staattisten asetelmien analysointiin. Hänen mukaansa nykyiset toiminnan tilat ovat hybridejä, jotka muuttavat muotoaan nopeasti. Miller käyttää tässä yhteydessä termiä hybridien hallinnointi.

Kuten kansalaisosallistumisessa, näen Millerin ajatustavassa korostuvan tilanteellisuuden, toiminnan hetkelisyyden ja haurauden. Herää kysymys: onko rajaorganisaatiokeskustelussa edes tarpeen pohtia pysyviä yhteistoiminnan muotoja, vai pitäisikö keskittyä itsessään dynaamisiin, käytännöistä syntyneisiin toimintamuotoihin? Toisaalta, eivätkö nykypäivänä erilaiset vakiintuneet hallinnolliset instituutiot nimenomaan etsi uusia toimintamuotoja ja toiminnan tiloja, jotka mukautuisivat paremmin epävarmuuden tilanteisiin?

Rajakohteita luontotiedon verkostoissa

Minna Santaola (University of Stuttgart)

Tarkastelen rajakohteen käsitettä varsin uskollisena Starin ja Griesemerin alkuperäiselle empiiriselle kontekstille. Tutkin luontoharrastajien roolia paikallisissa ja ylipaikallisissa luontotiedon verkostoissa ja sitä kautta luonnon monimuotoisuuden hallinnassa. Hahmottelen rajakohteita eri toimijoiden välille Starin ja Griesemerin tyypittelyn pohjalta ja pohdin esimerkiksi Tampereen luonnontieteellisen museon roolia rajakohteena. Harrastajavoimin kootut museon kokoelmat ovat olleet varastoituna vuodesta 1995 lähtien, mikä on hiertänyt kaupungin ja luontoharrastajien välejä.

Star ja Griesemer esittivät luontoharrastajien motiiveiksi osallistua eläintieteellisten kokoelmien kartuttamiseen halun osallistua yhteiseen tieteelliseen projektiin ja tätä kautta edistää luonnonsuojelua. Tilanteen voidaan nähdä muuttuneen sadan vuoden aikana. Luontoharrastajia on vähän, ja he ovat skeptisiä sen suhteen missä määrin luontotiedolla pyritään luonnon suojeluun. Luonnon tutkimuksen professionaalistuttua joudutaan juopaa ammattilaisten ja harrastajien välillä kuroma umpeen uudelleen. Star ja Griesemer esittelivät rajakohteen käsitteen tieteen tekemisen välineenä. Tiede on heidän mukaansa sosiaalista toimintaa joka vaatii yhteistyötä ja neuvotteluja eri toimijoiden välillä. Kuvaus sopii myös politiikkaan määrittelykamppailuina ja yhteisten asioiden hoitamisena. Voitaisiko rajakohteita hahmotella aktiivisesti ongelmanratkaisun välineinä? Tämä herättää kysymyksen rajakohteiden tarkastelussa käytettävästä aineistosta. Star ja Griesemer käyttivät historiallista aineistoa: rajakohteiden hahmottelu saattaa olla helpompaa taaksepäin katsottaessa.

Käynnissä olevissa prosesseissa tunnistettavat rajakohteet saattavat olla muuttuvia. Voidaanko tällöin puhua rajakohteista? Etnografinen metodologia tuntuisi sopivalta rajakohteiden etsintään. Mitä yksityiskohtaisemmin eri sosiaalisista maailmoista ollaan perillä, sitä paremmin onnistunee näiden välisten rajakohteiden tunnistaminen.

Tiedontuotannon käytännöt OECD:n investointipoliittisessa ohjauksessa

Antti Tietäväinen (Tampereen yliopisto)

Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestö OECD:ta voi luonnehtia rajaorganisaatioksi. Järjestön tuottamat tilastot ja talousindikaattorit ymmärretään usein taloustieteellisen tiedon kaltaiseksi neutraaliksi dataksi, jonka avulla politiikan onnistumista on mahdollista arvioida objektiivisesti. Toisaalta järjestöllä on ideologinen rooli. OECD perustettiin vuonna 1948 sotilasliiton Naton sisarorganisaatioksi. Järjestön alkuperäinen projekti oli koordinoita sodanjälkeisen Euroopan uudelleenrakentamiseen tarkoitettua Marshall-apua. Myöhemmin järjestö on ottanut tavoitteekseen vapaan markkinatalouden puolustamisen. OECD:n kaksoisroolin vuoksi on kiinnostavaa tarkastella järjestön tiedontuotannon tapoja: miten tieteestä tehdään politiikkaa ja politiikasta tiedettä?

Analysoin esitelmässä OECD:n tavoitetta avata yhä useampia tuotannon aloja ja valtion infrastruktuurin osia kansainväliselle kilpailulle. Järjestö on pyrkinyt harmonisoimaan kansainvälisiä pääomaliikkeitä käsitteleviä koodeja ja yrittänyt luoda MAI-sopimuksen, joka toteutuessaan olisi liberalisoinut ja yhdenmukaistanut valtioiden investointilainsäädäntöä. OECD:n uusin investointipolitiikan liberalisointiin tähtäävä tekniikka on Investointipoliittinen viitekehys, jonka tavoite on rohkaista erilaisia toimijoita kysymään "oikeita kysymyksiä valtion taloudesta, instituutioista ja ympäristöstä, jossa säännöstöjä luodaan". Koska Investointipoliittista viitekehystä käytetään niin valtion taloudenhoidossa kuin kehitysyhteistyössä, voidaan sitä pitää rajaobjektina, jonka avulla erilaisten sosiaalisten maailmojen välille pyritään luomaan yhdenmukaisuutta.

Sosiaalinen kontrolli ideologisena ilmiönä

Marja Ylönen (Jyväskylän yliopisto)

Tarkastelen vesien saastumisen ja vesirikosten sosiaalista kontrollia Suomessa vuosina 1960-2000 moraalisaantelyn viitekehysten ja ideologia-käsitteen kautta. Ideologian tarkastelu nojaa ideologia-teorioihin ja tiedonsosiologisiin lähestymistapoihin. Omaksun ideologian määrittelyn, jossa irtaudutaan "johtavan" (dominant) ideologian teesistä mutta jossa silti säilytetään joitain sen piirteitä. Sosiaalista kontrollia ideologisena instituutina lähestyn sellaisten uskomusten ja käytäntöjen joukkoina sekä sosiaalisina suhteina, jotka ovat tärkeitä sosiaalisen kontrollin toimimiselle, mutta jotka tuottavat ristiriitaisia seurauksia sosiaalisen kontrollin toteutumiselle, kuten esimerkiksi hyvän viranomaistoiminnan periaatteille ja jotka saattavat peittää alleen eettisesti kyseenalaisia, epätasa-arvoisia ja epäoikeudenmukaisia menettelyjä. Voidaan tietysti huomauttaa, että kaikkeen sosiaaliseen toimintaan liittyy myös ei-aiottuja seurauksia ilman, että kyse olisi ideologiasta. Vaikka näin onkin, pitäydyn ideologian tarkastelussa nojaten ajatukseen, että sillä on merkittävä rooli yksilöiden kognitiivisissa prosesseissa. Yksilöiden ja ryhmien ajattelun voidaan esittää olevan sidoksissa ideologiaan. Ideologia tarjoaa viitekehysten havainnoille ja tekee maailmasta ja toiminnasta mielekkään. Tietystä tilanteesta tietyt uskomukset ja käytännöt voivat saada hegemonisen aseman, jolloin ne voivat olla osaltaan aiheuttamassa ristiriitaisia seurauksia.

Ideologiaa lähestytään diskurssianalyysin keinoin, väittämättä, että ideologia palautuisi yksinomaan diskursseihin. Diskurssi antaa kuitenkin konkreettisen empiirisen tarkastelun kohteen, jossa ideologiaa voidaan hahmottaa. Aineisto koostuu vesiasioita käsittelevän lehden artikkeleista vuosilta 1960 - 2000, viranomaishaastattelusta sekä oikeusasiakirjoista. Esityksessä tullaan tarkastelemaan joko lehtikirjoitusten tai viranomaishaastattelujen analyysiä. Tutkimuksen tuloksena ovat hegemoniset diskurssit ja oikeuttamiset, joiden pohjalta voidaan hahmottaa sosiaalista kontrollia ideologisena ilmiönä. Ideologian käsitteen määrittelyyn ja käyttöön sisältyy ongelmia, joihin palaan esityksen yhteydessä.

Governance by knowledge Co-production of expert knowledge and social order in science and technology policy

Ville Valovirta (VTT)

Expert knowledge plays a fundamental role in governance of modern societies and global economies. Scientific and policy-analytic knowledge articulates and classifies natural and social phenomena and their relationships, thus enabling communication, interaction and governance. A large share of analytic information is produced directly with a purpose to support policy-making and thus enable more reasoned policy-making.

This paper will study the role of expert knowledge in the field of science and technology policy. Of particular interest is the relationship between cognitive frameworks offered by experts and the way science and technology policy evolves as changing representations and transforming institutions. In order to get a grasp on the parallel processes of knowledge and policy, we will employ the notion of co-production, as developed recently within the science and technology studies (Jasanoff 1990, 2004). The main argument of the co-production approach is that knowledge and social order are co-constructed through a mutual process. Creation of new knowledge and social ordering takes place through contingent negotiations in social and organizational practices. More particularly, emergence and stabilization of new objects and framings takes place along four pathways: making identities, institutions, discourses and representations (Jasanoff 2004). This social constructionist account emphasises the constitutive and interactive role of knowledge production and dissemination. It is particularly helpful in studying the role of expert claims, position of experts as policy advisors, and science-policy interfaces.

The paper will present results from a case study on the role of expert knowledge in the science and technology policy in Finland. We will examine a shift towards a more horizontal definition of innovation policy, manifesting as an umbrella notion of 'broad-based innovation policy'. This shift, emphasising a more service-oriented and societal definition of innovation, as a more encompassing alternative to technology-dominated understandings, has evolved in parallel with an extensive production of innovation research, policy analysis and expert advice. Various forms of policy analysis and social and economic research accompany the change in policy-making, which takes form as new policy formulations, institutions and identities. The case study will also discuss particular knowledge-producing mechanisms as boundary organizations (Gieryn 1999, Jasanoff 2004) which have been created at the interface of expert communities and policy. In addition to more traditional expert advisory boards, there are also more novel institutions, such as foresight processes where policy-relevant expert knowledge is created and assembled. These boundary organizations create spheres for collaboration while simultaneously permitting the participants to maintain their own identities. These constitute significant spaces for co-production to occur, as negotiations take place within specific practices, spanning the boundaries of science and policy-making.

The paper concludes by comparing the co-production approach with interpretive approaches. We will critically examine the extent to which the co-production idiom, as formulated within the science and technology studies, can improve our understanding about the relation of knowledge and policy when compared to other interpretive and discourse-analytic policy research. We are particularly keen to assess whether the co-production approach will be able to bridge institutional and interpretive strands of social and political studies, as it promises, through a view to the micro-level dynamics of knowledge constitution. Of special interest will also be to assess how this approach relates to the role of expertise as studied in discourse-analytic policy research (Hajer 1995, Fischer 2003), where the main emphasis is on metaphors, narratives, storylines, and discourse-coalitions (Hajer 2005). Are these perspectives complementary to each other, or do they hold conflicting elements? Finally, the paper presents some tentative conclusions from the case study about how we should understand the nature of modern governance, supported by scientific expertise and policy analysis, and how this could be pictured as a process of reflexive governance by knowledge.

Tunteiden sosiologia - tunteet arjessa ja juhlassa

Tunteet pelissä?

Jaana Lähteenmaa (Helsingin yliopisto, taloustiede) & Teija Strand (Helsingin yliopisto, taloustiede)

Rahapelejä pelataan muunkin kuin rahan vuoksi. Etenkin anglosaksisessa - tällä hetkellä vielä melko vahvasti psykologiseen tutkimusperinteeseen nojaavassa - rahapelitutkimuksessa (gambling studies) laajasti hyväksytyyn tulkinnan mukaan keskeinen rahapelaamiseen motivoiva tekijä on pelaamiseen liittyvät (positiiviset) tunteet, kuten mielihyvä tai jännitys. Kolikon toisella puolella on kuitenkin myös varsin kielteisiä tunteita: jos pelaaja häviää tai pelaaminen alkaa liiaksi häiritä muuta elämää, pelaaja voi kokea esimerkiksi pettymyksen, ahdistuksen tai häpeän tunteita. Pelaaja voi tuntea (?) myös "pakonomaisuutta".

Suomalaisessa "Images of Addiction"- tutkimusprojektissa on kehitelty tulkintaa, jonka mukaan rahapelaamisen muuttuessa addiktiiviseksi kaikki merkitykset lopulta katoavat; pelaajan sisäinen merkitysmaailma ikään kuin tyhjenee (Sulkunen 2007). Tämä tulkinta on kiintoisalla tavalla jännitteisessä suhteessa tunteiden suureen rooliin rahapelaamisessa. Jos Sulkusen ja kumppaneiden väittämä on relevantti, herää kysymys, mitä tunteille sitten tapahtuu addiktiivisessä pelaamisessa. Tunteet kietoutuvat merkityksiin(kin) - jos merkitykset katoavat, katoavatko lopulta myös tunteet, tai ainakin nimettävissä olevat sellaiset? Jääkö jäljelle pelkkä turtunut "koneen hakkaaminen"; "passion sans nom" , ilmiö, jota ranskalainen semiootikko Landowsky on tarkastellut? Entä miten silloin määrittelemme "pakonomaisuuden"?

Empiirisenä aineistona näihin kysymyksiin vastaamiseen käytettävissämme on keväällä 2007 koottu iso aineisto: kyselytutkimus laajoine avokysymyksineen ja -vastauksineen (N= 780), sekä 18 rahapelaajan kvalitatiiviset haastattelut. Aineisto on kerätty Lähteenmaan vetämässä tutkimushankkeessa, jossa myös Teija Strand työskentelee tutkijana. Kysymyksiin ei voi vielä vastata (mm. koska analyysien teko on vasta meneillään), mutta alustavia pohdintoja ja tulkintoja tunteiden, merkitysten (katoamisen) ja addiktiivisen pelaamisen suhteesta voidaan jo esittää.

Miten nuoret puhuvat ja kertovat tunteistaan?

Katariina Löfblom (Turun yliopisto, sosiologia)

Tutkimukseni aiheena on nuorten elämysten yksilölliset ja yhteisölliset merkitykset. Näiden tavoittamiseksi olen kerännyt laadullisen aineiston, joka muodostuu nuorten haastatteluista ja kirjoituksista. Elämys voidaan ymmärtää tunteena tai tietynlaisten tuntemusten kokonaisuutena, eräänlaisena käsitteellisenä ykseytenä, joka perustuu yksilölliseen arviointiin kokemuksen laadullisista ja sisällöllisistä piirteistä suhteutettuna oman elämänkerran tapahtumiin. Tunne voidaan mieltää kokemuksen arvioinnin pohjalta syntyvänä reaktiona, intuitiivisesti.

Tunnepuhe omista kokemuksista kertovana ilmaisumuotona sijoittuu kulttuurisesti yksityisyyden alueelle. Viime aikoina tunnepuhetta on kasvavassa määrin alkanut esiintyä julkisuudessa eli julkisuuden ja yksityisen raja on hämärtynyt myös tässä suhteessa. Tunne ilmaisut ovat tulleet julkisemmiksi. Julkisuutta myös rakennetaan tunnepuheen kautta. Esimerkkinä voidaan pitää erilaisia tunnustuksellisuuden perustuvia käytäntöjä.

Perinteisesti miesten ja naisten puhekuulttuurit ja elämysmaailmat ovat rakentuneet eri tavalla, johtuen pitkälti asioiden erilaisista merkityksistä yksityisissä elämäkerroissa. Sosialisatio pitää yllä tätä maailmoiden kokemuksellista eriytymistä mikä näkyy myös tunteiden ilmaisemisen sukupuolittuneina eroina, mutta erot eivät ole yksistään sukupuolittaisia vaan myös toimintakenttien mukaan eriytyviä. Erilaisilla toiminta-alueilla voidaan ajatella esiintyvän erilaisia tunteista puhumisen muotoja. Sijoituessaan erilaisiin asemiin sosiaalisessa verkostossa, yksilölle myös avautuu erilainen näkökulma tunteisiin sekä puhumisen tapa. Omassa työssäni keskityn selvittämään sitä, miten nuoret elämyksiä käsittelevässä puheessa tuovat esille tunteitaan.

Ohjaavatko tunteet tietämistä ja miten validoimme tunteemme?

Ismo Kantola (Turun yliopisto, sosiologia)

Esitelmän teoreettis metodologisena kehyksenä on brittiläisen kulttuurin sosiologian ajatus kulttuurin autonomiasta suhteessa materiaaliseen perustaansa. Tässä perinteessä kulttuuri voidaan nähdä kollektiivisena

tapana ja käytäntöinä liittää tunteita materiaalsiin rakenteisiin. Liitämme tunteita materiaalsiin rakenteisiin monin eri tavoin. Materiaalinen ei determinoi sitä miten sen koemme.

Esitelmässä verrataan toisiinsa kolmea sosiologisen tutkimusperinteen tapaa ottaa haltuun kulttuurin itsenäisyyttä suhteessa materiaaliseen. Tieto- ja viestintäteknologian käyttöönottotutkimuksessa käytetään tarjouman (affordance) käsitettä kuvaamaan teknologian suunnitellun käyttötarkoituksen ja aktualisoituvan käytön välistä kuilua. Tieteen ja teknologian sosiologiassa käytetään imagon käsitettä kuvaamaan tutkimusta edeltävän kohdetta koskevan mielikuvan voimaa ohjata kohdetta koskevaa tutkimusta ja siitä saatavan tiedon käyttöä. Sosiologisessa kulttuuritutkimuksessa käytetään tuntemisen rakenteiden käsitettä kuvaamaan kulttuuristen muotojen autonomiaa suhteessa materiaaliseen.

Lopuksi pohditaan tunteen luotettavuuden (aitouden) problematiikkaa. Tietoisuus tunteen ensisijaisuudesta ja autonomiasta muuttuvan materiaalsien uudelleen hahmottamisessa saattaa olla yhteydessä jaettujen kollektiivisten kokemusten kysyntään. Juhlinnan uudet muodot voivat toimia tunteen aitouden validaattoreina.

Tunteet ja moraal

Juha Klemelä (Turun yliopisto, sosiologia)

Esitelmäni käsittelee tunteiden ja moraalien välistä suhdetta. Näkökulmani on oikeastaan filosofinen (lähteeni ovat tässä vaiheessa filosofian puolelta), mutta asia on myös sosiologisesti mielenkiintoista. En ole vielä päättänyt, millä tavoin käänän aihepiiriin empiiriseksi tutkimukseksi, mutta esitän joitakin ideoita puheenvuorossani.

Arkikatsannossa ja perinteisessä moraalipsykologiassa moraalien kannalta relevantteihin tilanteisiin liittyy tunteminen. Filosofissa tunteita on pidetty sekä moraalien kannalta elimellisen tärkeinä että tarpeettomina ja toisaalta sekä hyödyllisinä että haitallisina.

Tunteilla on tietenkin fenomenologista itseisarvoa. Esityksessäni otan kuitenkin instrumentaalisen näkökulman. Katson, että tunteilla voi olla sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia moraalisuudessa. Tunteilla on niin indikatiivisia, motivationaalisia, informatiivisia, dilemmanratkaisuun liittyviä, performatiivisia kuin toiminnan konsistenssiinkin liittyviä funktioita. Useimmat näistä ovat myönteisiä, mutta osa voi toimia myös kielteisesti.

Voisi olla mielenkiintoista tutkia empiirisesti tunteiden erilaisten funktioiden toteutumista ja esiintyvyyttä moraalisesti relevantteissa tilanteissa tai projekteissa. Toinen mielenkiintoinen tutkimusmahdollisuus ovat tunteiden funktiot moraalisten dilemموjen ratkaisussa. Sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen tutkimusote ovat mahdollisia.

Työn sosiologia

Työn hektisyys vai kulutuksen houkutus? Aikapaineen lähteet palkansaajilla

Timo Anttila & Tomi Oinas (Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, yhteiskuntapolitiikan yksikkö, Jyväskylän yliopisto)

Kiire tai ajanpuute on noussut kiinnostuksen kohteeksi yhä kasvavassa määrin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja erityisesti työelämäntutkimuksen piirissä. Työpaineiden ja kiireen lisääntymisen onkin nähty kuvaavan kaikkein selvimmin työolojen muutosta viimeisten vuosien aikana. Kiireen tai ajan puutteen syitä on etsitty niin työn kasvaneista vaatimuksista ja työn imusta kuin vapaa-ajan ja kulutuksen muutoksista. Työolo-tutkimukset osoittavatkin kiireen ja työpaineiden kasvua koko EU:n tasolla. Työssä koettu kiire on lisäksi Suomessa yleisempää kuin muissa EU-maissa keskimäärin.

Tässä paperissa tutkimme palkansaajilla kiireen ja aikapulan kokemukseen yhteydessä olevia tekijöitä Tilastokeskuksen ajankäyttöaineiston avulla. Tarkastelemme erityisesti eri ajankäyttömuotojen (ansiotyö, kotityö, vapaa-aika, kulutus) suhdetta kiireen ja aikapulan kokemuksiin. Analyysien perusteella aikapaineen eri ulottuvuuksiin, päivätason kiireeseen ja yleisempään aikapulan kokemukseen vaikuttivat selvästi erilaiset tekijät. Päivätason kiirettä ennustivat selvimmin ansiotyöhön ja kotityöhön käytetty aika, kun taas aikapulan kokemusta ennustivat parhaiten perhetilanne, ansiotyö ja elämäntapa. Miesten ja naisten välillä oli kuitenkin selviä eroja efektien voimakkuudessa. Ansiotyön ja kotityön yhdessä aiheuttamaan kaksoistaakkaan (dualburden) naisilla viittaa havainto, että sekä ansiotyö että kotityö ovat naisilla miehiä voimakkaampia kiireen kokemisen ennustajia. Naiset ovat siten alttiimpia sekä ansiotyön vaatimuksille että velvollisuuksille perhettä kohtaan.

Tulosten perusteella sekä ansiotyö että vapaa-ajan käyttö vaikuttavat aikapaineen kokemuksiin. Tulokset tukevat osittain myös väitettä aikapaineen lisääntymisestä kasvaneiden kulutusodotuksien myötä. Myös aikaisemmat havainnot ammattiryhmien tai sosioekonomisten ryhmien välisistä eroista aikapaineessa selittyvät osaltaan eroissa elämäntavassa ja kulutustottumuksissa.

The role of a Non-Governmental Organization in the improvement of employment in Finland: A case study

Thomas Babila Sama & Marja Järvelä (Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä)

This study discusses one Non-Governmental Organization (NGO) as an alternative institution for the improvement of employment in a Finnish city. Empirical data was collected from 16 employees and from an official of the organization using questionnaires, interviews and participant observation. The data was analyzed qualitatively and the findings revealed that, the organization plays complementary role in cooperating with the government to provide social services to underprivileged groups of people, through which the organization is able to create jobs for long-term unemployed people in the city of Jyväskylä. However, the skill development training of the organization was found to be inadequate for boosting the employability of their employees in the open labour market, once the latter's 1-2 year contract ended. The study concluded that for the organization to become a viable alternative institution for the improvement of employment in the city of Jyväskylä, it must improve the skill development training of their employees, as well as increase collaboration with other actors that are working towards the same goals.

Työelämän laatu työvoiman arvoketjun huipulla ja globalisoituvat työmarkkinat

Kimmo Kevätsalo

Työelämän laatu on ollut länsimaisen työelämän kehittämisen ja tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä vuosikymmeniä. Arvoketjun analyysin merkitys on korostunut tavaroiden ja palvelusten tuotannon verkottuessa ja globalisoituessa.

Esitykseni esioletuksena on, että arvoketjun pääelementit ovat työvoiman, teknologian ja yhteistyön (johtamisen) tuotanto. Niiden historiallisissa kuvauksissa on kohteena ollut arvoketjussa tapahtuneet muutokset. Esimerkiksi jälkiteollisten alueiden (globaalien talouden keskusten ja metropolien) työmarkkinoiden kysynnän oletetaan suuntautuvan ensisijaisesti korkeasti koulutettuun (highly skilled) työvoimaan. Puoliperiferioiden ja

periferioiden (satelliittien) puolestaan oletetaan vastaavan työvoiman kysyntään tuottamalla erityisesti vähän ammattitaitoa vaativia komponentteja, lopputuotteita ja palveluja globaaleille markkinoille sekä työvoimareserviä keskustusten tavara-, palvelu- ja työmarkkinoille. Horisontaalisissa erittelyissä on tarkasteltu työvoiman arvoketjua rajattuna esim. tuotteen tai toimialan suhteen lähtien joko asiakkaasta tai investointipäätöksestä. Arvonlisäysnäkökulmasta tutkittuna arvoketjun keskiössä on ollut palvelu- tai tuotantoprosessissa tapahtuva arvonlisäys, sen jakaminen työn ja pääoman kesken sekä tämän seurauksena työelämän laadussa tapahtuneet muutokset.

Avaan esityksessäni työvoiman tuotannon, uusintamisen ja työelämän laadun käsitteitä globaalista näkökulmasta pitäen lähtökohtana ns. maailman systeemi -teoriaa. Kommentoin lyhyesti arvoketjusta käytyä länsimaista keskustelua. Teen kansallisten ja kansainvälisten työvoimatilastojen sekundaaritulkintaan sekä työmarkkinoiden toimijoita edustavien henkilöiden teemahaastatteluihin perustuvia jatkotutkimuksen hypoteeseja ja päätelmiä. Empiiriset esimerkit edustavat erityisesti puoliperiferioiden (Argentiina, Brasilia, Uruguay, Dominikaaninen Tasavalta, Bulgaria, Unkari, Puola sekä Etelä-Afrikka) ja yhden maailmantalouden keskuksen (EU15 alue) vertailua.

Kehitän siis eteenpäin kirjassani TYÖ Intiassa, Etelä-Afrikassa ja EU:ssa (Kevätsalo 2007) hahmoteltua tutkimussuunnitelmaa globalisoituvan maailman työsuhteista ja työelämän suhteista

Kuutamokeikat ja hämärämiehet

Anna Kontula (Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos)

Harmaalla työllä tarkoitetaan ansiotyötä, josta ei ole suoritettu lakisääteisiä veroja ja maksuja. Harmaan työn arvioidaan olevan vähintään 5 % bruttokansantuotteesta ja kasvussa. Rakennusallalla koko harmaan talouden osuus lienee jo 9-16% tuotannosta.

Harmaata työtä on Suomessakin tutkittu paljon, mutta lähinnä viranomaiskontrollin näkökulmasta. Julkisudessa harmaan työn tekijät kuvataan joko rikollisina tai rikollisten uhreina.

Paperissani jäljitän harmaan työn tekemisen moninaisuutta rakennusallalla. Olen kiinnostunut harmaan työn ruohonjuuritason käytännöistä ja siellä toimivien ihmisten motiiveista. Väitän, että tilanteesta riippuen harmaa työ voi vahvistaa tai heikentää rakennustyöläisen toimijuutta. Rakennusalan verkostoissa harmaa työ nähdään heterogeenisena ja jotkut sen muodoista ovat muita sallitumpia.

Työ, perhe ja hyvinvointi

Johanna Lammi-Taskula & Minna Salmi (Stakes)

Lapsiperheiden vanhempien enemmistö on ansiotyössä ja työttömyys on nykyisin harvinaisempaa kuin väestössä keskimäärin. Työn ja perheen yhteensovittaminen on siten keskeinen haaste lapsiperheiden arjessa: riittävätkö aika ja voimat sekä ansiotyölle että palkattomalle hoiva- ja kotityölle; riittävätkö ansiot ja/tai tulonsiirrot perheen elättämiseen; heikentääkö vai vahvistaako vanhemmuus asemaa työmarkkinoilla.

Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että kokopäivätyössä olevat tuntevat usein aikapulaa perheen kanssa. Pienten lasten äidit kokevat erityisen usein aikapulaa lasten kanssa, miehet taas puolison kanssa (Salmi & Lammi-Taskula 2004). Taloudelliset resurssit määrittävät osaltaan mahdollisuuksia tehdä työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä ajankäytön valintoja (Turpeinen & Toivanen 2008). Tarkastelemme perheen taloudellisten ja ajankäytöllisten mahdollisuuksien välistä suhdetta: tarkoittaako toimeentulon turvaaminen väistämättä aikapulaa, tai perheen kanssa vietetyn ajan turvaaminen toimeentulo-ongelmia?

Työn ja perheen yhteensovittamista helpottavat lainsäädännön tarjoamat perhevapaamahdollisuuksien ja sosiaalipalveluiden lisäksi työyhteisöjen joustavat työaikakäytännöt ja perheystävällinen ilmapiiri (Kinnunen & Mauno 2002; Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2003; Salmi & Lammi-Taskula 2004). Tarkastelemme työpaikan tarjoamaa tukea työn ja perheen yhteensovittamiselle. Kysymme, miten yhtäältä työaikajoustot ja toisaalta työpaineet kuten ylitöiden tekeminen heijastuvat ajanpuutteen kokemuksiin. Selvitämme myös eri ammattiasemassa toimivien välisiä eroja työn ja perheen yhteensovittamisen mahdollisuuksissa ja kokemuksissa.

Paperi perustuu Stakesin Hyvinvointi ja palvelut (HYPA) -hankkeen osana kerätyn lapsiperhekyselyn tuloksille. Kyselyyn vastasi vuonna 2006 1102 isää ja 1762 äitiä, joilla oli alle 18-vuotiaita lapsia.

Varttuneiden kuntatyöntekijöiden työssä jatkaminen vuoden 2005 työeläkeuudistuksen näkökulmasta

Katinka Lybäck (Kuntien eläkevakuutus)

Kunta-alan noin 450 000 työntekijöistä yli kolmasosa on 50- vuotiaita tai sitä vanhempia. Henkilöstön keski-ikä (45 vuotta) on kuntasektorilla korkeampi kuin muilla työmarkkinasektoreilla. On arvioitu, että seuraavien kymmenen vuoden aikana joka kolmas kuntatyöntekijä siirtyy eläkkeelle. Uutta henkilöstöä tarvitaan paikkaamaan eläkepoistumaa, mutta tavoitteena on myös kuntatyössä jo olevien työssä jatkamisen tukeminen.

Suomalainen työeläkejärjestelmä uudistettiin vuonna 2005. Uudistuksen tavoitteena oli eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen ja sitä kautta työssä jatkamisen tukeminen entistä pidempään. Tavoitetta varten varhaiseläkereittejä karsittiin, varttuneiden työntekijöiden eläkekarttumaa korotettiin ja vanhuuseläkeikä muutettiin joustavaksi. Kolmen vuoden jälkeen onkin aika kysyä, siirrytäänkö eläkkeelle myöhemmin ja jatketaanko työelämässä kauemmin kuin ennen uudistusta.

Alustuksessa tarkastellaan eläkeiässä olevien kuntatyöntekijöiden työssä jatkamista työeläkeuudistuksen näkökulmasta. Analyysi pohjautuu Kuntien eläkevakuutuksen rekisteritietoihin työeläkevakuutetuista ja vanhuuseläkkeelle siirtyneistä. Tarkastelujaksona ovat vuodet 2000-2007.

Kuntasektorilla eläkeuudistus näyttäisi lisänneen innostusta eläkeikäisten työssä jatkamiseen ja vanhuuseläkkeelle siirtymisen lykkäämiseen. Työssä yli vanhuuseläkeikänsä jatkaneiden osuus on noussut selvästi. Esimerkiksi vuonna 2007 vanhuuseläkkeelle siirtyneistä 23 prosenttia oli lykännyt eläkkeelle siirtymistään, kun vuonna 2004 vanhuuseläkkeelle siirtyneistä ns. eläkkeen lykkääjiä oli alle 5 prosenttia. Eläkeuudistuksen jälkeen 60-64 -vuotiaiden ikäryhmässä työssä jatkaminen on lisääntynyt kuusi prosenttiyksikköä kahden vuoden aikana.

Tarkastelujakson aikana myös vanhuuseläkkeellä jo olevien työssäkäynti on kasvanut. Kun työssäkäyviä vanhuuseläkeläisiä oli esimerkiksi vuonna 2000 prosentti (noin 1 000 henkilöä) kaikista vanhuuseläkkeellä olleista, vuonna 2006 työtätekevien vanhuuseläkeläisten osuus oli noussut yli kahteen prosenttiin (noin 3 000 henkilöä). Suuri osa vanhuuseläkeläisten työssäkäynnistä on keikkaluontoista ja lyhytaikaista.

Näinkin lyhyen tarkastelujakson aikana voidaan todeta, että varttuneiden kuntatyöntekijöiden työssä jatkaminen on lisääntynyt 2000-luvulla. Tämä ei ole kuitenkaan vain vuoden 2005 työeläkeuudistuksen ansiota. Myös sitä aiempien kunnallisten eläkelain muutosten merkitys on suuri, sillä esimerkiksi eläkeikien nostot on toteutettu pitkillä siirtymäajoilla. Eläkelainsäädännöllisten muutosten lisäksi yhteiskunnallisilla ja taloudellisilla olosuhteilla, työvoiman saatavuudella sekä asenteilla ja arvostuksilla on suuri merkitys varttuneen työvoiman työssä jatkamisessa.

Työorganisaation perheystävällisyys hengessä ja käytännössä

Minna Salmi & Johanna Närvi (Stakes)

Perheystävällisyyden määrittelyssä on edellytetty, että perheystävällisessä organisaatiossa johto ja esimiehet asennoituvat myönteisesti henkilöstön perhe-elämään sekä työn ja perheen yhdistämisen vaatimuksiin, ja että he ovat halukkaita kehittämään toimia työn ja perheen yhdistämisen helpottamiseksi (Thompson ym. 1999 Kinnusen ja Maunon 2002 mukaan, myös Turpeinen ja Toivanen 2008). Jotta perheystävällisyys ei jäisi henkimaailman asiaksi, joka on olemassa vaikka se ei operationalisoituisikaan käytännöiksi, on myös erotettu yritysten perheystävällisyydessä kolme eri vaihetta: 1. vaiheessa tietoisuus työn ja perheen yhteensovittamisen tematiikasta kasvaa ja työntekijöiden ongelmia tunnistetaan, asiaa lähestytään vähittäin ja vain joitakin käytäntöjä omaksutaan; 2. vaiheessa omaksutaan kokonaisvaltaisempi lähestymistapa työn ja perheen yhteensovittamiseen ja laaja valikoima erilaisia käytäntöjä, ja vasta 3. vaiheessa työn ja perheen yhteensovittamisen kysymykset ovat täysin integroituneet yrityskulttuuriin (Galinsky ym. den Dulkin 2001 mukaan). Voidaankin lähteä siitä, että niin vahva termi kuin perheystävällisyys edellyttää organisaatiolta aktiivisia toimia.

Tarkastelemme paperissa sitä minkälaisessa suhteessa suomalaisten työorganisaatioiden itselleen antama perheystävällisyysarvio ja käytännön toimien olemassaolo ovat toisiinsa. Aineistomme ovat Stakesin "Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo" -hankkeessa yksityisen ja julkisen sektorin työpaikoille keväällä 2007 tehtyyn kyselyyn saadut henkilöstöasioista vastaavien vastaukset (n=551). Henkilöstöjohton vastauksia vertailaan toiseen, luottamushenkilöiltä kerättyyn aineistoon (n=416), jonka vastaajat ovat samoilta aloilta, vaikkakaan eivät samoista organisaatioista kuin henkilöstöjohtoa edustavat vastaajat. Tarkastelemme myös 13 organisaation henkilöstöjohton haastattelussa perheystävällisyydelle annettuja tulkintoja.

Henkilöstöjohton organisaationsa perheystävällisyydestä asteikolla 1-10 antamien arvosanojen keskiarvo on 7,04 ja peräti 53 % vastaajista on antanut arvosanaksi vähintään 8. Työn ja perheen yhteensovittamista helpottavien käytäntöjen yleisyys on organisaatioissa kuitenkin aivan eri mittaluokkaa. Perhevapaille lähtemistä ja niiltä palaamista tukevia käytäntöjä on parhaimmillaankin vain noin kolmanneksessa organisaatioista. Työaikajoustoista yleinen käytäntö on liukuva työaika, mutta muita käytäntöjä on tarjolla vain 20-40 prosentissa organisaatioista; sairaan lapsen hoitoapua on saatavilla vain muutamassa prosentissa organisaatioista.

Luottamushenkilöiden vastauksia voi verrata henkilöstöjohton vastauksiin vain suuntaa-antavasti. Tälläkin varauksella voinee todeta, että ristiriita vastauksissa on perheystävällisyyden sisältöä pohdittaessa kiinnostava: luottamusmiesten organisaationsa perheystävällisyydestä antamien arvioiden keskiarvo on 5,85 ja vain reilu neljännes on antanut arvosanaksi 8 tai paremman.

Haastattelujen alustava analysointi viittaa siihen, että perheystävällisyys helposti ymmärretään lainsäädännön edellyttämien työnantajan velvollisuuksien noudattamisena sekä yleisenä perhemyönteisenä ilmapiirinä ja tilannekohtaisena joustavuutena. Myönteinen ja joustava ilmapiiri näyttää kuitenkin harvemmin konkreettisesti vakiintuneeksi, lainsäädäntöä täydentäviksi toimintakäytännöiksi.

Tulokset suuntaavat pohtimaan sitä onko suomalaisten työorganisaatioiden perheystävällisyys vielä ensimmäisessä vaiheessaan.

Epävarmat tulevaisuudet - Millä tavalla työelämän epävarmuudet ja tulevaisuusodotukset liittyvät toisiinsa?

Antti Saloniemi (Porin yksikkö, Tampereen yliopisto) & Pekka Virtanen (Terveystieteen laitos, Tampereen yliopisto)

Vielä kymmenisen vuotta sitten oli tyypillistä, että työelämän epävarmuuksia luotaavat artikkelit alkoivat valitellulla asialla koskevan tutkimuksen vähäisyydellä. Työelämän muutokset ja toisaalta myös sosiologian teoriakeskustelut ovat kuitenkin oleellisesti muuttaneet tilannetta, epävarmuuden tutkiminen on nykytilanteessa pikemminkin valtavirtaa kuin marginaalia.

Tarkastelumme perustuu Tilastokeskuksen vuoden 2003 Työelämän laatu- aineistolle (n= 4101). Tutkimme tapoja, joilla erilaiset työn epävarmuudet ovat suhteessa tulevaisuusodotuksiin. Jo lähtökohtamme sisältää kriittisen tulokulman nykykeskustelun tiettyihin painotuksiin. Lähtökohtamme epävarmuuden moniulotteisuus; koettua ja työsuhteen mukaista (vakituinen / määräaikainen) ei voi täydellisesti samaistaa keskenään. Käytimme kolmea epävarmuuden mittaria: työsuhtemuotoa, uhkaa työsuhteen päättymisestä ja uhkaa työtehtävien muuttumisesta. Tulevaisuutta luodattiin arvioilla mahdollisuuksista löytää uusi työpaikka, halukkuudella jättää nykyinen työn ja intoa luopua palkkatyöstä kokonaisuudessaan.

Tulokset korostivat epävarmuuksien vaihtelua työelämän eri aluilla. Työsuhdetyypin mukainen epävarmuus keskittyy julkisen sektorin töihin, naisille ja nuorille. Sen sijaan uhka työsuhteen päättymisestä on kiinnittynyt erityisesti teollisuuden ja rakentamisen töihin. Naiset ja alemmat toimihenkilöt raportoivat herkimmin työtehtävien vaihtumisen uhasta. Pessimistisimmin uuden työn löytymisen mahdollisuuksiin suhtauduttiin teollisuudessa ja yksityisissä palveluissa, ne olivat myös aloja, joilla oli eniten halukkuutta jättää nykyinen työ. Lähtöhalut riippuivat myös sosioekonomisesta asemasta, yleisintä se on työntekijöillä ja vähäisintä ylemmillä toimihenkilöillä.

Tarkastelut tulevaisuuksien ja epävarmuuksien suhteista tehtiin erikseen naisille ja miehille. Menetelmänä käytettiin logistista regressiota, tarkasteluissa vakioitiin ikä, sosio-ekonominen asema ja toimiala. Miehillä määräaikainen työ tai tehtäväepävarmuus eivät olleet yhteyksissä tulevaisuusarvioihin. Pikemminkin viitteitä oli siitä, että määräaikaisessa työsuhteessa tulevaisuuteen suhtauduttiin vakinaisia luottavaisemmin. Tulos oli ratkaisevasti toisenlainen tarkasteltaessa tulevaisuutta työsuhteen päättymisen uhan valossa. Tämän

epävarmuuden alla halu jättää koko työelämä ja myös epäilyt omista työllistymismahdollisuuksista olivat osapuilleen puolitoista kertaa ja halu vaihtaa työpaikka lähes kaksi kertaa yleisempää.

Naisten arviot olivat pääpiirteissään samanlaisia kuin miehillä. Vaikka määräaikaisuus on nimenomaan naisille tyypillistä, se ei näytä olevan yhteydessä pessimistisiin tulevaisuus odotuksiin, viitteitä löytyi pikemminkin päinvastaisesta suunnasta. Naisillakin työpaikan menettämisen uhka vähensi uskoa omaan työllistymiseen ja lisäsi halua jättää nykyinen työpaikka. Tehtäväepävarmuus kasvatti intoa jättää työpaikka liki kaksinkertaiseksi. Myös palkkatyöstä vetäytyminen houkutteli merkittävästi enemmän tilanteessa, jossa tehtävät uhkasivat muuttua. Kaikkiaan tulokset antoivat myös selviä viitteitä siitä, että koettu epävarmuus lisäsi pessimistisiä tulevaisuus arvioita enemmän vakituudessa kuin määräaikaisessa työsuhteessa olevilla.

Tulosten perusteella yleistävä puhe epävarmuudesta ei ole perusteltua, eri tyyppisten epävarmuuksien suhde tulevaisuusodotuksiin on varsin erilainen. Koettu työpaikan menetyksen uhka varjostaa tulevaisuutta huomattavasti enemmän kuin työsuhteen määräaikaisuus. Kaikkiaan tulokset viittaavat vahvasti siihen, etteivät riskit työelämässä ja -markkinoilla jakaannu millään tavalla satunnaisesti, vaan ne edelleen varsin voimakkaasti myötäilevät työelämän perinteisiä jakoja.

Urheilun ja liikunnan sosiologia

Sukupuolittava käytäntö ja kaupalliset tuotteet elämäntapalajeissa

Johanna Ylipulli (FM, Kulttuuriantropologian oppiaine, Oulun yliopisto)

Kulttuuriantropologian alaan kuuluvassa väitöskirjatutkimuksessani tarkastelen urheilvien naisten ruumiillisuutta kahdella tasolla: sekä eleyissä kokemuksissa että mediarepresentaatioissa. Keskityn liikuntalajeihin, joiden harjoittajat - tahtomattaan tai tarkoituksella - rikkovat feminiinisyyden konventioita ja astuvat traditionaalisen maskuliinisyyden puolelle. Olen erityisen kiinnostunut ns. elämäntapalajeista (engl. lifestyle sports, esim. kiipeily, skeittaus, surffaas).

Tutkimukseni kannalta elämäntapalajit ovat kolmessa suhteessa kiinnostavia: ensinnäkin ne ovat lähes poikkeuksetta miesvaltaisia, toiseksi niiden suosio on tällä hetkellä voimakkaassa kasvussa, ja kolmanneksi niillä on usein suuri merkitys harrastajiensa identiteetille ja koko elämäntavalle. Elämäntapalajien harrastajat kokevat usein luovansa vaihtoehtoista tilaa ja uusia arvoja, joten heidän kokemustensa tulkinta sukupuolinäkökulmasta voi olla hedelmällistä. Näiden lajien muodostamisessa alakulttuureissa syntyvää maskuliinisuuksi onkin hiljattain alettu tutkia, mutta feminiinisyyden tutkiminen on ollut tähän asti hyvin vähäistä.

Alakulttuurisuuteen voi liittyä vallitsevia valtarakenteita ja esimerkiksi kulutuskulttuuria vastustavia sävyjä. Toisaalta elämäntapalajit ovat kaupallista välineurheilua, jossa identiteettiä rakennetaan myös esimerkiksi brändiuskollisuudella. Urheilussa välineistä ja vaatteista muotoutuu usein sukupuolittavia artefakteja. Sukupuolispesifien vaate- ja varustemerkkien avulla naisharrastajat voivat toisaalta myös luoda omaa tilaa maskuliiniseen alakulttuuriin. Naisten tuotteissa naisellinen estetiikka ja viittaukset yhdistyvät lajille ominaiseen estetiikkaan ja lajin vaatimukseen. Tuotteet mahdollistavat naissukupuolen esilletuomisen, naiseuden performatiivisen tekemisen, sellaisissa ympäristöissä ja toiminnassa, jotka on traditionaalisesti liitetty maskuliinisuuksiin.

Alustuksessa tarkastelen elämäntapalajeja sukupuolinäkökulmasta ja pohdin kaupallisten tuotteiden käyttöä sukupuolittettujen identiteettien ja oman alakulttuurisen tilan rakentamisessa.

Liikuntamatkailu suomessa - tyypeistä teoriaan

Hanna Vehmas (Liikuntasosiologian assistentti, Jyväskylän yliopisto)

Liikuntasosiologian alaan kuuluva väitöskirjatutkimukseni käsittelee liikuntamatkailua. Liikuntamatkailulla tarkoitetaan joko aktiivista liikuntaan tai urheiluun osallistumista matkoilla, matkustamista liikunta- tai urheilutapahtumiin tai matkustamista urheiluhistoriallisesti tai fanikulttuurin kannalta merkittäviin kohteisiin. Vaikka historiallisesti ensimmäiset merkit liikuntaan liittyvästä matkailusta voidaan löytää jo Antiikin olympialaisista, on liikuntamatkailusta konstruoinut oma matkailuelinkeinon muotonsa vasta 1980-1990-luvulla. Liikuntamatkailun kansainvälinen tutkimustoiminta on ollut melko vilkasta erityisesti 2000-luvulta lähtien. Tutkimukset ovat kuitenkin keskittyneet pääosin liikuntamatkailun eri muotojen ja matkailijaprofiilien kuvailuun sekä liikuntamatkailun markkinoihin ja taloudellisiin vaikutuksiin. Sen sijaan liikuntamatkailun sosiologinen tarkastelu ja yhteiskunnallinen konteksti ovat jääneet tutkimuksissa vähäiselle huomiolle. Tarkastelen liikuntamatkailua Weberin protestanttisen etiikan ja Bourdieun strukturalistisen konstruktivismien näkökulmista. Kysyn tutkimuksessa miten liikuntamatkailua voidaan suomalaisessa yhteiskunnassa sosiologisesti selittää ja tulkita. Tutkimuksen osakysymyksenä pohdin sitä, miten työelämän ja vapaa-ajan rajapintojen hämärtyminen, terveysajatelu, luontosuhde, yhteisöllisyyden kaipuu sekä viihteellisuuden ja kaupallisuuden merkitys yhteiskunnassamme voivat toimia liikuntamatkailun selittäjinä. Tutkimukseni yleisenä tavoitteena on liikuntamatkailuilmiön kuvailu, joka lisää tietoa ja ymmärrystä ilmiön käytänteistä ja yhteiskunnallisista yhteyksistä.

Sosiologiseen tutkimuskirjallisuuteen tukeutuen olen konstruoinut tutkimustani jäsentävän liikuntamatkailija-tyypittelyn, joka on ohjannut tutkimukseni empiirisen aineiston lukutapaa. Empiirinen aineisto koostuu liikuntamatkailijoiden teemahaastattelusta, joita analysoin sisällönanalyysin menetelmin.

Asiasanat: liikuntamatkailu, sosiologia, tyypittely, protestanttinen etiikka

Luonnossa liikkumisen kulttuuriset selitysmallit

Mikko Simula (Litm, Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteiden laitos)

Tässä väitöskirjatutkimuksessa lähestytään suomalaisten luontosuhdetta luonnossa liikkumisen näkökulmasta. Tarkastelut kohdistuvat niihin kulttuurisiin kielenkäytön tapoihin, joilla liikkujat tulkitsevat luontoa ja antavat sille merkityksiä. Tutkimustehtävänä on selvittää, minkälaisen diskurssien avulla liikkujat rakentavat käsityksiään luonnosta ja luonnossa liikkumisesta. Tutkimusaineisto koostuu 43:sta haastattelusta.

Tutkimuksen teoreettiset perustat ovat sosiaalisessa konstruktionismissa. Aineiston analysoinnissa sovelletaan diskurssianalyttistä metodologiaa. Näistä elementeistä koostuva tutkimuksen teoreettinen viitekehys määrittää tutkimuskohteen seuraavasti: Käsitykset luonnosta ja sen merkityksistä eivät ole historiallisesti yleisiä ja pysyviä vaan niihin asiayhteyksiin, yhteisöihin ja kulttuureihin kiinnittyviä, joissa ne ilmenevät. Ne syntyvät, jäsentyvät ja rakentuvat uudelleen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erimuotoisten kielellisten diskurssien välityksellä.

Tutkimusaineistosta on erotettu kolme luonnossa liikkumisen diskurssia: traditionaalis-pragmaattinen, romanttis-ekspressiivinen ja harrastukselliskollektiivinen diskurssi. Yksityiskohtaisessa analysoinnissa on keskitytty erityisesti näiden peruskertomusten kulttuuriin taustoihin ja rakenteisiin. Myös puhujakuvia on tarkasteltu.

Traditionaalis-pragmaattinen luontopuhe kiinnittyy luontoistaloudelliseen - maanviljelyyn, keräilyyn ja pyyntiin perustuvaan - elämäntapaan. Luontoa tulkitaan paitsi perheen toimeentulon ja yhteisöperinteiden myös josain määrin oman identiteetin viitekehyksessä. Suhde luontoon kuvautuu kerroksiseksi ja tässä mielessä syväksi. Se kuitenkin korostaa niitä yhteisöllisiä tarpeita, jotka kohdistuvat muun muassa maahan, metsään, vesistöihin ja vuodenaikoihin. Tässä diskurssissa luonto ymmärretään elinympäristöksi ja luonnossa liikkuminen osaksi maaseutukulttuurin luontosuhdeperintöä.

Juuriltaan urbaani romanttis-ekspressiivinen luonnossa liikkumisen diskurssi artikuloituu olosuhteissa, missä luonto sijoitetaan arjen elinympäristöjen ulkopuolelle. Se on luonteeltaan korostuneen dialektista. Siinä arkista elämää kuvaavat käsitteet asetetaan vastakkain luonnon ominaisuuksia ja arvoa kuvaavien käsitteiden kanssa. Se muotoilee näkemyksen, jossa esimerkiksi suo-, metsä- ja järviympäristöt nähdään arkisten ympäristöjen vastakohdiksi. Luonto määritetään tilaksi, missä liikkuja voi irrottautua arjen aikomuksista, velvoitteista ja merkityksistä. Tässä diskurssissa suhde luontoon muodostuu subjektiivisten luontoelämysten ja -kokemusten välityksellä. Kokemuksellisuuden kuvaukset korostuvat toiminnan esittelemisen sijaan.

Harrastukselliskollektiivinen diskurssi nivoutuu luonnossa liikkujien kansanliikkeisiin. Siinä luonto liitetään itsestään selväksi osaksi jotakin muotonsa vakiinnuttanutta harrastusta. Luonto ymmärretään sosiaalisen toiminnan tilaksi, jonka merkitykset johdetaan siitä, miten se soveltuu kulloisenkin toiminnan tarkoituksiin. Lisäksi luonnon merkityksellisyyttä määrittävät kuvaukset läheisestä luontosuhteesta ja luontoa arvostavasta elämäntavasta. Diskurssissa konstruoituu toiminnallinen yhteys sekä luontoon että muihin luonnossa liikkujiin. Suhde luontoon on samanaikaisesti kollektiivinen ja henkilökohtainen asia.

Edellä kuvatut luonnossa liikkumisen diskurssit muodostavat toisistaan erottuvia merkityksellisyyden lähteitä. Ne ovat kokonaisuuksia, joilla on omat historiansa ja omat dynamiikkansa. Ne muodostavat vaihtoehtoisia luonnossa liikkumisen peruskertomuksia, joiden avulla luonnossa liikkujat voivat selittää ja arvottaa tekemistään.

Yksi tutkimuksen tärkeä havainto on juuri tämä merkityksenannon vaihtoehtoisuus. Kaikki haastateltavat sovelsivat useampaa kuin yhtä lausumakokonaisuutta luonnossa liikkumistaan selittäessään. Toisin sanoen he olivat omaksuneet useampia diskursseja ja myös tulkitsivat luonnossa liikkumistaan interdiskursiivisesti. Tämä interdiskursiivisuus puolestaan liittyi monelta osin yhteiskunnan elinkeinorakenteiden ja haastateltavien elämäntapojen tai -tilanteiden muutoksiin. Kaiken kaikkiaan aineisto vahvistaa käsityksen, jonka mukaan yksilön suhde luontoon ei ole ajasta ja tilanteesta toiseen muuttumattomana säilyvä asia.

Avainsanat: diskurssianalyysi, kaupunkitutkimus, luontoliikunta, luontosuhde, maaseutusosiologia, sosiaalinen konstruktionismi

Visuaalinen sosiologia

Paikallisen kansalaisuuden visuaaliset järjestykset. Kansalaisuus kaupunkilehtien ja aktivistisivustojen representaatioissa Suomessa ja Ranskassa

Eeva Luhtakallio (Helsingin yliopisto)

Tässä esitelmässä analysoin kansalaisuuden representaatioita, jotka osaltaan muotoilevat kansalaisuutta, poliittisuutta ja demokratiaa koskevia visuaalisia järjestyksiä paikallistasolla Suomessa (Helsingissä) ja Ranskassa (Lyonissa). Pierre Rosanvallonia (2006) mukailen tarkastelen kahdenlaisia paikallisia representaatioita kansalaisista: yhtäältä valtaapitävän järjestelmän tuottamia ja toisaalta vastademokratiaan lukeutuvien ryhmien tuottamia. Tutkin tämän visuaalisen jännitteen ilmenemisiä vertailevasta näkökulmasta ja pohdin, mitä sen perusteella voidaan ymmärtää paikallisen kansalaisuuden ehdoista ja ilmenemisestä suomalaisessa ja ranskalaisessa kontekstissa. Tutkimuksessa käytetty aineisto koostuu ensinnäkin Helsingissä ja Lyonissa julkaistavien, kaikille asukkaille jaettavien tiedotuslehtien (Helsinki-info ja Lyon Citoyen) kuvista ja niihin liittyvistä teksteistä vuosilta 2004-2007. Toisen osan aineistoa muodostavat molempien kaupunkien kansalaisaktivistien sivustoilta kerätyt kuvat ja videoklipit. Althusserin termein erilaisina kansalaiseksi tunnistautumisen kutsuhuutoina nämä kuvastot muodostavat jännitteen, jota tarkastelemalla voidaan hahmottaa paikallisen kansalaisuuden visuaalisten järjestysten piirteitä ja reunaehtoja ja näiden eroja ja yhtäläisyyksiä vertailumaissa. Kansalaisuuden representaatioita määrittävät voimakkaasti kuvattujen sukupuoleen, etniiseen alkuperään ja ikään kiinnittyvät merkitykset. Käyttämässäni aineistoissa representaatioiden tuotantoehdot myös poikkeavat toisistaan suuresti. Voidakseni huomioida nämä eri ulottuvuudet ja systematisoidakseni niiden analyysin, olen käyttänyt apunani Erving Goffmanin kehysanalyysiin pohjautuvaa menetelmää. Olen analysoinut visuaalisia representaatiota sosiaalisessa kontekstissaan ja hahmottanut niissä esiintyviä kehystyksiä kahdella tasolla: määrääviä kehystyksiä, jotka rajaavat kuvan ensisijaisen merkitysyhteyden ja sekundaarikehystyksiä, jotka suuntaavat, siirtävät tai murtavat ensisijaisia tulkintoja.

Alkoholi naistenlehtien mainonnassa 1960-luvulta 2000-luvulle

Jukka Törrönen (Tukholman yliopisto) & Inka Juslin (Tampereen yliopisto)

Esitelmän aineisto koostuu naistenlehtien mainoksista, jossa alkoholi on joko pääaiheena tai esiintyy osana muuta mainontaa. Mainokset on kerätty seitsemästä lehdestä, Kodin Kuvalehdestä (1967-2006), Kotiliedestä (1967-2006), Kauneus & Terveystestä (1967-2006), Me Naisista (1976-2006), Gloriasta (1991-2006), Trendistä (1991-2006) ja Cosmopolitanista (1999-2006). Yhtäältä kysymme, millaisia juomiseen liittyviä subjektiasemia naistenlehtien mainokset ovat olleet rakentamassa lukijoilleen 1960-luvulta tähän päivään. Toisaalta päättelämme, mitä subjektiasemissa ilmenevät transformaatiot ja siirtymät kertovat juomisen kulttuurisen paikan muutoksista. Sovellamme analyysissämme semioottisia ja fenomenologisia visuaalisen aineiston lukutapoja. Aineiston alustava analyysi tuo esiin, että 1960-luvulla nainen liitetään mainonnassa parisuhdetta hoitavan naisen tai kotiäidin sukupuoliasemiin. Naisen juominen yhdistetään kodin yksityistiloihin, ruokailutilanteeseen, parien seurusteluun tai edustustilaisuuksiin. 1970- ja 80-luvuilla samantyyppiset positiot jatkavat elämäänsä hienoisia uusia piirteitä saaden. 1990- ja 2000-luvuilla nainen rooli aktiivisena julkisen tilan toimijana vahvistuu ja juominen kytkeytyy naisen omaan aikaan, nautintoon ja mielihyvään. Juova, itsetietoinen nainen piiryy esiin vastuullisena kuluttajana, erottautuvana kuluttajana, mustavalkoisena kuluttajana ja irtiotoihin suuntautuneena kuluttajana.

Suurlakko komiikkana

Ralf Kauranen (Åbo Akademi) & Pekka Rantanen (Tampereen yliopisto)

Esitelmässä tarkastellaan kuvauksia suurlakosta 1905 suomalaisessa pilalehdistössä heti suurlakon jälkeisenä aikana. Minkä kuvan suurlakosta antaa humoristinen tai pilkallinen visuaalinen ja tekstuaalinen jäsenystapa? Mitkä suurlakkoon liittyvät tapahtumat, henkilöt tai ryhmittymät ovat huumorille alistetut? Mihin kohdistuu mahdollinen pilkka? Heijastuvatko pilalehtien aineistossa erilaiset jäsenystavat kuin muussa suurlakkoa koskevassa julkisuudessa? Vai nostaako huumorin keinoin ilmaistu ymmärrys suurlakosta näkyville uusia ulottuvuuksia tästä poliittisesti keskeisestä tapahtumasta?

Internetin kiertelevät sikiökuvat

Riikka Homanen (Tampereen yliopisto)

Alustukseni käsittelee internetin sikiökuvia. Aihettani ohjaa huomio siitä, että lähinnä angloamerikkalainen abortinvastainen aktivismi on luonut eräänlaisen maailmanlaajuisen "globaalien sikiön" kierrättämällä erilaisissa medioissa, kuten internetissä, representaatioita sikiöstä. Näin tietynlaiset representaatiot sikiöstä ja niiden esittämisen konteksti tulevat tutuiksi ja mukautetaan moniin paikallisiin kuvastoihin ja tapoihin merkitä syntymätöntä. Esimerkiksi internetissä erityisesti ultraäänitekniikoiden mahdollistama näkymä kohtuun on jo pitkään valjastettu erilaisiin tarkoituksiin. Kun tieteellisteknologinen kuvasto ja diskurssit näin yhdistyvät erilaisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin tapoihin merkityksellistää, sikiö subjektifioituu monella tapaa. Alustukseni tavoitteena on tarkastella tapoja, joilla Internetin sikiökuvissa ja niihin liitetyissä teksteissä representoidaan sikiöitä. Samalla kyse on siitä, minkälaista toimijuutta sikiöille annetaan. Alustuksen teoreettisena orientatona on ruumiinsosiologia ja (feministinen) tieteen ja teknologian tutkimus sekä metodisena otteena kuvien tarkasteluun sovellettu kehysanalyysi. Analyysi osoittaa, että sikiöt liikkuvat edes takaisin ruumiillisista toimijoista toiminnan kohteiksi 4 eri kehyksen varassa: kuluttamisen, reproduktion, esteettisen ja "dokumentaarisen" toisiinsa limittyvien kehysten varassa. Kaikkiaan voidaan sanoa, että internetissä käytetään moninaisesti sikiön, niin kuin syntymätöntä nykyään ymmärretään, historiallista kuvastoa aina anatomisista puupiirroksista 4-D-ultraäänivideoihin.

Video analyysimenetelmänä

Anu-Hanna Anttila (Turun yliopisto)

Audiovisuaalista aineistoa on perinteisesti hyödynnetty niin tutkimuskohteena itsessään kuin myös sosiaalista todellisuutta heijastelevana representaationa. Tekniikan kehittymisen, välineiden leviämisen ja käytön helpottumisen myötä valokuvan ohella myös videoita on alettu käyttää tutkimuksessa analyysivälineenä. Näin ollen video voi olla myös analyysimenetelmä itsessään, ei vain tutkimuskohde tai aineisto-objekti. Esitelen videon mahdollisuuksia aineistonkeruuna ja analyysitapana nostamalla esiin viisi erilaista videoanalyysitapaa, jotka ovat: esityksellinen, havainnoiva, vuorovaikutteinen, refleksiivinen sekä performatiivinen video. Keskeisimmät kysymykset tässäkin liittyvät tutkimuksen olemukseen ja tarkoitukseen: mihin taas ei sekä minkälaista tietoa ylipäättään ollaan tuottamassa ja mitä tarkoitusta varten?

Visuaalisen etiikka

Tuula Gordon (Helsingin yliopisto)

Minua kiinnostavat visuaalisuuteen liittyvät eettiset kysymykset. Visuaalinen tutkimus on tuonut uusia eettisiä kysymyksiä ja myös erilaisia suhtautumistapoja siihen, miten (olevia) ihmisiä esitetään tutkimuksessa. Pohdin erityisesti lasten ja nuorten visuaalisia representaatioita. Asiasta ei kovastikaan ole keskusteltu, vaan olen vain konferensseissa huomannut, että aiemmat eettiset käsitykset tässä suhteessa näyttävät muuttuneen. Mietin myös, onko kontekstilla merkitystä? Esimerkiksi onko eri asia käyttää olemassa olevien ihmisten representaatioita, jos he ovat aikuisia, jos he asuvat jossain niin kaukana, että voi olettaa, että yleisö ei heitä tunne eikä tule heitä tapaamaan. Nostan esiin muutamia esimerkkejä, miten kysymystä on lähestytty ja nostan esiin sen, että on käytettävissä keinoja, joilla anonymiteetti voidaan säilyttää.

Yhteiskuntateoria

Émile Durkheim, Education and Civic Culture

Marcel Fournier (University of Montreal)

From the very beginning of his career, education and pedagogy were two of his more fundamental interests. He was appointed at Bordeaux partially because of his republican idealism and his desire to establish a secular morality on science, and was supported by Louis Liard, the director of Higher Education, who had taught there and was active in that city's municipal government.

Durkheim's support for the Third Republic was an indicator of his "liberalism", but only in the sense that the theorists of philosophical liberalism influenced him. As well, he stressed the dignity of the individual, of individual rights, free thought, free democratic institutions and the essential liberal values of tolerance and pluralism. The relation of Durkheim to liberalism is complex and so heavily influenced by his sociology that some can speak of corporatism (which is not incompatible with the republican and democratic traditions) while others can speak of a communitarian defense of liberalism.

The keyword of Durkheim's work was solidarity and his theoretical perspective was based on the assumption that human societies were altruistic. For him, the preeminent character or "nature" of (human) life was association (between individuals and groups) and, in his normative reflections, he focused on the associative dimension of macrosocial or political organizations and professional corporations, which were direct relationships between the state and the individual. Antagonism or consensus? Equality or inequality? To be individualist or socialist, that is the true dilemma. Is it possible to reconcile individualism and socialism? Durkheim was looking for a third way between liberalism and socialism, one that also gave a voice to economic groups (corporations).

Edistystä mihin? Adam Smith ja sopimustyhteiskunta

Pekka Sulkunen (Helsingin yliopisto)

On tunnettua, että Adam Smithin näkemys kapitalistisen yhteiskunnan mahdollisuudesta perustui edistyksen ajatukseen. Yhtä tunnettua on, että hänen näkemyksensä valtion tehtävistä kapitalismissa rajoittui turvallisuudesta, oikeudenmukaisuudesta ja infrastruktuurista huolehtimiseen. Kun nämä kaksi näkemystä on yhdistetty, Smithistä on muodostunut kuva, jonka mukaan hän olisi nykyaikaisen neoliberalismin varhainen edustaja, jonka mukaan siis valtion ei tule häiritä markkinoiden toimintaa ja tästä syystä hyvinvointivaltio olisi kapitalismin kanssa ristiriitainen ilmiö. Tässä esitelmässä osoitan, että Smithin näkemys edistyksestä kyllä ennakoiki kapitalismin nykytilaa, mutta eri syistä kuin neoliberalistinen tulkinta edellyttäisi. Perustan näkemykseni Smithin käsitykseen yhteiskunnan hallinnasta (policing) ja siihen sisältyvästä sivilisaatioteoriasta, jota hän kehittäli oikeusopin luennoillaan. Smithin edistysteorian lähtökohtana oli hänen moraaliteoriansa ja sen yhdeksi pääteipisteeksi muodostui Kansakunnan varallisuus. Viimeksi mainitun teoksen keskeiset väärinkinnat johtuvat Smithin edistysopin tulkintavirheestä.

Post-sekulaari yhteiskunta

Risto Eräsaari (Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapolitiikan laitos)

Esittelen lyhyessä puheenvuorossani Jürgen Habermasin ja Joseph Ratzingerin "filosofis-sosiologisesta dialogista" kimmonnutta keskustelua (ks. Common Knowledge 2-3/2007) painottaen erityisesti seuraavia aspekteja: i) post-sekulaari yhteiskunta ja post-normatiivinen omatunto, ii) rationaalisuus ja uskonnollinen sosiologia (mm. Milbank vs. Joas), iii) dekadenssi ja profaani kokemus (mm. Bohrer) sekä iv) formaali konsensus vs. representaatio.

Mitä on analyttinen sosiologia?

Petri Ylikoski (Tampereen yliopisto)

Viimeisten kymmenen vuoden aikana on syntynyt sosiologisen teorian suuntaus, joka kutsuu itseään analyttiseksi sosiologiaksi. Suuntaus itsessään on varsin hajanainen, mutta sen luonnehdinnassa sosiaalisen mekanismin käsite on keskeinen ja suuntauksen lähtölaukauksena pidetäänkin Peter Hedströmin ja Richard

Swedbergin vuonna 1998 toimittamaa kirjaa *Social Mechanisms*. Hedströmin ja Swedbergin lisäksi analyttisen sosiologian kärkihahmoiksi mainitaan usein sellaisia nimiä kuin Raymond Boudon, Jon Elster, Diego Gambetta, John Goldthorpe ja Arthur Stinchcombe. Analyttistä sosiologiaa ei kannata lähteä jäsentämään sosiaalisen mekanismin käsitteen määritelmän kautta - olennaisempaa on se, millaisia näkemyksiä yhteiskuntatieteellisestä selittämisestä, sosiologisen tutkimuksen päämääristä sekä teorian ja empiirisen tutkimuksen suhteesta puhe sosiaalisista mekanismeista heijastaa. Usein analyttinen sosiologia kytketään myös metodologiseen individualismiin, rationaalisen valinnan teoriaan ja jopa taloustieteelliseen imperialismiin. Nähdäkseni myös tällainen jäsenitys hämärtää analyttisen sosiologian varsinaisen luonteen. Saattaa olla, että jotkin analyttiset sosiologit ovat vannoutuneita metodologisia individualisteja, mutta tämä luonnehdinta ei tavoita liikkeen perusmotivaatiota ja erityispiirteitä. Esitykseni tarkoituksena onkin artikuloida miksi metodologinen individualismi ja rationaalisen valinnan teoria eivät kuulu analyttisen sosiologian ytimeen ja osoittaa kuinka viimeaikaisen tieteenfilosofia tarjoaa välineitä sekä analyttisen sosiologien päämäärien tavoitteeseen että analyttisen sosiologian kritiikkiin.

Mentaalisista representaatioista kulttuurisiin representaatioihin: Dan Sperberin yritys yhteiskuntatieteiden naturalisoimiseksi

Antti Gronow (Helsingin yliopisto)

Aina silloin tällöin esitetään vaatimuksia, joiden mukaan yhteiskuntatieteiden tulisi noudattaa naturalistista mallia. Joskus kuulee jopa väitettävän provokatiivisesti, että kulttuuri ja muut yhteiskunnalliset ilmiöt tulisi selittää puhtaasti biologisten seikkojen avulla. Esityksessä käsitellään Dan Sperberin "representaatioiden epidemiologiaksi" kutsuttua maltillista kantaa. Sen mukaan kulttuurin redusoiminen biologiaan ei ole mahdollista tai ainakaan järkevää, mutta yhteiskuntatieteiden tulisi kuitenkin olla naturalistisia. Tähän tavoitteeseen pääsemme Sperberin mielestä nojaamalla sekä materialistiseen tulkintaan representaatioista että populaatioajattelun tarjoamaan malliin. Sperberin ehdotus perustuu mentaalisten, sosiaalisten ja kulttuuristen representaatioiden jaotteluun. Tämä jaottelu on järkevä, koska se muistuttaa meitä siitä, että kulttuuri ei elä täysin omaa elämäänsä toimijoista riippumatta. Toimijoilla harvemmin myöskään on kulttuurisista representaatioista tismalleen samanlaisia mentaalisia representaatioita, koska tulkinta on välttämätön psykologinen elementti kulttuurin välittymisessä. Sperber kuitenkin luottaa liikaa ongelmallisiin evoluutiopsykologisiin oletuksiin mentaalisista "moduuleista". Lisäksi vaarana on, että mentaalisten representaatioiden mentaalisuutta liioitellaan niiden sosiaalisuuden ja toimintaperspektiivin kustannuksella.

Vammaisuuden ontologia: realismin ja konstruktionismin väistämätön liitto

Simo Vehmas (Jyväskylän yliopisto)

Valotan tässä esityksessä vammaisuuden ontologiaa filosofisen analyysin avulla, joka huomioi ilmiön fyysiset ja sosiaaliset ominaispiirteet. Analyysini perustuu ontologisen hierarkian ajatukselle, jossa vammaisuuden ilmiö koostuu eritasoisista luonnollisista ja institutionaalisista faktoista. Tarkastelen esityksessäni myös kriittisesti sosiaalis-konstruktionistisen tutkimussuuntauksen taipumusta sekoittaa ilmiöiden ontologiset ja epistemiset ulottuvuudet toisiinsa. Tämän sekaannuksen seurauksena on usein lingvistinen idealismi, jonka mukaan ilmiöiden olemassaolo on riippuvainen kielestä. Vammaisuus on hyvin monitahoinen ilmiö ja sen piiriin voidaan katsoa kuuluvaksi laaja joukko erilaisia ominaispiirteitä ja käyttäytymisen muotoja. Vammaisuuden ontologiaa hahmotettaessa näiden ominaispiirteiden rakentumisen fyysiset ja sosiaaliset reunaehdot on tunnistettava, jotta vammaisuuden ilmiö voidaan kuvata mahdollisimman rikkaasti ja tarkoituksenmukaisesti.

Kansalaisuuden suhde inklusion ja eksklusion kysymyksiin

Jan Johansson (Helsingin yliopisto)

Esitän, että kansalaisuudesta puhuttaessa on puhuttava sekä inklusivista että eksklusivista jännitteistä ja mekanismeista osana kansalaisuutta. Tämä antaa mahdollisuuden tarkastella, kuinka ne toimivat eri tasoilla luoden ei-kansalaisia tai osittaisia kansalaisia. Ensinnäkin kansallisvaltiollisella tasolla on kyse siitä, ketkä saavat kansalaisuuden eli inklusoidaan poliittisen yhteisön jäsenyyteen (jäsenyyttä valtion) ja ketkä eksklusoidaan jäsenyydestä. Toinen taso on se, että pelkkä poliittisen yhteisön jäsenyys (muodollinen lakiin perustuva kansalaisuus, jonka symbolina on passi) ei riitä vaan täysivaltaisen kansalaisuuden edellytyksenä voidaan myös pitää osallisuutta yhteisössä. Osallisuuteen vaikuttavat kansallisen keskustelun sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset käytännöt, jotka koko ajan muuttuvina kehitysprosesseina sekä inklusivat

että eksklusoivat kansalaisia suhteessa osallisuuteen. Tässä mielessä kansalaisuus voidaan ymmärtää yhteisössä esiintyvien valtasuhteiden sekä erilaisten sosiaalisten, poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen muutosten kontekstissa. Esimerkiksi vähemmistössä olevat etniset, kulttuuriset ja uskonnolliset identiteetit voivat joutua konfliktiin etnisen enemmistön kulttuurisen ja uskonnollisen identiteetin kanssa ja tätä kautta eksklusioitua osallisuudesta. Kolmannen tason lähtöoletus on se, että moderni yhteiskunta on funktionaalisesti eriytynyt, joka ei tarjoa yksilöille kokonaisvaltaista yhteiskunnallista inklusiota vaan osittaisen inklusion ja vuorovaikutuksen organisaatioissa tai funktionaalisissa järjestelmissä. Tällä tasolla yksilöiden inklusio tarkoittaa Niklas Luhmannia soveltaen sitä, että otetaan huomioon, kuinka relevantteja yksilöiden alajärjestelmälliset kommunikaation kontekstit ovat. Yksilöiden eksklusio tarkoittaa sitä, että otetaan huomioon kuinka irrelevantteja yksilöt ovat toimiessaan alajärjestelmissä. Yksilöiden inklusioituminen kansalaisuuteen tai eksklusioituminen kansalaisuudesta riippuu siitä, kuinka relevanttia tai irrelevanttia yksilöiden kommunikaatio on suhteessa oikeusjärjestelmään. Kansalaisuuden status on siinä mielessä tärkeä, että se vaikuttaa siihen, kuinka relevanttia (inklusiota) tai irrelevanttia (eksklusio) on yksilöiden kommunikaatio monissa muissa järjestelmissä. Esimerkiksi ainoastaan kansalaisuus tuo yksilöille pääsyn poliittiseen järjestelmään, joka tarjoaa kansalaisille kahta roolia: äänestäjän roolin ja ehdolle asettuvan poliitikon professionaalisen roolin. Kansalaisuus on sekä status että rooli.

Metodologisen nationalismin ylittävän luokkakäsitteen mielekkyys?

Ilkka Kauppinen (Jyväskylän yliopisto)

Käsitykset luokkateorioiden asemasta ja merkityksestä yhteiskuntateorioissa ovat olleet tunnetusti monin tavoin liikkeessä viime vuosikymmenten aikana. Yhtäältä on väitetty esimerkiksi sitä, että luokkakäsite on menettänyt analyyttisen mielekkyytensä yhteiskuntatieteissä ja/tai, että sosiaalisen maailman jaot eivät jäsenny esimerkiksi yksilöllistymisen tai statusryhmien keskeisyyden takia enää luokkien mukaan. Toisaalta on alettu rakentamaan esimerkiksi luokkateorioita perinteisesti kuvastaneen metodologisen nationalismin vastaisesti kansallisvaltiollisesta kehuksesta irrotettuja luokkateorioita globalisaatiotutkimuksen tarpeisiin.

Myös muunlaista liikehdintää on toki esiintynyt mutta tässä esitelmässä keskitytään ainoastaan luokkateorioiden ja taloudellisen globalisaation väliseen suhteeseen. Erityisesti tulen esittelemään ja arvioimaan taloudellista globalisaatiota koskevista tutkimuksista käytettyä poikkikansallinen kapitalistiluokka käsitteen (transnational capitalist class, TCC) erilaisia määrittelytapoja sekä niihin sisältyviä ongelmia ja avoimia kysymyksiä. Tässä arvioinnissa keskityn vertailemaan ensisijaisesti Leslie Sklairin ja William Robinsonin tuotantoa. Ongelmien esiin nostamisen ohessa kysyn sitä, millaisia implikaatioita poikkikansallisen kapitalistiluokan käsitteellä on taloudellisen globalisaation teoretisoinnille? Lopuksi pohdin lyhyesti poikkikansallinen kapitalistiluokka käsitteen potentiaalisia empiirisiä käyttöyhteyksiä (globaalin) tietopohjaisen kapitalismin kontekstissa.

Reduktionismi ja anti-reduktionismi sosiaalisessa ontologiassa

Panu Raatikainen (Helsingin yliopisto)

Yksilön suhde yhteiskuntaan on keskeinen kysymys yhteiskuntatieteiden filosofiassa. Perinteisesti kiistaa reduktionismista on käyty yhteiskuntatieteiden piirissä metodologisen individualismin ja holismin nimikkeiden alla. Metodologisen individualismin mukaan sosiaaliset ilmiöt selitetään osoittamalla, kuinka ne kumpuavat yksittäisten toimijoiden teoista, mitkä puolestaan selitetään yksilöitä ohjaavien mielentilojen avulla (Weber, Hajek, Popper, Watkins). Metodologisen holismin klassisena edustajana on usein esitetty Durkheim, jonka mukaan on olemassa itsenäisiä "esineen" kaltaisia sosiaalisia faktoja, joilla on pakottavaa voima yksilöihin.

Itse asiassa näissä kiistoissa kuitenkin tyypillisesti sekoitetaan toisiinsa asioita, jotka tulisi käsitellä erikseen. Philip Pettitiä seuraten on hyödyllistä erottaa toisaalta kysymys kollektivismista ja individualismista ja toisaalta kysymys atomismista ja holismista (Pettit 1993). Edellisessä erottelussa on kysymys siitä, onko yhteiskunnalla sellaista voimaa, että se saattaa uhatuksi koko kuvan yksilöstä intentionaalisenä, uskomuksia ja toiveita omaavana sekä jokseenkin vapaana ja rationaalisenä toimijana. Kollektivismi väittää, että kun todella ymmärrämme sosiaalisen vaikutuksen, joudumme toteamaan tällaisen käsityksen yksilöstä paljolti illuusioksi. Vastakkainen kanta, joka haluaa säilyttää yksilötason intentionaaliset selitykset, on (Pettitin terminologiassa) individualismi. Todellinen täysimittainen kollektivismi on lisäksi erotettava monista siihen liittyvistä mutta mallillisemmista kannoista, vaikka usein näiden välillä liutaan tiedostamattomasti yhdestä kannasta toiseen.

Toinen kysymys on, toisin kuin edellinen "vertikaalinen" kysymys, "horisontaalinen" kysymys siitä, kuinka suuressa määrin yksilötoimijat vaikuttavat toinen toisiinsa, eikä siitä kuinka paljon kokonaisuus, esim. yhteiskunnalliset rakenteet, vaikuttaa yksilöön "ylhäältä päin". Kysymys on siitä, missä määrin yksilöiden sosiaaliset suhteet toisiinsa ovat merkityksellisiä näiden konstituutumiselle subjekteina ja toimijoina. Atomismin mukaan ihmiselle olisi periaatteessa mahdollista kehittää kaikki meille luoteenomaiset kyvyt täydellisessä eristyksessä muista. Holismi kieltää tämän, ja esittää että esim. kyky ajatella edellyttää olemuksellisesti sosiaalisia suhteita. Arvioin esityksessäni Pettitin näkemystä, jonka mukaan holismi on perusteltu kanta mutta täysimittainen kollektivismi tulisi hylätä ("individualistinen holismi").

Viime aikoina Pettit on erottanut vielä kolmannen edellisistä riippumattoman kysymyksen sosiaalisessa ontologiassa, kysymyksen singularismista ja ei-singularismista, ts. voiko yhteisöllä olla intentioita, uskomuksia tms. jotka eivät suoraan palaudu sen yksittäisten jäsenten intentioihin, uskomuksiin tms. (esim. suoraan yksilöjäsenten enemmistön näkemykseen). Pettit asettuu individualismistaan huolimatta vastustamaan singularismia. Tarkastelen lopuksi hänen esittämiään perusteita ei-singularismille.

Intentionaalinen fundamentalismi ja selittämisen teoria

Jaakko Kuorikoski (Helsingin yliopisto)

On varsin tavanomaista ajatella, että halu-uskomus psykologiaan nojaava tulkinta on lähtökohtaisesti ensisijaista tai etuoikeutettua pyrittäessä selittämään yksilön käyttäytymistä. Tällaista yleistä kantaa voidaan kutsua intentionaaliseksi fundamentalismiksi. Monet rationaalisen valinnan teorian kannattajat, ja nyttemmin muutamat nk. analyttiset sosiologit, puolustavatkin metodologista individualismiaan väitteellä, jonka mukaan yksilön päämäärähakuinen eli intentionaalinen toiminta on itsensä selittävää. Tämän ajatuksen mukaan oman edun tavoittelu, ymmärrettynä hyvin laajassa mielessä tavallisen halu-uskomus psykologian muotoiluina, ei itsessään enää kaipaa selittämistä ja voi tästä syystä toimia kaikkia yhteiskuntatieteitä yhdistävänä peruskalliona: kaikki yhteiskuntatieteet tutkivat jossain mielessä ihmisten toiminnan seurauksia ja kaikki ihmisen toiminta selittyy viime kädessä haluilla ja uskomuksilla. Edellinen argumentintynkä nojaa kuitenkin useisiin selittämisen luonnetta koskeviin oletuksiin, jotka ovat yksinkertaisesti virheellisiä. Eräs tällainen oletus on, että selitys ei voi tuottaa todellista ymmärrystä selitettävästä, jos selittävät tekijät eivät itse vuorostaan ole selitettyjä. Toinen oletus liittyy yksittäisen selityksen osuvuuden siihen, kuinka suureen ilmiöjoukkoon selityksessä käytetty teoria näyttää soveltuvan. Tällaisten väärinkäsitysten korjaaminen auttaa dogmaattisen individualismin vastustamisen lisäksi myös ymmärtämään niitä selityksellisiä etuja, joita yksilöihin nojaavalla teoretisoinnilla eittämättä on.

Yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus

Ihmisen ja eläimen välinen suhde bio- ja geeniteknologiassa

Sari Ung (YTM, Jyväskylän yliopisto)

Biologisen tietämyksen lisääntymisen ja teknologisen kehityksen myötä moderni bioteknologia on luonut luonnon, ihmisen ja muun eläinkunnan muokkaamiseen täysin uudenlaisia mahdollisuuksia. Luonnontieteet ovat keskeisiä luonto- ja eläinkuvamme sekä luonto- ja eläinsuhteemme rakentajia, joten tieteen mahdollisuuksien kasvaessa ja uusien teknologioiden yleistyessä myös ihmisen ja eläimen välinen suhde todennäköisesti vähitellen muuntuu ja määrittyy uudelleen. Voidaankin kysyä, miten esimerkiksi bioteknologisin menetelmin tuotetut organismit (geneettisesti muunnellut ja kloonatut eläimet), ihmisen ja eläimen välisen fyysisen rajan hämärtyminen (esimerkiksi lajien välisen geenien, solujen tai elinten siirron kautta) ja "elämän" patentointi muuttavat ihmisen suhdetta muihin eläimiin?

Sosiologian alaan kuuluvassa väitöskirjatutkimuksessa tulen tarkastelemaan ihmisen ja eläimen välistä suhdetta bio- ja geeniteknologiassa. Tavoitteena on selvittää, millaisia käsityksiä bioteknologia-alan teksteissä tuotetaan ihmisistä ja eläimistä, ja miten teksteissä puretaan, ylläpidetään tai perustellaan ihmisen ja eläimen välisiä erontekoja: miten ihmisyyttä ja eläimyyttä määritellään ja rakennetaan suhteessa toisiinsa? Tutkimuksen lähtökohtana on sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva näkemys eläinten ja ihmisten kulttuurisesti rakentuvista merkityksistä sekä etenkin tieteestä näiden merkitysten tuottajana. Empiirisenä aineistona käytän ensisijaisesti bioteknologia-alan tieteellisiä julkaisuja (tieteelliset aikakauslehdet ja kirjat). Analysoin aineistoa laadullisen tekstianalyysin menetelmin diskurssianalyttistä lähestymistapaa soveltaen.

Bioteknologisen kehityksen on esitetty ylittävän tavanomaisia eroja niin luonnon ja yhteiskunnan, subjektin ja objektin, luonnollisen ja keinotekoisena kuin ihmisen ja eläimenkin välillä. Toisaalta näyttää siltä, että myös uutta eläinbioteknologiaa luonnehtii ihmisen ja eläimen välisen suhteen ambivalenttisuus; bioteknologian sovellukset voivat toisaalta vahvistaa eläinten välineellistä asemaa, mutta toisaalta korostaa jatkuvuutta ihmisen ja eläimen välillä. Alustavan käsitykseni perusteella bioteknologisessa eläintuotannossa eläimiä määrittää vahvasti fyysinen sekä tekninen puhetapa, jossa eläin näyttäytyy muokattavana biologisena materiaalina sekä suunniteltavana ja teknisesti luotavana organismina. Eläinten muuntelua rajoittavat ensisijaisesti biologiset ja tekniset - eivät eettiset - tekijät, joten tekniikoiden ja sovellusten edelleen kehittyessä mahdollisuudet eläinten hyödyntämiseen tutkimuksessa ja teollisuudessa varmasti laajenevat. Eläinten fyysisyyden ja teknisen muokattavuuden korostuminen vailla moraalista tai yksilöarvoa luo kuvan välineellistetystä ja tuotteistetusta eläimestä, joka on kehiteltävissä muiden teollisesti tuotettavien artefaktien tavoin.

Edvard Westermarck ja eläinten oikeudet

Kari Väyrynen (Yliopistonlehtori, dosentti, Oulun yliopisto)

Edvard Westermarck lienee kiistattomasti suomalaisen tieteen kansainvälisesti tunnustettu klassikko. Hän on edelleenkin monella tapaa ajankohtainen: varsinkin sosiobiologian ja evoluutiopsykologian kehityksen myötä hänen ajattelunsa on tullut osaksi nykykeskustelua. Westermarckin ajattelussa on kuitenkin myös muita nykytieteen kannalta kiinnostavia puolia. Hän oli kulttuuriantropologina ja eetikona kiinnostunut erilaisten vähemmistöjen, mm. naisten ja homoseksuaalien oikeuksista. Westermarck oli myös ympäristösosiologi: luonnon ihailija, ihmiskeskeisen ajattelun kriitikko ja eläinten oikeuksien puolustaja. Tätä puolta hänen ajattelunsa ei ole toistaiseksi juuri lainkaan tutkittu ja tartunkin artikkelissani hänen ympäristöajattelunsa keskeimpään teemaan, kysymykseen eläinten oikeuksista.

Westermarckin monumentaalinen pääteos *The Origin and Development of the Moral Ideas* esittelee laajasti suhtautumista eläimiin läpi ihmiskunnan historian varsinkin eläinten kohtelua käsittelevässä luvussa 37. Eläinoikeuskysymystä käsitellään omana kokonaisuutenaan myös Westermarckin viimeiseksi jääneessä teoksessa *Christianity and Morals* (1939 - suomennos ilmestyi 1984). Westermarckin lähestymistapa on moraalihistoriallinen, hän esittelee käsityksiä eläinten kohtelusta mytologiasta suurten maailmanuskontojen kautta modernin eläinsuojeluaatteen syntyyn saakka 1800-luvulla. Hänen oma kantansa on skottilaisen moraalifilosofian perinteitä (mm. Hutcheson ja Hume) seuraten sympatiäeettinen: ihmisten keskinäinen sympatia tulee johdonmukaisuuden nimissä ulottaa myös eläimiin.

Alkuperäiskansojen parissa eläinten hyvä kohtelu oli Westermarckin mukaan tavallista perustuen toisaalta uskonnollisiin, toisaalta käytännöllisiin näkökohtiin. Erityisesti toteemieläimiä ja jumalallisina pidettyjä eläimiä

kohdeltiin kunnioittavasti. Myös laajalti levinnyt sielunvaellusoppi perusteli eläinten tappamisen kieltoja. Uskonnon ohella moraalisesti merkittävät sosiaaliset tunteet näyttelivät jo varhain tärkeää roolia: "myös todelliset sympatian tunteet saivat heidät kohtelevaan omistuksessaan olevia eläimiä hyvin". Altruistinen suhtautumistapa ei rajoitukaan vain saman lajin edustajiin (myös Darwin ajatteli näin). Ikivanha sympaattinen suhtautuminen eläimiin ilmeni myöhemmin suurten maailmanuskontojen ja filosofisten käsitysten piirissä. Westermarck kuvaa mm. jainalaisten, buddhalaisten ja taolaisten käsityksiä sekä kreikkalaisen filosofian eläinetiikkaa.

Kristinusko muodostaa kuitenkin selvän poikkeuksen - Lynn Whiten myöhemmin 1960-luvulla esittämää kristinuskon luontosuhteen kritiikkiä ennakoiden Westermarck kritisoikin kristinuskon ihmiskeskeisyyttä. Vaikka Vanhassa testamentissa jossain määrin heijastuikin paimentolaisten ja karjanhoitajien lempeä suhtautuminen eläimiin, on jo siinä keskeistä näkemys ihmisestä "luomisen keskipisteenä" ja hänen rajoittamattomasta hallintaoikeudestaan luontoa kohtaan. Tämä "antroposentrinen oppi" voimistuu myöhemmin kristinuskon opillisen kehityksen myötä. 1800-luvun eläinsuojeluliike merkitsee alkuperäisen sympatiaeettisen suhtautumisen elvyttämistä ja Westermarck asettuikin itse (vaikkakaan ei täysin kritiikittömästi) tälle moraalisesti kehittyneemmälle kannalle.

Millainen on Westermarckin ja Durkheimin tekstien eläin?

Salla Tuomivaara (YTM, Jatko-opiskelija, tutkija, Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos)

Väitöskirjassani tutkin mikä eläinten merkitys on varhaisissa sosiologisissa teksteissä ja miten tämä merkitys on rakentunut. Tutkimukseni keskiössä ovat kahden sosiologin, Émile Durkheimin ja Edvard Westermarckin, tekstit. Molempien sosiologien urat ajoittuvat 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen. Tulkitsen käsitteiden "human" (ihminen, ihmis-, inhimillinen) ja "animal" (eläin, eläimellinen) merkityksiä heidän teksteissään ja näiden käsitteiden suhdetta heidän laajempaan teoretisointiinsa. Etsin artikulaatioita, kategorisointeja ja erotteluja, joita käytetään kun puhutaan eläimistä tai kun pohditaan ihmistä suhteessa eläimiin. Selvittämällä niitä konteksteja ja muotoja, joissa eläimet tulevat esiin klassisissa sosiologisissa teksteissä pyrin ymmärtämään ihmisen, eläimen sekä ihmis-eläinrajan merkitystä sosiologialle akateemisena tieteenalana.

Tässä esityksessä keskityn siihen, millaisissa muodoissa eläimet tulevat esiin Durkheimin ja Westermarckin teksteissä - etenkin siihen, milloin ja millaisissa konteksteissa eläimet esiintyvät yksilöinä, milloin lajeina ja milloin yleisenä "eläimen" kategoriana, tai näkymättömänä, mutta läsnä olevana, ihmisen toiseutena. Huolimatta eläinten ilmenemismuotojen suuresta kirjosta, tietyt kontekstit kutsuvat eläimet esiin selvästi muita useammin. Näitä ovat erityisesti ihmisen ainutlaatuisuus ja erikoislaatuisuus sekä ihmisen käyttäytymismuotojen taustojen selittäminen. Lisäksi moraalinen käyttäytyminen ja moraal säännöt, eettisen huomioinnin rajat, uskonnolliset ja totemistiset käytännöt sekä tabut ovat aiheita, jotka tuovat eläimet huomion kohteeksi Westermarckin ja Durkheimin teksteissä. Ihmisiä selitetään keskeisesti eläimiin vertaamalla: painottamalla joko jatkumoa tai katkosta ihmisen ja muiden eläinlajien välillä, joko ihmisen eläimyyttä tai ihmisen erillisyyttä muista eläimistä korostamalla. Ihmis-eläinjakumon korostaminenkin voi kuitenkin antaa tilaa myös ihmisen erityislaadulle. Ihmis-eläinvertaukset kertovat mikä meissä on jaettava muiden eläinten kanssa, jos mikään, ja minkälaisien eläinten kanssa mahdollisesti jaamme ominaisuuksia. Samalla nämä tekstit ottavat kantaa siihen, mitkä ominaisuuksistamme ovat "uusia", eli ainoastaan (nyky)ihmiselle tyypillisiä, mitkä puolestaan niin vanhoja, että jaamme ne mahdollisesti muidenkin lajien kanssa.

Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus

Normaliteetin rajat ja rakenteet

Antti Teittinen (Kehitysvammaliitto)

Erityisopetusta saavien oppilaiden määrä on kasvanut tasaisesti 1990-luvulta 2000-luvulle. Vuonna 1995 jossain erityisopetuksen muodossa peruskoulun oppilasmäärästä oli 2,9 prosenttia ja vuonna 2005 7,3. Yli neljän prosentin kasvu kymmenessä vuodessa ei riittävästi ole selitettävissä luokkakokojen kasvulla, lapsiperheiden ongelmilla tai jollain muulla yhteiskunnassa ilmenevällä sosiaalisella ongelmalla. Esityksessä avataan tulkintamahdollisuuksia erityisopetuksen kasvulle koulutuspoliittisen rakenteistumisen näkökulmasta. Tässä rakenteistumisessa lähtökohtana on normaalin ja patologisen rajankäynnin muuttuvat määrittelyt. Ne perustuvat opetus suunnitelmien tavoitteiden uudelleenmäärittäisiin ja biopolitiikkaan. Biopolitiikka on käsitelty modernissa yhteiskunnassa hallinnon keskeiseksi toimintatavaksi. Siinä yksilö on tiedollistamisen, diskurssien, luokittelun ja tilastoinnin kohde - ei ainoastaan yksilöstä tuotettavan tiedon merkityksessä, vaan myös yksilön "itse" tuottaman, omaa itseään koskevan tiedon merkityksessä. Erityisopetuksen valikoitumisprosessin jokainen yksilökohtainen lopputulos on tästä näkökulmasta ajateltuna biopolitiikkaan perustuva hallinnollinen kategorisointi. Oppilas kohteena jäsenyyden nimienomaan biopolitiikasta siksi, että oppilaan poikkeavuus edustaa vaaraa yleisopetukselle eli yleisopetus ei kykene käsittelemään vaarallisia yksilöitä. Vaaralliseksi koetut oppilaat normitetaan erityisoppilaisiksi, jolloin heidän sosiaalistamisensa tapahtuu erityismenetelmin. Normaliteetin rajat ovat tällaisessa valikoimisprosessissa määriteltävissä modernin yhteiskunnan biopolitiikana rakenteena.

Asiakkaan paikka - palvelujärjestelmän näkökulmia kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumiseen

Minna Harjajärvi & Kirsti Kuusterä (Kehitysvammaliitto)

Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseksi meneillään on useita laajoja valtakunnallisia hankkeita ja ohjelmia. Osana tätä prosessia myös kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut ovat suurten haasteiden edessä. Kehitysvammaliiton Pienestä kiinni -hankkeessa (2006-2008) selvitetään kysynnän ja tarjonnan suhdetta kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa sekä asumispalvelujen keskeisimpiä ongelmia ja kehittämishaasteita. Aineisto kerättiin haastatteleamalla puhelimitse kuntien edustajia (48 kuntaa). Lisäksi etsitään vastausta siihen, kykeneekö palvelujärjestelmä nykyisellään vastaamaan asiakkaiden monimuotoisiin, asumiseen liittyviin tarpeisiin. Aineisto koostuu teemahaastattelusta (13), joissa asumispalvelujen parissa työskentelevät henkilöt kuvasivat onnistuneita, epäonnistuneita ja tyypillisiä asiakastapauksia.

Kehitysvammaisten asumiseen liittyvässä keskustelussa on virinnyt voimakasta ideologista painetta laitoshoidosta luopumiseksi. Painotusten suuntautuessa kohti kevyemmän tuen asumisratkaisuja on kiinnitettävä huomiota siihen, että tarjolla on riittävän kattava ja monipuolinen valikoima erilaisia asumispalveluja, jotta yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen on aidosti mahdollista. Mielenterveyskuntoutujien asumisen ja siihen liittyvien tukipalvelujen kehittäminen on jäänyt 1990-luvulla toteutetun palvelurakennemuutoksen jalkoihin. Huolet mielenterveyspalvelujen järjestämisestä määrällisesti ja laadullisesti riittävinä, alueellisesti kattavina sekä avohoitoon painottuvina ovat jättäneet asumiseen liittyvää problematiikkaa hieman varjoonsa, eivätkä asumispalvelut ole kyenneet vastaamaan vähentyneen laitoshoidon asettamaan haasteeseen.

Kunta-aineiston alustavien analyysien mukaan kehitysvammaisten asumispalveluissa kysyntä ja tarjonta kohtaavat kohtuullisen hyvin, mutta mielenterveyskuntoutujien kohdalla tilanne näyttää huonommalta. Kysyntä ylittää tarjonnan kaikissa mielenterveyskuntoutujien asumispalvelumuodoissa, ja suurin pula on asumispalveluihin liitettävistä kuntouttavista palveluista sekä itsenäisesti asuville järjestettävistä tukipalveluista. Kehitysvammaisille asiakkaille kyetään järjestämään kysyntää vastaavasti sekä laitoshoidon että asuntojen itsenäiseen asumiseen, mutta autetussa asumisessa, tilapäishoidossa sekä itsenäisesti asuvien tukipalveluissa kysyntä ylittää tarjonnan. Keskeisimpinä ongelmakohtina näiden erityisryhmien asumispalveluissa nähdään asiakkaiden elämäntilanteiden ja palvelutarpeiden haasteellisuus, liian niukat taloudelliset resurssit ja siihen liittyvät puutteelliset henkilökuntaresurssit sekä riittävien tukipalvelujen järjestäminen itsenäisesti asuville. Painotukset vaihtelevat hieman ryhmien välillä. Kehitysvammaisten kohdalla vastaajat näkivät muun muassa tarvetta selkeyttää strategisia linjauksia, lisätä asumispalvelujen tarjontaa sekä monipuolistaa asumispalveluvalikoimaa, tasapainottaa asiakkaan kykyjen ja tarjotun palvelun välistä suhdetta, vahvistaa henkiloiresursseja sekä ajanmukaistaa asumispalveluyksiköiden tiloja. Mielenterveyskuntoutujien osalta nähtiin

tarvetta lisätä ja kehittää sisällöllisesti itsenäisen asumisen tueksi järjestettäviä tukipalveluja, kiinnittää huomiota hoitoketjujen saumattomuuteen, etsiä uusia asumisen malleja erityisesti nuorille, panostaa sosiaali- ja terveystoimen yhteistyön toimivuuteen ja kuntouttavan työotteen vahvistamiseen sekä vahvistaa asumispalvelujen rahoitus pohjaa ja sitä kautta lisätä henkilöstöresursseja.

Kuntien edustajat näkevät merkittävänä ongelmana asiakkaiden elämäntilanteiden ja palvelutarpeiden haasteellisuuden. Onkin syytä pohtia, kykeneekö järjestelmä nykyisessä muodossaan auttamaan asiakkaitaan ja jos, niin millaisissa tilanteissa ja millaisin ehdoin. Teemahaastatteluaineiston pohjalta tarkastellaan, miten muutokset hyvinvointivaltioajattelussa heijastuvat erityisryhmien asumiseen ja miten ammatillaiset perustelevat toteutettuja asumisratkaisuja. Monia haastatteluissa käsiteltyjä tapauksia, joissa asiakas ei ole saanut asumiseensa tarvittavaa tukea tai apua, yhdistää kysymys eri toimijoiden työnjaosta ja sitä kautta vastuun kantamisesta. Toimivia ratkaisuja ja onnistuneita esimerkkejä löytyy kuitenkin myös aluksi hyvinkin hankalilta vaikuttaneiden tapausten joukosta. Onnistumista edistävät tekijät voivat olla yksinkertaisia: työntekijät mainitsevat muun muassa oikea-aikaisen ja joustavan toiminnan, mahdollisuuksien antamisen asiakkaalle sekä toimivan yhteistyön omaisten kanssa. Myös käytettävissä olevat resurssit ovat tärkeitä, ja työntekijät painottavat erityisesti riittävän henkilökunnan sekä päivittäisen työn tai muun toiminnan merkitystä. Keskeistä on kuitenkin löytää se toimija, joka suostuu viime kädessä kantamaan vastuun asiakkaasta ja huolehtii asumisen järjestymisestä kokonaisuudessaan.

ICF -luokitus vammaisuutta koskevan tiedon tuottamisen käytäntönä

Sonja Miettinen (Kehitysvammaliitto)

Alustuksen aiheena on WHO:n vuonna 2001 julkaisema luokitus nimeltä International Classification of Functioning, Disability and Health, joka tunnetaan myös lyhenteellä ICF. ICF kohdistuu jonkin sairauden tai vamman omaavan yksilön toimintakykyyn. Se tarjoaa välineet niin luokitteluun, mittaamiseen, tiedonkeruuseen kuin palveluiden suunnitteluunkin. Alustuksessa ICF -luokitusta tarkastellaan sen omista lähtökohdista poikkeavalla tavalla. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta luokituksissa ei ole mitään luonnollista eikä viatonta. Niiden nähdään perustuvan diskursiivisille käytännöille, jotka sisältävät tietynlaisia rajoituksia, ideoita ja periaatteita, joiden välityksellä käsitys todellisuudesta muodostuu. Alustuksessa pyritään tuomaan esille se diskursiivinen viitekehys, jonka varassa ICF vammaisuutta lähestyy ja jota se ylläpitää. Tämä edellyttää, että ei kiinnitetä huomiota ainoastaan siihen, mitä sanotaan suoraan. Eksplisiittisellä tasolla ICF määrittelee vammaisuuden yksilön ja ympäristön väliseksi suhteeksi. Samalla se kuitenkin sisältää monia rajoituksia tavassa, jolla tätä suhdetta tarkastellaan. Näiden rajoitusten näkemistä auttaa, kun huomioidaan, että diskursiiviset käytännöt pitävät sisällään myös usein tiedostamattomaksi jääviä sääntöjä, jotka määrittävät, miten tosiasiat löydetään. Alustuksessa tarkastellaan myös ICF -luokituksen hyödyntämiä löytämisen tekniikoita, joita ovat medikalisointi, kvantifiointi, normien luominen ja objektivointi.

Työelämän kompetenssit, rajoitteet ja eriarvoisuus vammaisten yksilöiden kokemuksissa

Susan Eriksson-Piela (Kehitysvammaliitto)

Vaikka monet vammaiset henkilöt haluaisivat tehdä työtä, heitä toimii työelämässä erittäin vähän. Vammaisten elinoloja ja itsemääräämisoikeutta koskevan tutkimushankkeen 30 teemahaastattelussa puhuttiin muun muassa työelämäkokemuksista. Haastatelluista neljä henkilöä toimii tuetussa työssä avoimilla työmarkkinoilla ja kahdeksan henkilöä on työssä työtoimintakeskuksessa. Tuettu työ on alun perin vaikeavammaisille henkilöille suunnattu työllistämisen muoto ja henkilö on sopimusperusteisessa työsuhteessa työpaikallaan. Toimenkuva on räätälöity yksilön kykyjä vastaavaksi ja työ on usein osa-aikaista. Lisäksi tuetussa työssä työntekijällä tulee olla työhön valmentaja, joka toimii työntekijän apuna ja hänen perehdyttäjänä. Odotuksista huolimatta tuettu työ työllistämisen muotona ei ole yleistynyt Suomessa, vaan tällä hetkellä sen piirissä toimii vain noin 200-300 vammaista henkilöä.

Vammaisten työelämäkokemukset haastattelupuheessa sijoittuvat pääasiassa kolmenlaiselle diskursiiviselle sektorille. Ensinnäkin he puhuvat työstään ja työyhteisöstään osaamisen, ammattiympäristön ja kompetenssin merkityksin, toiseksi vamman aiheuttamien fyysisten ja psyykkisten rajoitteiden merkityksin ja kolmanneksi vammaisiin kohdistuvaa työelämäsyrijintää ilmentävin merkityksin. Työelämäsyrijinnän muotoja on haastattelupuheesta eroteltavissa työsuhteisiin ja niiden pituuksiin liittyvät seikat, työnhakuun liittyvät työnantajan enakkoluulot sekä työyhteisössä tapahtuva syrjintä.

Näyttääkin siltä, että vammaisten sosiaalinen asema työelämäsektorilla on heikko. Lyhyet määräaikaisten työsopimukset, tuen ja avun puute työyhteisössä, tietämättömyydestä johtuvat työkykyyn kohdistuvat ennakkoluulot ja tehokkuuden vaatimukset työpaikalla huonontavat vammaisten asemaa.

Autismin kirjon lapsiperheen kokemus tuki- ja palvelujärjestelmästä

Katja Valkama (Vaasan yliopisto)

Taustaa: Autismin kirjon on neurobiologisista kehityshäiriöistä muodostuva diagnoosiryhmä, jossa henkilöllä on puutteita tai rajoitteita kommunikaatiossa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä rajoittuneita mielenkiinnonkohteita ja toistavaa toimintaa. Kirjon rajaukseksi on tutkimuksessa otettu ICD-10 F84-alkuiset diagnoosit. Autismin kirjoa esiintyy väestöstä 0,5 - 1 %:lla.

Tutkimuksen tarkoitus: Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella autismin kirjon lapsiperheen kokemusta hyvinvointipalveluista ja perheen ympärille rakentuvasta verkostosta. Kokemuksellista tietoa hyödynnetään alueellisten autismlähtöisten kehittämisen Autismi-hankkeen yhteydessä.

Tutkimusmetodi: Tutkimusalueeksi on rajattu yhden erityishuoltopiirin alue, jolla toimii kaksi sairaanhoitopiiriä. Alueen asukasluku on n. 360 000 ja autismin kirjon henkilöitä on esiintyvyyksilukujen valossa 1800 - 3600 henkilöä, joista 20 % on alle 16-vuotiaita. Tutkimuksen aineisto kerättiin narratiivisilla haastatteluilta. Alueelta etsittiin vapaaehtoisia perheitä, joissa on alle 16-vuotias autismin kirjon lapsi. Perheitä pyydettiin kertomaan kokemuksistaan yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmästä lapsen elämänviivan avulla. Lisäksi perheitä pyydettiin piirtämään perheen egosentrisen tukiverkoston haastatteluhetken tilanteen mukaan. Verkostoon merkittiin keskeiset toimijat, toimijoiden väliset suhteet, kohtaamisten tiheys sekä toimijoiden (altereiden) merkitys perheelle.

Tuloksia: Autismin kirjon perheiden palvelut vaihtelevat suuresti alueella. Tuki- ja palvelujärjestelmä on riippuvainen yksittäisistä henkilöistä ja on sen vuoksi herkästi haavoittuva. Tuen ja palvelujen organisointi ei ole asiakaslähtöistä, vaan järjestelmästä lähtöistä. Tuki perustuu järjestelmän osaamiseen, tietämykseen sekä resursseihin. Perheen verkosto ei vain "rakennu", vaan perhe rakentaa oman verkostonsa ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien ja omien näkemystensä mukaan. Perheen näkemys tarpeistaan sekä lapsen vammaisuuden määritelmät poikkeavat järjestelmän näkemyksestä.

Aivovammautuneen kokemuksellinen elämäntilanne

Annamaria Marttila (Oulun yliopisto)

Kun ihminen saa aivovamman, muuttuu hänen elämänsä yleensä hyvin perustavalla tavalla. Tutkimusaiheeni on aivovammautuneiden minäkokemusten kulttuuriset mallit. Aivovamman määrittelyn valtakunnallisen Käypä hoito -suositusten mukaisesti päähän kohdistuneen ulkoisen voiman aiheuttamaksi vaurioksi aivoissa. Asiat eivät vammautumisen seuraksena toimi enää entiseen malliin, vaikka fyysinen toimintakyky olisi aivan entisenlainen. Enää ei kykene siihen mihin ennen, asiat eivät tapahdu. Toimintakyvyn heikkenemistä on vaikea ymmärtää ja selittää; mistä kaikki johtuu ja mikä kaikki onkaan muuttunut? Elämä ei ole hyppäyksinä siten kuin se oli ennen vammautumista; väsyttää, raivostuttaa, ei muista, ei opi, ei tunne itseään.

Halvausoireiset ja muut selkeitä poikkeavuuksia kliinisessä statuksessaan omaavat vammautuneet ohjautuvat kuntoutukseen. Kuntoutusta vaille jäävät herkästi ne, jotka näyttävät hyvin toipuneilta, mutta joilla on kuitenkin esimerkiksi juuri kognitiivisia oireita, jotka voivat vaikuttaa laajastikin yleisten tiedonkäsittelyn ja havaitsemisen ongelmien vuoksi vaikeuksiin työelämässä ja sosiaalisessa kanssakäymisessä. Asiaa mutkistaa entisestään se, ettei vammautunut usein pysty itse tunnistamaan ongelmiaan.

Aivovammautuneiden kohdalla kysymys siitä kuka hallitsee heidän elämänsä on relevantti. Oudossa tilanteessa neurologit, neuropsykologit sekä fysio- tai toimintaterapeutit voivat olla ainoita, joilla on hajua siitä kuka vammautunut on ja mitä hänen tulevaisuudessaan on odotettavissa. Päävastuulliseksi palvelujen suunnittelussa jää vammautunut itse tai ehkä useammin hänen omaisensa. Vammautuneen tai hänen omaisensa mahdollisuudet palvelujen kokonaisuuden hallintaan ovat rajoittuneet heidän tietoonsa palveluista ja järjestelmästä sekä aktiivisuuteensa niissä. Vammautunut ja hänen omaisensa eivät kuitenkaan ole ammatillaisia eikä heillä siten ole tarvittavaa tietoa ja taitoa toimia. Lisäksi vammautunut on toimintakyvyiltään usein rajoittunut, ja on usein arkipäivän asioidensaakin hoidossa perheensä varassa.

Aivovammutuneiden kohdalla yhteiskunnallisen jäsenyyden ja vaikuttamisen mahdollisuudet ovat ehkä keskeisimmin uhattuna syrjäytymisen vuoksi. Syrjäytymisen lähtökohtana on muuttunut, uusi ja outo tilanne ja minuus. Toiminnan mahdollisuudet ja motivaatio laskevat, kun aika kuluukin nyt itseen tutustumiseen ja sen opetteluun, miten toimia itsen kanssa.

Konkreettisesti maailmassa jatkuvasti oleva ja toimiva ruumis vaikuttaa siihen, mitä ihminen tuntee, miten hän käyttäytyy ja millaiseksi hän kokee itsensä ja millaiseksi muut kokevat hänet. Ruumis on ymmärrettävä siten, että lihan lisäksi se käsittää puheen ja paitsi yksittäiset liikkeet, myös kokonaiset toimintasarjat ja tahtumat, elämän episodit. Ruumis on siis tarinallinen kokonaisuus; se sisältää lukuisia tarinoita ja kirjoittaa niitä jatkuvassa toiminnassaan. Ruumis esittää elämän näyttämöllä erilaisia toimintojen kokonaisuuksia, johon yksilö reagoi. Yksilö kokee ruumiinsa esittämän elämän jollain tavoin. Ruumis siis toiminnallisena osin ohjaa yksilön kokemusta.

Se miten yksilön vammaisuus syntyy, on yhteisöllisen toiminnan tulosta. Kokemus itsestä ei ole pelkästään yksilöllistä ja ainutlaatuista, vaan samojen yhteisöllisten prosessien ja diskurssien tuottamaa. Michel Foucault'n esittämän ruumiiseen kohdistuvan biovallan elinvoimaisuus on siinä, että se on juurtunut yksilölliseen kokemukseen. Itsekontrolli ja -sääntely ovat tehokkainta vallankäyttöä. Keskeistä on myös biovallan pureutuminen käsinkosketeltavaan materiaan, ihmisruumiiseen. Vaikuttavammaksi vallan tekee se, että materiaallinen ruumis kurottaa ei-materiaaliseen olemiseen. Ruumis ei ole vain liha, vaan lihassa oleva henki: muisti, tunto, ajatus, tahto ja toiminta. Ruumis on yksilön kokonaisuus, joka edelleen rakentuu myös yhteisöllisesti ja yhteisölliseksi. Selkein biovallan työkalu yksilössä on normaaliuden käsite. Aivovamman saanut henkilö on normaaliudesta kaukana. Normaalia on juuri tuttu ja turvallinen elämä, sitä mitä ympärillään pääasiassa näkee. Yhtäkkiä epänormaalius on ihan lähellä, ihon alla. Outo ja tuntematon taipuu synonyymiksi epänormaalille. Muisto entisestä minästä edustaakin nyt normaalia ja nykyinen uusi minä on epänormaalituta.

Miehen elämää vaikeavammaisena

Tiina Notko (Lapin yliopisto)

Taustaa

Haluan tutkimukseni kautta kertoa, mitä on olla vaikeavammaisen 23-45 -vuotias mies suomalaisessa yhteiskunnassa, erilaisten yhteisöjen jäsenenä.

Miehen odotetaan täyttävän miehen mallia. Mitä miehen tulee olla? Mitä miehen tulee tehdä? Miehisyyteen oletetaan kuuluvan vahvuutta, pystyvyyttä, riippumattomuutta muiden avusta, kykyä huolehtia muista. Se, että aikuisen miehen täytyy vammaan tai sairauden vuoksi opetella toisten ohjauksessa istumista, kävelemistä ja rakon tyhjentämistä, voi olla vaikeaa. Autettavana oleminen, päivittäisissä perustoiminnoissakin muiden avusta riippuvaisena oleminen, ei vahvistane "tosimiehen" identiteettiä ja itsetuntoa.

Se, että miehen odotetaan pystyvän "miehen rooliin", voi tarkoittaa vammaisen miehen kuntoutuksessa sitä, että häntä myös tuetaan erityisesti itsenäisen ja riippumattoman aseman saavuttamiseen. Miehen ja naisen erilaista asemaa kuntoutuksen palveluissa Ruotsissa ovat tutkineet Christina Ahlgren ja Anne Hammarström (2000). Heidän tulostensa mukaan kuntoutuksen ammattilaiset asettavat miesten kuntoutukselle korkeampia tavoitteita kuin naisten kuntoutukselle. Miesten oletetaan - ja he itsekin olettavat tämän tutkimuksen mukaan - naisia useammin pyrkivän ja pystyvän esimerkiksi palaamaan työelämään vammautumisen jälkeen. Miesten kuntoutuksen todetaan olevan intensiivisempää ja alkavan aikaisemmin kuin naisten.

Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksellani välitän haastattelemieni miesten kokemuksia keskusteluun vammaisuudesta ja sen merkityksistä yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Pyrin osallistumaan sekä vammaistutkimuksen että miestutkimuksen piirissä käytävään keskusteluun. Toivon antavani eväitä myös yleiseen keskusteluun sekä vaikeavammaisten kuntoutuksen kehittämiseen. Haluan antaa tutkimukseni miehille tilaa olla sitä, mitä he ovat. En halua mitata, miten he sopivat odotettuihin rooleihin, tai miten he ratkaisevat rooliodotusten ristiriidan. Tutkin, mitä he kokevat itse olevansa, miten he kokevat oman asemansa vuorovaikutussuhteissaan, palvelujärjestelmän asiakkaina ja omien yhteisöjensä jäseninä. Kysyn: Miten vaikeavammaisen mies kokee asemansa erilaisissa yhteisöissä?

Aineisto ja menetelmät

Käytän miesten kokemusten tutkimiseen Vaikeavammaiset kelan kuntoutuksessa -hankkeessa (Kuntoutussäätiö ja Lapin yliopisto) tehtyjä kahdeksan vaikeasti liikuntavammaisen miehen narratiivisia haastatteluja. Haastatelluissa miehissä on sekä perheellisiä että yksinasuvia, sekä syntymästään asti vammaisia että sairauden tai tapaturman vuoksi vammautuneita.

Ensisijaisesti haen vuorovaikutuskokemuksia ja niille annettuja merkityksiä. Pysin myös erittelemään kokemuksiin liitettyjä tunteita. Tekstin ohella voin analysoida myös ääntä. Mahdollisia analyysitapoja ovat tyypittely, narratiivinen analyysi ja fenomenografia. Kirjoitan tutkimuksen tieteellisenä artikkelina, jota tarjoan kansainväliseen kuntoutuksen ja vammaisuuden tutkimuksen refereejulkaisuun. Lisäksi kirjoitan tutkimuksesta ainakin yhden suomenkielisen artikkelin.

Yrittäjyyden henki talouden taikalampun ytimenä?

Sarjayrittäjyyden typologisointi - uraidentiteettiä etsimässä

Jari Huovinen (Kuopion yliopisto)

Tapayrittäjyys on parin viimeisen vuosikymmenen aikana noussut yhdeksi tutkituimmista yrittäjyyden olottuvuuksista. Tapayrittäjyystutkimuksessa on kyse yrittäjien typologisoinnista eli yrittäjien jakamisesta erilaisiin ryhmiin esimerkiksi yksilöllisten ominaisuuksien tai toiminnan perusteella. Tapayrittäjillä tarkoitetaan sellaisia yrittäjiä, joiden yrittäjäkokemus on peräisin vähintään kahdesta eri yrityksestä joko ajallisesti peräkkäin (sarjayrittäjyys) tai rinnakkain (portfolioyrittäjyys).

Tässä keskustelupaperissa keskitytään tapayrittäjyyden muodoista sarjayrittäjyyteen. Paperin tavoitteena on herättää keskustelua sarjayrittäjyyden ilmenemismuodoista sekä syventää ja monipuolistaa nykyisin käytettyjä käsitteitä ja sarjayrittäjien tyypittelyä. Tyypittelyssä huomioidaan niin syyt sarjayrittäjyyden taustalla kuin ajanjaksot omistettujen yritysten välillä, joihin sisältyy usein myös väliaikaisia palkkatyöjaksoja. Portfolioyrittäjyys on rajattu tarkastelun ulkopuolelle, koska portfolioyrittäjien keskuudessa liikkuvuus yrittäjyyden ja palkkatyön välillä on vähäisempää. Tämä johtuu siitä, että portfolioyrittäjät omistavat useamman yrityksen samanaikaisesti, eikä yhdestä yrityksestä luopuminen näin ollen tarkoita koko yrittäjätoiminnasta luopumista.

Aikaisemman tutkimustiedon perusteella sarjayrittäjät voidaan ensisijaisten motiiviansa perusteella jakaa klassisiin sarjayrittäjiin ja ammatinharjoittaja-sarjayrittäjiin. Klassisten sarjayrittäjien päätavoite yrittäjätoiminnassa on taloudellisen hyödyn maksimointi, jolloin yritystoimintaa pyritään laajentamaan nopeasti tiettyyn mittakaavaan, luopumaan siitä oikeaan aikaan ja toistamaan prosessi jälleen uudessa yrityksessä. Sen sijaan ammatinharjoittaja-sarjayrittäjät ryhtyvät yrittäjiksi hyödyntääkseen osaamistaan, koulutustaan ja/tai kokemustaan entistä paremmin. Molemmat edellä mainituista päätyypeistä voidaan jakaa vielä kahteen alaluokkaansa. Klassinen sarjayrittäjyys voi ilmetä joko innovatiivisena perustaja-sarjayrittäjyytenä tai sijoittaja-sarjayrittäjyytenä. Innovatiivisilla perustaja-sarjayrittäjillä tarkoitetaan sellaisia henkilöitä, jotka viihtyvät uusissa tilanteissa vakiintuneiden olosuhteiden sijaan. Sijoittaja-sarjayrittäjillä tarkoitetaan puolestaan yrittäjiä, jotka alkuperäisen yrityksen myytyään päättävät sijoittaa kertynyttä varallisuuttaan joidenkin toisten henkilöiden johtamiin yrityksiin. Keskustelupaperin suurin uutuusarvo aikaisempaan kirjallisuuteen nähden sisältyy niin sanottujen ammatinharjoittaja-sarjayrittäjien entistä monipuolisempaan typologisointiin. Tässä keskustelupaperissa ammatinharjoittaja-sarjayrittäjät jaetaan toimintatapsansa mukaan yrittäjyyttä preferoiviin ja uraidentiteettiään etsiviin sarjayrittäjiin. Yrittäjyyttä preferoivat sarjayrittäjät pitävät yrittäjyyttä ensisijaisena uravaihtoehtonaan ja viihtyvät yrittäjinä selvästi paremmin kuin palkkatyössä. Vastaavasti uraidentiteettiään etsivät sarjayrittäjät viihtyvät sekä yrittäjinä, että palkkatyössä. Tämä johtaa usein siihen, että he tasapainoilevat yrittäjyyden ja palkkatyön välillä.

Teknologiahautomot ja teknologiahautomoyritykset

Ulla Hytti & Katja Mäki (Turun kauppakorkeakoulu, TSE Entre)

Yleisesti ottaen hautomoiden tavoitteena on yritysten käynnistymisen nopeuttaminen ja selviytymisen edistäminen. Teknologiahautomot suuntaavat palvelunsa erityisesti uuteen teknologiaan tai osaamiseen perustuviin ideoihin ja yrityksiin. Viime aikoina teknologiahautomotoiminnan kehittämiseksi on tehty suosituksia ja hautomotoiminnan rahoittamista ollaan siirtämässä suorasta julkisesta rahoituksesta hautomoyritysten tai muiden yksityisten tahojen, kuten pääomasijoittajien, rahoitettavaksi. (Ruohonen 2007) Ehdotukset ovat herättäneet vastustusta ja epäluuloa teknologiahautomotoimijoiden kentässä. Mistä on kyse, hautomotoimijoiden muutosvastarinnasta vai jostakin muusta? Tässä tutkimuspaperissa on ajatuksena käsitellä erilaisten hautomoiden tavoitteita ja fokuksia ja toisaalta niiden kykyä palvella erilaisten yritysten tarpeita.

Tutkimuspaperi perustuu laajaan teknologiahautomoihin, hautomotoimintaan ja hautomoyrityksiin perustuvaan tutkimukseemme (Hytti - Mäki 2008), jossa tuomme esille suomalaisen teknologiahautomotoiminnan erityispiirteitä. Ensinnäkin, hautomotoiminnan yleisten tavoitteiden - yritysten käynnistymisen nopeuttamisen ja ensimmäisten kriittisten elinvuosien ylittämisen - lisäksi suomalaisilla teknologiahautomoiilla on merkittävä tehtävä ideoiden ja siten yrittäjyyden aktivoinnissa. Hautomoon tulevien yhteydenottojen ja sinne esitettävien liikeideoiden määrä ei ole annettu, vaan siihen voidaan hautomon toimilla vaikuttaa. Tämä tapahtuu esimerkiksi pitämällä jatkuvasti yhteyttä yliopiston tutkijoihin ja laitoksiin yliopistopinnassa olevien ideoiden tunnistamiseksi ja kaupallistamisen kulttuurin vahvistamiseksi (ks. myös Löfsten - Lindelöf 2006). Siten teknologiahautomot varmistavat riittävän hankevirran, josta ne pystyvät valitsemaan hautomoprosessista hyötyvät

hankkeet hautomoon. Toiseksi, teknologiahautomoprosessi ei perustu selektiiviseen, vain parhaimpien yritysten, valitsemiseen hautomoon, vaan enemminkin strategiaan, jossa alkuvaiheessa tuetaan isoa joukkoa hankkeita (esihautomo), josta hankkeita karsiutuu pois. Hautomot haluavat kohdistaa palvelunsa kuitenkin erityisesti hankkeisiin, joilla on mahdollisuus nousta kansallisen tai kansainvälisen tason menestystarinoiksi. Yritysten, joille hautomolla ei ole annettavaa, esimerkiksi johtuen yrittäjien tai sen hallitusjäsenten kokemuksesta, ei kannata myöskään hautomoon hakeutua. Kyse on siis eräällä tapaa tarpeen ja potentiaalın välisen optimikohdan löytämisestä. Suomalainen teknologiahautomoprosessi painottuu yritystoiminnan alkuvaiheeseen: ideoiden aktivointiin, esihautomoprosessiin ja yritysten alkuvaiheen tukemiseen hautomossa.

Hautomoiden tyypittelyistä (ks. esim. Grimaldi ja Grandi 2005) voidaan tunnistaa myös yksityiset hautomot, joissa tavoitteena on valita vain muutama prosentti hakijoista hautomoon (varmat kasvajat) ja tukea näitä merkittävien kehittämis- ja rahoitusresurssein niiden nostamiseksi hyvin nopeasti nopean kasvun yrityksiksi. Tämän tyyppisiä hautomoita ei kuitenkaan vielä toistaiseksi Suomessa ole.

Naisten arkinen yrittäjätö ja yrittävän yhteiskunnan ideaali

Hanna-Mari Ikonen (Tampereen yliopisto)

Esittelen tutkimustani, jossa olen tarkastellut maaseudun naisten yrittämisen tapoja yrittävässä yhteiskunnassa. Olen tarkastellut naisten yrittämiselle rakentuvaa diskursiivista toimintatilaa maaseudulla paneutumalla aiempiin tutkimuksiin sekä erittelemällä poliittisia ohjelmia ja asiantuntijaraportteja. Tätä taustaa vasten peilaten olen analysoinut kysely- ja haastatteluaineiston avulla yrittämistä käytäntöineen ja tulkintoineen sekä tämän työn ulkopuolista, mutta siihen tiukasti kietoutuvaa elämää: paikkasuhdetta sekä sukupuolistuneita valintoja ja arkikäytäntöjä.

Käytän yrittäjyysdiskurssin käsitettä viittaamaan siihen, että yhteiskunnallisessa keskustelussa konstruoituu globalisaation ja vapaan talouden aikakaudella yrittävän elämänasenteen ihanne. On toivottavaa olla omaehtoinen, uusia mahdollisuuksia etsivä, innovatiivinen ja itsenäinen. Konkreettisesta yrittäjätötoiminnasta uskotaan löytyvän ratkaisuja erityisesti syrjäseutujen selviytymisongelmiin rakennemuutoksen ja uusliberalistisen talousajattelun aikana. Myös naisissa nähdään yrittäjäpotentiaalia, joka halutaan saada käyttöön alueellisen kehityksen edistämiseksi sekä naisten itsensä emansipoitumisen vahvistamiseksi.

Yrittäjyyden edistämiseen pyrkivä diskurssi ei aina suoraan ja suuresti kosketa naisyrittäjiä. Yrittäjäksi ryhtymisen taustalla ovat usein muutokset omassa elämäntilanteessa. Myös yrittämisen myöhemmissä vaiheissa käytäntöjä muotoilevat hyvin moninaiset, joskus yllättävät ja varsinaisen yrittämisen ulkopuoliset asiat. Esityksessä tarkastelen naisten yrittämisen arkea ja suhteutan sitä asiantuntijateksteissä hahmottuvaan yrittäjyysdiskurssiin.

Kun yrittäjyys nähdään viimeisenä oljenkortena

Jenni Kantola (Vaasan yliopisto)

Yrittäjyystutkimuksessa vastentahtoisista yrittäjistä on puhuttu 1980-luvulta lähtien, mutta vain sivuten, sillä yleinen uskomus on ollut, että yrittäjäksi ei voi pakottaa ja siihen ryhtyvät vain vapautta ja itsenäisyyttä janoavat yrittäjämäiset yksilöt. Kansan tietouteen vastentahtoinen yrittäjä -käsite on juurtunut vasta viime vuosina median avustuksella. Ihmetystä ovat herättäneet samaa vauhtia kilvan kasvaneet työttömyys- ja yrittäjyysluvut. Mikä ihme tunnetusti palkkatyötä arvostavan kansan on saanut innostumaan yrittäjyydestä?

Keskustelu vastentahtoisesta yrittäjyydestä voidaan jakaa löyhästi kahteen kategoriaan. Yhtäällä mediassa on nostettu esiin yksilöitä, jotka ovat ajautuneet yritysten ulkoistamisprosessien seurauksena entisen työnantajan alaiseksi (pakko)yrittäjäksi. Tällaisille tapauksille on ollut ominaista, että yrittäjä on toiminut samoissa työtehtävissä kuin palkkatyössä ollessaan ja usein heidät ulkoistanut työnantaja on myös jatkossa ollut yrittäjän ainoa asiakas. Tämän tyyppistä yrittäjyyttä on pidetty puhtaasti työnantajien keinona siirtää riskiä yrittäjän vastuulle. Erityisesti keskustelua on ohjannut lainoppineiden julkinen ihmetys yrittäjän todellisesta yrittäjästäuksesta, kun kyseessä ei ole puhtaasti itsenäinen ammatinharjoittaja, vaan kun kyseessä on yhdestä asiakkaasta riippuvainen toimija.

Toisaalla keskustelu vastentahtoisuudesta on ammattiliittojen esille tuomaa huolta työttömyyden tai sen uhan takia yrittäjyyteen ajautuneiden taloudellisesta ja henkisestä hyvinvoinnista. Joustavaksi ja menestyk-

sekkääksi mainostetun työvaihtoehdon sijaan, seurauksena on usein taloudellista epävarmuutta, pitkiä työpäiviä ja suuri osa yksinyrittäjien yrityksistä ajautuu konkurssiin ensimmäisinä toimivuosinaan.

Alustus pohjautuu tekeillä olevaan väitöskirjatyöhöni, jossa käsitellään vastentahtoisien yrittäjyyden syitä ja seurauksia yksilötasolla. Tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa mitkä tekijät ajavat yksilön yrittäjäksi vastentahtoa ja toisaalta miten tämä vaikuttaa yksilön työtyytyväisyyteen. Alustuksessa tuon esille tieteen näkökulman ilmiöön ja käsittelen aiempia vastentahtoisia yrittäjiä ja yrittäjyyttä käsitelleitä tutkimuksia. Lähestymistavassa yhdistyy niin työelämän sosiologisen tutkimuksen kuin yrittäjyystutkimuksen anti.

Kansallisen kontekstin sekä henkilökohtaisen taustan ja käsitysten vaikutus alkuvaiheen yrittäjyysaktiiviteettiin Suomessa

Marja Känsälä (Turun kauppakorkeakoulu)

Esityksen tavoitteena on esittää tilastollinen kuvaus kansallisen kontekstista, henkilökohtaisen taustan ja käsitysten vaikutuksesta yrittäjyysaktiivisuuteen, yleisesti ja sukupuolen mukaan. Vuonna 2004 Suomessa 4,4 % aikuisväestöstä joko pyrki uuden yrityksen perustamiseen tai johti uutta yritystä. Suomi oli kokonaisyrittäjyysaktiiviteetissa 34 kyselyyn osallistuvan maan joukossa sijalla 25. Tässä esityksessä esitellään Suomen tapaus tärkeässä, mutta ei perin pohjin tutkitussa aihepiirissä edustavalla otoksella, vakiintuneilla käsitteillä ja mittareilla. Lisäaineistona voidaan käyttää kvalitatiivista haastatteluaineistoa yrittäjien kokemuksista.

Yrittäjyyden merkityksen johdosta kansantaloudelle kansallisella tasolla on tunnistettu kasvava tarve yrittäjyysaktiivisuudelle erilaisen taustan ja asenteiden omaavien ihmisten joukossa. Lisäksi on perään kuulutettu työurien pidentämistä molemmista päistä, ja yrittäjyys voisi olla tähän yksi joustava vaihtoehto. Kansallista yrittäjyyden kontekstia on tarpeen tutkia, jotta yrittäjyysaktiivisuutta voitaisiin tukea jo aktiivisissa ihmisryhmissä ja promoteida vähemmän aktiivisille ryhmille. Erilaisten teorioiden mukaan yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttavat useat tekijät, mukaan lukien henkilökohtaiset, sosiaaliset ja tilannetekijät. Suomessa esimerkiksi miesten yrittäjyysaktiiviteetti on noin kaksi kertaa suurempaa kuin naisten, mikä on vähemmän kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Huolimatta useista yrityksistä lisätä naisyrittäjyyttä itsensätyöllistävien naisten määrä on edelleen pieni.

Aineisto on peräisin Global Entrepreneurship Monitor (GEM) -tutkimushankkeesta. Vuodesta 1999 lähtien GEM on maailman suurin ja pitkäaikaisen vuosittainen arvio kansallisen tason yrittäjyysaktiivisuudesta. Suomessa kerättiin keväällä 2004 edustava otos aikuisväestöstä (N = 9951) puhelinhaastatteluilla, ja GEM-aineisto on yhdistetty Tilastokeskuksen virallisiin tilastoihin. Analyysissa kokonaisyrittäjyysaktiiviteetti, Total Entrepreneurial Activity (TEA-indeksi) koostuu yrittäjyyttä suunnittelevista ja sitä aloittelevista yrittäjistä ja toimii alkuvaiheen yrittäjyysaktiiviteetin indikaattorina. Tämä esitys perustuu osittain Suomen vuoden 2004 raporttiin. Täydentävä laadullinen aineisto koostuu yrittäjien haastatteluista.

Vastaajien käsitykset ja henkilökohtainen tausta suhteessa yrittäjyysaktiiviteettiin, vastaajien käsitykset kulttuurisesta kontekstista yrittäjyyden tukemisessa käydään läpi esityksessä, sukupuolinäkökulma huomioiden. Yrittäjäaktiivisia verrataan passiivisiin. Laadullisen aineiston myötä voidaan tuoda lisää syvyyttä ymmärrykseen siitä, millaisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä merkityksiä yrittäjät liittävät yrittäjyyteen uravaihtoehtona palkansaajan sijasta. Vastaajien käsityksen liittyen yrittäjyysaktiivisuuteen analysoidaan asennevääntämien kautta liittyen siihen, kuinka he uskoisivat yrityksen perustamisen vaikuttavan työtilanteeseensa: viikoittaiset työtunnit, autonomia työn suhteen, urakehitysmahdollisuudet, nettotulot sekä itsenäisyys tehtävien suhteen. Henkilökohtainen tausta analysoidaan seuraavien muuttujien avulla: ystävä/tuttu on yrittäjä, tuntee tuoreen yrittäjän, yrittäjyysmahdollisuudet; tiedot, taidot ja kokemukset sekä epäonnistumisen pelko. Kulttuurista tukea yrittäjyydelle tarkastellaan seuraavien tekijöiden kautta: pyrkimys tulojen tasajakoon, yrittäjyyden näkeminen hyvänä uravaihtoehtona, menestyvien yrittäjien kunnioittaminen sekä median mielenkiinto yrittäjiä kohtaan.

Franchising yrittäjyyden soveltuminen hoiva- ja kotipalveluihin

Soili Vento (Laurea ammattikorkeakoulu)

Esityksen lähtökohdanna on suomalaisen yhteiskunnan muutos, jossa yrittäjyys on tullut osaksi myös hoivan ja sosiaalipalvelujen tuottamista. Hoiva- ja sosiaalipalvelujen tuotanto Suomessa tapahtuu käytännössä kuntien, järjestöjen ja yritysten toimesta. Kansantalouden tilinpidon ennakkotietojen mukaan vuonna 2006 kuntien osuus sosiaalipalvelujen kokonaistuotannosta oli 70,7%, järjestöjen eli ns. kolmannen sektorin osuus

18,3% ja yritysten osuus 11%. Näin ollen sosiaalipalveluista jo kolmasosa on yksityisesti tuotettua. Sosiaalipalveluja tuottavien yritysten määrä on kolminkertaistunut vuodesta 1996, jolloin niitä oli 651 yritystä. Vuonna 2005 Suomessa toimi 2432 sosiaalipalveluyritystä, joista kotipalveluyrityksiä oli 796 kappaletta. (KTM / Toimialaraportti 2007). Hoiva- ja sosiaalipalveluyrittäjyys on kasvava yrittäjyyden toimiala Suomessa.

Esitys pohjautuu alustaviin tutkimustuloksiin franchising-yrittäjyydestä hoiva- ja kotipalveluissa. Tutkimusaineisto muodostuu kahdentoista (12) hoiva- ja kotipalveluyrittäjän haastatteluista sekä yritysten esitteiden ja internet-sivujen tuottamasta informaatiosta. Haastateltavat yrittäjät muodostuivat kahdesta ryhmästä, jossa ensimmäisen tutkimusryhmän muodostavat kuusi (6) ketjussa toimivaa hoiva- ja kotipalveluyrittäjää kahdesta suomalaisesta franchising-ketjusta. Toisen tutkimusryhmän muodostavat kuusi (6) itsenäistä (ei -ketjussa toimivaa) hoiva- ja kotipalveluyrittäjää. Tutkittavien yritysten henkilöstön määrä vaihteli 1 - 7 työntekijän välillä. Tutkimusmenetelmänä on vertaileva multiple-case study, jossa yrittäjien teemahaastattelut ovat perustana case esittelyille ja tulkinnoille tutkimusaineistosta.

Tutkimuksessa analysoidaan franchising-yrittäjyyden soveltumista hoiva- ja kotipalveluihin. Tutkimusongelmaa lähestytään analysoimalla hoivapalvelujen tuottamisen erityispiirteiden ja ketjuyrittäjyyteen liittyvien palvelujen tuotteistamisen yhteensovittamisen haasteita. Toiseksi aineiston vertailuasetelmalla pyritään löytämään vastauksia kysymykseen; millaisia eroja itsenäisesti toimivien ja ketjussa toimivien hoiva- ja kotipalveluyritysten toiminnassa voidaan havaita? Kolmanneksi analysoidaan sitä, miten hoiva- ja kotipalveluyrittäjät kuvaavat vastuullisuutta yrityksensä toiminnassaan? Oletuksena on, että hoiva- ja kotipalvelujen tuotannossa asiakkaiden elämäntilanteista ja hoivan tarpeista vastaaminen merkitsee erilaista sitoutumista ja vastuullisuutta yritystoimintaan kuin muilla toimialoilla.

Menestymisen mahdollisuudet avoimna kaikille? Korkeakoulutettujen itsensätyöllistäneiden työssä pärjääminen viidessä Euroopan maassa

Virpi Honkanen (Turun yliopisto RUSE)

Koulutuksen ja työelämän väliset suhteet ovat muuttuneet varsin radikaalilla tavalla muutaman viime vuosikymmenen aikana sekä koulutusjärjestelmään, talouteen että työmarkkinoihin kohdistuneiden muutoksien vuoksi. Toisaalta muutoksilla on katsottu olevan positiivinen vaikutus talouden kehittymiseen sekä yksilöiden hyvinvoinnin lisääntymiseen. Toisaalta tutkijat yhteiskuntatieteellisillä aloilla raportoivat entistä epävarmammasta työelämästä, lisääntyvistä epätyypillisen työn tekemisen muodoista sekä korkeakoulututkinnon arvon vähentymisestä vaihdonvälineenä hyvän elämän edellytyksille. Varsinkin poliittiseen retoriikkaan on sisällytetty käsitys, jonka mukaan nimenomaan jatkuva kouluttautuminen, investoiminen inhimilliseen pääomaan ja yrittäjämäisten kykyjen hankkiminen olisivat vastaus epävarmassa toimintaympäristössä selviämiseen ja avain menestykseen kaikille niille, jotka ovat valmiita investoimaan koulutukseensa ja työllistyvyteensä riippumatta sukupuolesta, ihonväristä tai sosiaalisesta taustasta.

Alustukseni perustuu meneillään olevaan väitöskirjatutkimukseeni koulutussosiologian tutkimuskeskuksessa. Tutkimuksessa on analysoitu lähes 12 000:n vuonna 2000 valmistuneen korkeakoulutetun työssä pärjäämistä noin viisi vuotta valmistumisen jälkeen viidessä Euroopan maassa, Suomessa, Norjassa, Hollannissa, Saksassa ja Italiassa perustuen kansainväliseen REFLEX -projektin aineistoon. Työtä on ohjannut oletus siitä, että analysoimalla nimenomaan työssä pärjäämistä, voitaisiin tehdä päätelmiä siitä, miten valmistuneet ovat onnistuneet vastaamaan muuttuvien työmarkkinoiden vaatimukseen varsinkin itsensätyöllistäneinä. Työssä pärjäämisellä tarkoitan tässä yhteydessä työmarkkinamenestystä laajempaa käsitettä. Tarkastelu ulotetaan työmarkkinatilanteesta kertovien ulottuvuuksien, kuten korkean palkan ja ammattiaseman lisäksi työn sisällöllisiin ominaisuuksiin. Se, miten valmistuneet ovat työssään pärjänneet, kertoo toisaalta heidän työllistyvyydestä, mutta toisaalta laajemmin myös mahdollisuuksista tehdä sekä palkitsevaa että mielekästä työtä epävarmaksi kutsutussa yhteiskunnassa. Toisin sanoen jos koulutus on onnistunut tarjoamaan hyvän elämän edellytykset valmistuneille, sen oletetaan näkyvän valmistuneiden työssä pärjäämisessä eli korkeina ansioina sekä tyytyväisyytenä työn eri ulottuvuuksiin. Vastaavasti epätyypillisten töiden mukanaan tuoma turvattomuus näkyisi puolestaan valmistuneiden heikohkona työssä pärjäämisessä eli suhteellisen matalana ansiotasona sekä tyytymättömyytenä työn eri ulottuvuuksiin. Keskustelen alustuksessani siitä, miten koulutustausta, sosiaalinen tausta, maa sekä sukupuoli selittävät työssä pärjäämisen kokemuksia. Ketkä loppujen lopuksi pääsevät osalliseksi koulutuksessa ja työmarkkinoilla jaettavista hyvän elämän edellytyksistä ja menestymisen mahdollisuuksista?

Niin monta erilaista lopetusta kuin lopettajaakin

Satu Aaltonen (Turun kauppakorkeakoulu TSE Entre)

Yritystoiminnasta luopumista on tutkittu vähemmän kuin yritystoiminnan alkua sekä yrittäjäksi ryhtymisen prosessia. Syyt tähän lienevät luonnollisia. Aloitettulle yritystoiminnalle toivotaan yleensä parasta mahdollista menestystä, ja tutkimuksenkin keinoin pyritään löytämään keinoja ylläpitää aloitettua yritystoimintaa sekä lisätä ylipäättään yrittäjyysaktiivisuutta yhteiskunnassa.

Yritystoiminnasta luopumiseen taas liittyy usein negatiivinen lataus. Joko yrittäjä lopettaa yrittämisen tai yritys lopettaa toimintansa, mitkä kumpikin helposti tulkitaan kulttuurissamme epäonnistumisiksi. Yrityksen tai yrittäjyyden lopettaminen on katsottu osaamisen ja muiden resurssien tuhlaukseksi, jota pitää pyrkiä välttämään niin yksilötasolla kuin koko yhteiskunnassa viimeiseen asti. On kuitenkin myös monia tilanteita, jolloin yrityksestä luopuminen on perusteltua - ja joskus jopa kannustettavaakin. Miten yrityksestään luopuneet yrittäjät itse suhtautuvat lopettamistilanteisiin?

Esitykseni perustuu TSE Entressä käynnissä olevaan EXIT -tutkimukseen. Esityksessäni vastaan kysymyksiin, millaisista syistä ja millaisessa tilanteessa yritystoiminta lopetetaan sekä miten yrittäjät nämä tilanteet kokevat. Nyt raportoitavat tulokset perustuvat pääosin keväällä 2007 tehtyyn kyselyyn, johon vastasi 300 yritystoiminnasta tai ammatinharjoittamisesta viimeisten kymmenen vuoden aikana luopunutta.

Tutkimuksessa tunnistetaan kolme erilaista luopujatyyppiä: kamppailijat, kokeilijat ja eläkkeelle haluavat. Näiden esimerkkityyppien kautta tulee näkyväksi, miten moninaisia merkityksiä yrittäjyys ja sen myötä myös yrityksestä luopuminen yrittäjien elämässä saa. Lopetustilanteiden heterogeenisuus peilaa siis myös koko yrittäjyyden ja yrittäjäkunnan monimuotoisuutta.

Innovatiivisia ja kasvuhakuisia riskinottajia? Suomalaisten viljelijöiden yrittäjäidentiteetti ja rooli-odotukset

Hannu T. Vesala (MTT Taloustutkimus) & Kari Mikko Vesala (Helsingin yliopisto)

Maatalouden ja laajemmin maaseudun käynnissä oleva rakennemuutos asettaa maanviljelijöille uudenlaisia haasteita. EU:n maaseutupolitiikassa korostetaan toisaalta maatalouden kilpailukyyn kehittämistä ja toisaalta maanviljelijöiden roolia maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitäjänä. Yrittäjyys ja yrittäjämäisyys nähdään keinona vastata haasteisiin. Maanviljelijöitä kannustetaan laajentamaan toimintaansa alkutuotannosta myös muuhun yritystoimintaan. Maatalouden kilpailukyyn kehittäminen edellyttää yrittäjämäistä maatalouden harjoittamista. Tässä tutkimuksessa maanviljelijöiden yrittäjämäisyyttä tarkastellaan sosiaalipsykologisesta näkökulmasta yrittäjäidentiteetin käsitteen kautta. Identiteetti voidaan nähdä vastauksena kysymykseen "Kuka minä olen?". Aikaisempien tutkimusten välittämä kuva maanviljelijöiden identiteetistä on jossain määrin ristiriitainen. Osassa tutkimuksista saatujen tulosten mukaan perinteiset tuottaja- ja talonpoikaisidentiteetit ovat edelleen vallitsevia. Useissa tutkimuksissa nähdään myös yrittäjämäisyys tai yrittäjyys vastakohtaiseksi perinteiselle tuottaja-identiteetille ja talonpoikaisille arvoille, niin että tämä vastakohtaisuus estää viljelijöitä omaksumasta yrittäjä-identiteettiä (tai muita ei-perinteisiä identiteettejä). Toisaalta on myös tutkimuksia, joiden mukaan perinteinen maatalouskulttuuri on muuttumassa ja uudentyypiset identiteetit, kuten yrittäjä-identiteetti, ovat nousemassa esiin, erityisesti nuorempien maanviljelijöiden keskuudessa. Käsillä olevaa empiiristä aineistoa hyödyntäneen tuoreen tutkimuksen mukaan suomalaiset viljelijät näkevät itsensä sekä tuottajina että yrittäjinä, ja erityisesti monialaisilla viljelijöillä on vahva yrittäjäidentiteetti. Itsen määrittäminen yrittäjäksi merkitsee samalla sitä, että henkilö myös tunnistaa tähän rooliin liittyvät toimintaodotukset. Taloustieteellisessä yrittäjyystutkimuksessa yrittäjän rooliin liitetään keskeisesti innovatiivisuus, pyrkimys kasvattaa yritystoimintaa sekä halukkuus ottaa riskejä. Toisaalta näiden pyrkimysten toteuttaminen edellyttää henkilöltä aktiivisen toimijan roolia; sosiaalipsykologisessa ja psykologisessa yrittäjyystutkimuksessa yrittäjyyteen onkin liitetty sellaisia aspekteja kuten usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin, luottamus omaan pätevyYTEEN yrittäjänä sekä usko yrittäjänä menestymiseen (optimismi). Tutkimuksessa tarkastellaan yrittäjä-identiteetin yhteyttä mainittuihin yrittäjän rooli-odotuksiin: kokevatko yrittäjiksi itsensä identifioivat suomalaiset viljelijät itsensä enemmän yrittäjämäiseksi myös suhteessa näihin rooli-odotuksiin?

Aineisto ja menetelmät. Empiirisenä aineistona käytetään vuonna 2006 kerättyä kyselylomakeaineistoa, jonka vastaajat koostuivat kolmesta maaseutuyrittäjien ryhmästä 1) tavanomaiset viljelijät (n=271); 2) monialaiset viljelijät, joilla oli alkutuotannon lisäksi muuta yritystoimintaa (n= 469) ja 3) maaseutuyrittäjät, jotka harjoittivat muuta yritystoimintaa kuin maataloutta (n=195 ja 131). Identiteettiä mitattiin kysymyssarjalla, jossa vastaajan tuli arvioida sitä, miten osuvia määreet ("Olen yrittäjä / ammatinharjoittaja / tuotta-

ja/palkkatyöntekijä/ yritysjohtaja") vastaajan omalla kohdalla ovat käyttäen asteikkoa yhdestä viiteen (1= ei lainkaan osuva; 5= erittäin osuva). Yrittäjyyteen liittyviä rooli-odotuksia (riskinottohalukkuus, kasvuorientaatio, innovatiivisuus, pätevyys, optimismi ja omat vaikutusmahdollisuudet) mitattiin kutakin neljällä väittämällä, joihin vastattiin viisiportaisella asteikolla (1= täysin eri mieltä; 5 = täysin samaa mieltä). Rooli-odotusten esiintymistä aineistossa selvitettiin faktorianalyysillä, jonka tuottamia faktorimuuttujia käytettiin analyyseissa. Aineistossa optimismi ja pystyvyys muodostivat vahvasti yhden yhteisen ulottuvuuden muiden rooli-odotusten jäsenyessä omiksi ulottuvuuksikseen.

Tulokset. Yrittäjäidentiteetti oli merkitsevässä yhteydessä kaikkiin tarkasteltuihin rooli-odotusulottuvuuksiin. Vahvan yrittäjäidentiteetin omaavat kokivat siten olevansa enemmän kasvuun pyrkiviä, riskejä ottavia, innovatiivisia, pystyvämpiä ja menestyvämpiä yrittäjinä sekä uskoivat enemmän omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Tavanomaisten viljelijöiden ryhmässä tuottaja-identiteetti näyttäytyi tässä suhteessa yrittäjä-identiteetin vastakohtana: vahva tuottaja-identiteetti oli merkitsevästi negatiivisessa yhteydessä rooli-odotusulottuvuuksiin. Pääryhmien välillä selkein ero rooli-odotusulottuvuuksilla oli uskossa omiin vaikutusmahdollisuuksiin, jotka tavanomaiset viljelijät kokivat huomattavasti muita vähäisemmiksi.

"Vaatimattoman, traagisen ja ironisoidun yrittäjyyden tarinat - haaste yrittäjyyskasvatukselle"

Katri Komulainen & Maija Korhonen (Joensuun yliopisto)

Esitelmässä pohditaan uusliberalistisen koulutuspolitiikan ja yrittäjyyskasvatuksen todentumista koulussa tuomalla esille tuloksia tutkimuksesta, jossa analysoitiin 9. luokkalaisten tyttöjen ja poikien Yritys Hyvä! -kirjoituskilpailussa kirjoittamia aineita yrittäjyydestä (2000 ainetta). Narratiivisen sosiaalipsykologian ja post-strukturalistisen feminismin näkökulmasta tutkittiin, 1) millainen sukupuoli ja luokkaspesifi yrittäjämienä nuorten kertomuksissa rakentui, 2) millaiset yrittäjämienä nähtiin haluttavina kouluissa vertailemalla kilpailuihin lähetettyjä aineita kilpailussa palkittuihin aineisiin. Lisäksi tutkittiin, 3) millaiset nuorten kirjoittamat aiheet haastoivat tai kyseenalaistivat kirjoituskilpailussa mallitarinoiksi asettuvia yrittäjyyden tulkintoja. Tuloksina tuodaan mm. esille, että kirjoituskilpailu ja kilpailussa elävä yrittäjyyden tarinavaranto tarjosi työväen- ja keskiluokkaisille tytöille ja pojille erilaisia ja eriarvoisia mallitarinoita mahdollisen minuuden rakennusvälineiksi. Varsinkin poikien mahdolliset minät olivat lähempänä kulttuurisesti arvostettuja käsityksiä suoritusorientoituneista, voittoa ja yrityksen kasvua tavoittelevista sankarillisista yrittäjistä. Silti kirjoituskilpailussa palkittiin vuosittain vaatimattoman yrittäjyyden kuvauksia. Vaatimattoman yrittäjyyden kuvausten lisäksi nuoret ottivat etäisyyttä kasvuyrittäjyyteen kirjoittamalla komedioita, tragedioita ja ironioita yrittäjyydestä. Tutkimus on osa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta "Yrittäjämienä - Koulutus, subjektiviteetti ja mukaan ottamisen sekä pois sulkemisen käytännöt myöhäismodernissa yhteiskunnassa" (2007-2010).

Kasvatustieteen opiskelijat ja yrittäjyyskasvatuksen ideologia

Päivi Naskali (Lapin yliopisto)

Tässä esitelmässä tarkastelen sitä, miten Lapin yliopistossa kasvatustiedettä opiskelevat nuoret ymmärtävät Opetusministeriön koulutuksen tavoitteeksi asettaman yrittäjämäisyyttä korostavat kasvatustavoitteet. Esitelmä on osa SA:n tutkimushanketta "Yrittäjämienä - Koulutus, subjektiviteetti sekä mukaan ottamisen ja poissulkemisen prosessit myöhäismodernissa yhteiskunnassa".

Yrittäjyyttä korostavan kasvatusajattelun hitaan omaksumisen esteenä on pidetty opettajien vastahakoista asennetta yrittäjyyteen (Ikonen 2006). Kasvatustieteen opiskelijat ovat siten avainasemassa yrittäjyyskasvatuksen toteutumisen kannalta. Yrittäjyyskasvatusta onkin alettu tuoda myös yliopisto-opintojen osaksi vahvistamaan tulevien opettajien valmiuksia mutta myös opiskelijoiden rohkaisemiseksi yrittäjyyteen ja valmentamiseksi yrittäjämäiseen asenteeseen palkkatyössä. (Ks. Kyrö & Ripatti 2006, Ikonen 2006.) Yrittäjämienä tai yrittäjämäisen kansalaisen kasvatusta ajatellen onkin kiinnostavaa tietää, mitä opiskelijat ajattelevat ministeriön koulutukselle ja kasvatukselle asettamista tavoitteista. Tätä tarkoitusta varten keräsin Lapin yliopistossa kyselyaineiston luentokurssin (Koulutuksen sukupuolistavat käytännöt) yhteydessä. Pyysin opiskelijoita kuvaamaan yrittäjämäisiä ominaisuuksia, niiden taustalla olevia kasvatuksellisia arvoja sekä sisäisen yrittäjyyden asenteen huomioon ottamista yliopistokoulutuksessa. Vastajat (82) olivat suurimmaksi osaksi nuoria aikuisia, ensimmäisestä kolmanteen vuoden opiskelijoita. He edustavat ikäluokkaa, joka on jo ollut yrittäjyyskasvatuksen "ensimmäisen aallon" (ks. Ikonen 2006) vaikutuspiirissä kouluaikaanaan.

Tarkoituksenani on analysoida aineistosta ensinnäkin sitä, minkälaisien ominaisuuksien avulla sisäistä yrittäjyyttä kuvataan. Toiseksi tarkastelen opiskelijoiden tulkintoja yrittäjyyden taustalla vaikuttavista arvoista: mi-

ten kuvauksissa argumentoidaan yksilövastaisuuden ja yhteiskunnallisuuden välistä suhdetta ja minkälaisen yrittäjyyden kertomukseen (esim. yrittäjyys evolutionistisena välttämättömyytenä vai aktiivisena kansalaisuutena Ikonen 2006) tekstit sijoittuvat. Kolmanneksi olen kiinnostunut yliopisto-opintojen ja yrittäjyyden välisen suhteen artikuloimisesta. Minkälaisena yliopistokoulutuksen asema suhteessa yhteiskunnalliseen muutokseen tuotetaan ja miten kuva yliopistollisesta opiskelusta rakentuu? Ja neljänneksi: miten sukupuoli tematisoi opiskelijoiden yrittäjämäisyyttä koskevia käsityksiä.

Yrittäjyyden sosiaalipsykologia

Kari Mikko Vesala (Helsingin yliopisto)

Monitieteisessä yrittäjyystutkimuksessa sosiaalipsykologia on jäänyt yllättävän vähäiselle sijalle vaikka sillä selvästikin olisi annettavaa vahvan psykologisoivan teoriaperinteen ja taloudellisen yrittäjätoiminnan sosiaalisen uppoutuneisuuden korostusten toisiinsa suhteuttamisessa ja yhteensovittamisessa. Yrittäjyyden oppimiseen ja opettamiseen liittyvän tutkimuksen lisääntyminen, samoin kuin yrittäjyyden ideologisen roolin yhteiskunnallinen vahvistuminen antavat lisäpontta tälle huomiolle.

Esityksessä hahmotetaan yrittäjyyden sosiaalipsykologia tutkimusalueena ja näkökulmana, jonka keskiössä on kysymys yksilön suhteesta yritystoiminnan muodostamaan ja siihen liittyvään toiminnalliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Erityisesti esityksessä paneudutaan siihen, miten tätä suhdetta ja samalla alan tutkimuksen moninaisuutta voidaan jäsentää agenttikäsitteen ja sen avulla rakennetun teoreettisen kontekstikuvauksen avulla.

Yrittäjyys maahanmuuttajien integraation väylänä?

Tuula Joronen (Tietokeskus)

Tutkimuksessa selvitetään ensinnäkin maahanmuuttajien yritystoiminnan laajuutta ja rakennetta sekä siinä tapahtuneita muutoksia. Aloitetaan siis selvittämällä:

- Miten paljon ja millaisia yrityksiä maahanmuuttajilla Suomessa on?
- Miten yritykset ovat jakaantuneet Suomessa alueittain?
- Miten yritysten määrä on kehittynyt?
- Mitkä maahanmuuttajaryhmät yrityksiä ovat perustaneet?

Toiseksi tutkimuksessa selvitetään maahanmuuttajien yrittäjyysaktiivisuuden taustaa.

- Mikä on maahanmuuttajien yrittäjyyden tausta?
- Poikkeako maahanmuuttajien yritystoiminta kantaväestön yritystoiminnasta, ja jos niin missä suhteissa?
- Ovatko ongelmat samoja, entä ratkaisut?

Kolmanneksi tarkastelun kohteena on yritystoiminnan onnistuminen, mikä tässä on tulkittu hyvin laajasti, eli yritystoiminnan on katsottu onnistuneen, jos se on jollain tavalla myötävaikuttanut maahanmuuttajien integraatioon. Halutaan tietää, onko yrittäjyys merkittävässä määrin auttanut maahanmuuttajia kiinnittymään suomalaiseen yhteiskuntaan vai onko se päinvastoin johtanut konkurssiin, työttömyyteen ja marginalisointumiseen? Yrittäjyyden merkitystä maahanmuuttajien integraation kannalta selvitetään kysymällä:

- Millaisia toimintatapoja maahanmuuttajayrittäjillä on?
- Millaisia verkostoja Suomessa toimivilla maahanmuuttajayrittäjillä kaiken kaikkiaan on. Keitä niihin kuuluu? Rajoittuvatko yritystoiminnan kannalta tärkeät kontaktit vain omaan ryhmään vai ulottuvatko ne laajemmalle? Ovatko ne paikallisia vai ulottuvatko laajemmalle esim. muihin maihin asti? Miten näitä verkostoja käytetään ja millaisia rooleja verkoston eri jäsenillä on yritystoiminnassa? Miten verkostot ovat syntyneet?
- Miten yrittäjät ovat integroituneet suomalaiseen yhteiskuntaan?
- Miten maahanmuuttajien yritystoiminta on onnistunut?

Lopuksi tarkastellaan yrityspalvelujen roolia yritystoiminnan onnistumisen kannalta. Tätä kysymystä lähestytään ennen muuta yrittäjien kokemusten kautta. Selvitetään sitä, miten he näkevät yrittäjyyden kentän Suomessa, mitä ongelmia ja haasteita he nostavat esiin, miten he pyrkivät niitä ratkaisemaan ja millaisena he näkevät yritysneuvonnan ja koulutuksen roolin. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös yritysneuvonnan asiakkaina olleiden yrittäjien menestymistä muihin yrittäjiin verrattuna.

Yrityspalveluiden merkitystä maahanmuuttajien integraation kannalta selvitetään kysymällä:

- Onko yhteisillä kursseilla syntynyt hedelmällisiä yhteistyösuhteita maahanmuuttajayrittäjien ja valtaväestön yrittäjien välille?
- Entä onko maahanmuuttajayrittäjien keskinäinen yhteistyö aiempaa intensiivisempää?
- Miten monipuolisia yrittäjien verkostot ovat, mitä erilaisia toimijoita niihin kuuluu?
- Ovatko hyvin verkostoituneet yrittäjät menestyneet paremmin kuin ne, joilla verkostoja on vähän tai ne ovat kovin yksipuolisia?